

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university

ХАБАРШЫ

«Көркемөнерден білім беру: өнер – теориясы – әдістемесі» сериясы
Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика»
Series of «Art education: art – theory – methods»

№3 (72), 2022

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university

ХАБАРШЫ

«Көркемөнерден білім беру: өнер – теориясы – әдістемесі» сериясы
Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика»
Series of «Art education: art – theory – methods»

№3 (72), 2022

Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ХАБАРШЫ

«Көркемөнерден білім беру:
өнер – теориясы – әдістемесі» сериясы
№3 (72), 2022

2001 ж. бастап шығады.
Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір

Бас редактор – PhD, қауым. профессор
Т.М. Искаков

Бас редактордың орынбасары және жауапты
хатшы – PhD. К.А.Байгутов

Редакция алқасы:

Reser Gulmes – Associate Professor (Түркия);

Xie Henging – Professor (Қытай);

Rafis Abazov – PhD докторы, Колумбия
университетінің профессоры (АҚШ);

Omer Zaimoglu – PhD докторы, Акдениз
университетінің доценті (Түркия);

К.Д. Добаев – п.ғ.д., профессор (Қырғызстан);

А.Т. Калдыбаева – Қырғызстан Республикасы.
Бішкек қаласы, И.Арабаев атындағы Қырғыз
мемлекеттік университетінің профессоры, п.ғ.д.
(Қырғызстан);

О.В. Шалыпин – п.ғ.д., профессор (Ресей);

Н.Б. Смирнова – п.ғ.д., доцент (Ресей);

М.Ж. Тәнірбергенов – п.ғ.к., М.Әуезов атындағы
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық
университетінің профессоры;

Б.Н. Байділдә – Қазақстан еңбек сіңірген
қайраткері, Т.Жүргенов атындағы ҚазҰӨА
профессоры;

Л.Ш. Какимова – п.ғ.к., доцент;

А.Қ. Ахметова – п.ғ.д., профессор;

В.В. Ващенко – әскер.ғ.к., ҚР ЖАК доценті;

Р.Ж. Нарыбай – б.ғ.к. ҚР ЖАК доценті, кафедра
профессоры

Қ.Қ. Мұратаев – өнертану кандидаты,
профессор; А.С. Сманова – п.ғ.к., қауым.
профессор;

М.Ә. Султанова – өнертану кандидаты,
қауым. профессор;

Ж.Н. Шайгозова – п.ғ.к., қауым. профессор;

З.Ж. Рабилова – PhD доктор, аға оқытушы.

© Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университеті, 2022

Қазақстан Республикасының
Мәдениет және ақпарат министрлігінде
2009 жылы мамырдың
8-де тіркелген №10099-Ж

Басуға 07.12.2022. қол қойылды.
Пішімі 60x84 1/8. Көлемі 7,75 е.б.т.
Таралымы 300 дана. Тапсырыс 81.

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13. Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық
университетінің «Ұлағат» баспасы

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT**

**I БӨЛІМ. КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ РАЗДЕЛ I.
ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ**

Берикбол Р.Р., Байгутов К.А., Бекешов С.С. Бейнелеу
өнері мұғалімінің этно-көркемдік мәдениетін
қалыптастырудың мазмұны мен құрылымы..... 5

Берикбол Р.Р., Байгутов К.А., Бекешов С.С.
Содержание и структура формирования этнохудожественной культуры учителя изобразительного искусства
Berikbol R.R., Baigitov K.A., Bekeshov S.S. The content and structure of the formation of ethnoartistic culture of a teacher of fine arts

Мульдеков И.О., Абдирасилов М., Куздеубаев А.Ж.
Әл-Фарабидің математикалық трактатындағы геометриялық салу есептерінің шығару жолдары..... 13

Мульдеков И.О., Абдирасилов М., Куздеубаев А.Ж.
Пути решения задач геометрического построения в математическом трактате Аль-Фараби
Muldekov I., Abdirassilov M., Kuzdeubayev A.
The ways to solve problems of geometric construction in the mathematical treatise of Al-Farabi

Джанаев М.Б., Хуандых Х. Көркем еңбек сабағы арқылы бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру..... 19

Джанаев М.Б., Хуандых Х. Формирование творческой деятельности учащихся начальных классов через урок художественного труда
Dzhanaev M.B., Khuandykh H. The formation of creative activity for primary school students through a lesson in artistic labor

**II БӨЛІМ. МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ
РАЗДЕЛ II. МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ**

Мұстафаев Е.Ж. Домбыра аспабын тез үйретудің жаңашыл әдісі..... 26

Мұстафаев Е.Ж. Инновационный метод обучения игры на домбре
Mustafaev E.Zh. Innovative method of learning the dombra play

Аскарова С.М., Касимова Н.А. Музыка және ән өнері арқылы оқушыларға адамгершілік тәрбие беру..... 30

Аскарова С.М., Касимова Н.А. Нравственное воспитание учащихся через искусство музыки и пения
Askarova S.M., Kasimova N.A. Moral education of students through the art of music and singing

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ВЕСТНИК

Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика»
№ 3 (72), 2022

Выходит, с 2001 года.
Периодичность – 4 номера в год

Главный редактор – PhD, ассоц. профессор
Искаков Т.М.

Заместитель главного редактора и
ответственный секретарь – PhD. Байгутов К.А.

Члены ред.коллегии:

Reser Gulmes – Associate Professor (Турция);

Xie Henging – Professor (Китай);

Rafis Abazov – доктор PhD, Профессор
Колумбийского университета (США);

Omer Zaimoglu – доктор PhD, Доцент
университета Акдениз (Турция);

Добаев К.Д. – д.п.н., профессор (Киргизия);

Калдыбаева А.Т. – Республика Киргизия.

г. Бишкек, д.п.н., профессор Киргизского
государственного университета им. И.Арабаева
(Киргизия);

Шаляпин О.В. – д.п.н., профессор (Россия);

Смирнова Н.Б. – д.п.н., доцент (Россия);

Танирберген М.Ж. – д.п.н., профессор

Южно-Казахстанского педагогического

государственного университета

им. М.Ауэзова;

Байдилда Б.Н. – заслуженный деятель
Казахстана, профессор КазНАИ им. Т.Жургенова;

Какимова Л.Ш. – к.п.н., доцент;

Ахметова А.К. – д.п.н., профессор;

Ващенко В.В. – канд. военных н., доцент ВАК РК;

Нарибай Р.Ж. – к.б.н., доцент ВАК РК, профессор
кафедры

Муратаев К.К. – профессор, кандидат
искусствоведение;

Сманова А.С. – к.п.н., ассоц. профессор;

Султанова М.Э. – кандидат искусствоведение,
ассоц. профессор;

Шайгозова Ж.Н. – к.п.н., ассоц. профессор;

Рабилова З.Ж. – доктор PhD,

ст. преподаватель

© Казахский национальный
педагогический университет
имени Абая, 2022

Зарегистрировано Министерстве
культуры и информации Республики Казахстан
8 мая 2009 г. №10099-Ж

Подписано в печать 07.12.2022.
Формат 60x84¹/8. Объем 7,75 уч.-изд.л.
Тираж 300 экз. Заказ 81.

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая
Издательство «Ұлағат»

Казахского национального педагогического
университета имени Абая

**III БӨЛІМ. СӘНДІ ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР
РАЗДЕЛ III. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ
ИСКУССТВО**

Байтас М.М., Болысбаев Д.С., Тәңірберген М.Ж.
Оюды стилдеудің заманауи үлгілері..... 35

Байтас М.М., Болысбаев Д.С., Тәңірберген М.Ж.
Современные модели стилизации орнамента

Baitas M.M., Bolysbaev D.C., Tanirbergenov M.Zh.
Modern models styling ornaments

Рабилова З.Ж., Әлжан А.Т. Сәндік қолданбалы өнер
студенттерінің этномәдени құзыреттілігі..... 42

Рабилова З. Ж., Әлжан А.Т. Этнокультурная
компетентность студентов декоративного прикладного
искусства

Rabilova Z. Zh., Alzhan A.T. Ethno-cultural competence
of students of decorative arts and crafts

**IV БӨЛІМ. ӨНЕРТАНУ
РАЗДЕЛ IV. ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ**

Қырғызбекова С.С., Бекенова Б.Н. Жарнама
маркетингтік коммуникацияның бір түрі ретінде..... 48

Киргизбекова С.С., Бекенова Б.Н. Реклама как форма
маркетинговых коммуникаций

Kirgizbekova S. S., Bekenova B.N. Advertising as a form
of marketing communications

Султангубиев А.Н., Стамбекова Ж.К. Ұлттық
стильдегі заманауи сәулет құрылыстарын Жобалау
ерекшеліктері..... 54

Султангубиев А.Н., Стамбекова Ж.К. Особенности
проектирование современных архитектурных
сооружений в национальном стиле

Sultangubiyev A.N., Stambekova Zh.K. Peculiarities
design of modern architectural structures in the national
style

Авторлар жөнінде мәлімет..... 60

**Сведение об авторах
Information about the author**

Kazakh national pedagogical university named after Abai

BULLETIN

**A series of
«Art education: art – theory – methods»
№3 (72), 2022**

Periodicity – 4 issues per year.
Published since 2001

Chief Editor – PhD, assoc. Professor
Iskakov T.M.

Deputy chief editor and Executive Secretary –
PhD. **K. Baigutov**

Members of editorship:

Reser Gulmes – Associate Professor (Turkey);

Xie Henging – Professor (China);

Rafis Abazov – doctor PhD, Professor at
Columbia University (USA);

Omer Zaimoglu – doctor PhD, associate
Professor at Akdeniz University (Turkey);

Dobaev D.K. – doctor of pedagogical sciences,
Professor (Kyrgyzstan);

Kaldybayeva A.T. – The Republic of Kyrgyzstan.
Bishkek, doctor of Economics, Professor of Kyrgyz
state University named after I. Arabaev
(Kyrgyzstan);

Shalyapin O.V. – doctor of science, Professor (Russia);

Smirnova N.B. – doctor of pedagogical Sciences,
associate Professor (Russia);

Tanirbergenov M. Zh. – doctor of pedagogical
Sciences, Professor of the South Kazakhstan
pedagogical state University named after
M. Auezov;

Baidilda B.N. – honored worker of Kazakhstan,
Professor of KazNAI named after T. Zhurgenov;

Kakimova L.S. – candidate of pedagogical
Sciences, associate Professor;

Akhmetova A.K. – doctor of pedagogical
Sciences, Professor;

Vashchenko V.V. – Candidate of military
Sciences, associate Professor of the higher
attestation Commission of the Republic of
Kazakhstan;

Naribay R.Zh. – Candidate of biological Sciences,
associate Professor of HAC RK, Professor of the
Department

Musataev K.K. – Professor, candidate of art
history; **Smanova A.S.** – candidate of pedagogical
sciences, Associate Professor;

Sultanova M.E. – candidate of art history,
Associate Professor;

Shaikozova Zh. – candidate of pedagogical
sciences, Associate Professor;

Rabilova Z.Zh. – doctor PhD, senior lecturer.

© **Kazakh National Pedagogical University
named after Abai, 2022**

Registered in the Ministry of Culture and
Information of the RK, 8 May, 2009 № 10099-Ж.

Signed to print 07.12.2022.
Format 60x84¹/₈. Book paper. 7,75
300 copies. Order 81.

050010, 13 Dostyk ave.
Almaty. KazNPU. Abai Publisher "Ulagat" Kazakh
National Pedagogical University named after Abai

**I БӨЛІМ. КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ
I РАЗДЕЛ. ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ**

Universal decimal classification: 745.5

Code of State Categories Scientific and Technical Information: 18.31.07

¹*Berikbol R.R.,* ²*Baigutov K.A.,* ³*Bekeshov S.S.*

¹*Abai Kazakh National Pedagogical University,
Master of Pedagogical Sciences, senior lecturer, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: rahat.berikbol@yandex.kz*

²*Abai Kazakh National Pedagogical University, PhD, Almaty,
Kazakhstan, e-mail: karimkhan.art@gmail.com*

³*Legal successor to the Kazakh leading architecture and civil engineering academy and the
Kazakh- American University, Candidate of Historical Sciences, associate professor.
Almaty, Kazakhstan, e-mail: bekeshov_sarsen@mail.ru*

**THE CONTENT AND STRUCTURE OF THE FORMATION OF ETHNOARTISTIC
CULTURE OF A TEACHER OF FINE ARTS**

Abstract

The article examines the model for determining the content and structure of ethnoartistic culture of the future teacher of fine arts and their incorporation into the educational process. In our work have been considered the works of such scientists as Asetova Zh.B., Odintsova S.A., Benin V.L., Lerner I.Ya., Remennikova Y.S., Eralin Kh.E., Beisenbekov Zh.Zh., Berstan Zh., Volkov G.N., Kapina E.A., Novikov A.M.

If one of the civilization of Kazakhstan is art, then its development outweighs from national cultural values. The works of Kanat Shukirbekov, Batuhan Baimen and etc., who gave a new impetus to the graphic arts, based on the national cultural values in their works, were analyzed.

In this article, the content and structure of ethnoartistic culture of future fine arts teacher have been identified with a set of components through the work of scientists and graphic artists in scientific research and art practice. Components: the content component, the genoseological component, the organizational- performing component, the value-meaning component. The formative competencies were given to each component.

The content and structure of the competences and ethno-artistic culture of four identified components led to the view that they are the basis of pedagogical culture of future fine arts teacher.

Introducing the content and structure of ethno-artistic culture of future teacher of fine arts into the educational process were considered five models proposed by A.K. Imanova and S.K.Suleimenova as *interdisciplinary, modular, mono-disciplinary, complex and complementary*.

At present educational revival, the possibilities of traditional culture and folk pedagogy in forming the ethno-artistic culture of future fine arts teacher have been identified.

Keywords: *ethno-artistic culture, fine arts, competence, content component, genoseological component, organizational-performing component, valuable-meaningful component.*

¹Берикбол Р.Р., ²Байғұтов К.А., ³Бекешов С.С.

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Алматы. Қазақстан,
e-mail: rahat.berikbol@yandex.kz

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, PhD,
Алматы. Қазақстан, e-mail: karimkhan.art@gmail.com

³Қазақ бас сәулет-құрылыс академиясы мен Қазақ-Америка университетінің құқықтық
мирасқоры, тарих ғылымдарының кандидаты, доцент. Алматы. Қазақстан,
e-mail: bekeshov_sarsen@mail.ru

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ МҰҒАЛІМІНІҢ ЭТНО-КӨРКЕМДІК МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАЗМҰНЫ МЕН ҚҰРЫЛЫМЫ

Аңдатпа

Мақалада болашақ бейнелеу өнері мұғалімінің этно-көркем мәдениетінің мазмұны мен құрылымын анықтау және оларды білім беру процесіне қосу моделі қарастырылады. Зерттеу жұмысында Ж.Б. Асетова, С.А. Одинцова, В.Л. Бенин, И.Я. Лернер, Ю.С. Ременникова, Х.Е. Ералин, Ж.Ж. Бейсенбеков, Ж.Берстан, Г.Н. Волков, Е.А. Капина, А.М. Новиков сияқты ғалымдардың жұмыстары қаралды.

Егер Қазақстан өркениеттерінің бірі өнер болса, оның дамуы ұлттық мәдени құндылықтардан асып түседі. Қанат Шөкірбековтің, Батухан Байменнің және т.б. шығармалары талданды, олар өз шығармаларында ұлттық мәдени құндылықтарға сүйене отырып, графикалық өнерге жаңа серпін берді.

Бұл мақалада болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерінің этно-көркем мәдениетінің мазмұны мен құрылымы ғалымдар мен графикалық суретшілердің ғылыми зерттеулері мен бірге олардың көркемдік практика саласындағы жұмысының арқасында компоненттер жиынтығы құралды. Компоненттер: мазмұндық компонент, генологиялық компонент, ұйымдастырушылық-нәтижелік компонент және құндылық-семантикалық компонент. Әр компонентке қалыптастырушы құзыреттер берілді.

Анықталған төрт компоненттің құзыреттілігі мен этно-көркем мәдениетінің мазмұны мен құрылымы оларды болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерінің педагогикалық мәдениетінің негізі деп санауға әкелді.

Болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерінің этно-көркемдік мәдениетінің мазмұны мен құрылымын білім беру процесіне енгізу кезінде А.К. Иманова мен С.К. Сүлейменова пәнаралық, модульдік, монодисциплинарлық, кешенді және бірін-бірі толықтыратын ретінде ұсынған бес модель қарастырылды.

Қазіргі уақытта білім беруді жандандыру кезінде болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерінің этно-көркемдік мәдениетін қалыптастыруда дәстүрлі мәдениет пен халықтық педагогиканың мүмкіндіктері анықталды.

Түйін сөздер: этно-көркем мәдениет, бейнелеу өнері, құзыреттілік, мазмұндық компонент, эпистемологиялық компонент, ұйымдастырушылық-орындаушылық компонент, құндылық-семантикалық компонент.

¹Берикбол Р.Р., ²Байгутов К.А., ³Бекешов С.С.

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
магистр педагогических наук, старший преподаватель, Алматы. Казахстан,
e-mail: rahat.berikbol@yandex.kz

²Казахский национальный педагогический университет имени Абая, PhD,
Алматы Казахстан, e-mail: karimkhan.art@gmail.com

³Правопреемник ведущей Казахстанской архитектурно-строительной академии и
Казахстанско-американского университета, кандидат исторических наук, доцент.
Алматы. Казахстан, e-mail: bekeshov_sarsen@mail.ru

СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА ФОРМИРОВАНИЯ ЭТНОХУДОЖЕСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ УЧИТЕЛЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

Аннотация

В статье рассматривается модель определения содержания и структуры этнохудожественной культуры будущего учителя изобразительного искусства и их включения в образовательный процесс. В нашей работе были рассмотрены работы таких ученых, как Асетова Ж. Б., Одинцова С.А., Бенин В.Л., Лернер И.Я., Ременникова Ю.С., Ералин Х. Е, Бейсенбеков Ж.Ж., Ж. Берстан, Волков Г.Н., Капина Е.А., Новиков А.М.

Если одной из цивилизаций Казахстана является искусство, то его развитие перевешивает национальные культурные ценности. Были проанализированы работы Каната Шукирбекова, Батухана Баймена и др., которые придали новый импульс графическому искусству, опираясь в своих произведениях на национальные культурные ценности.

В данной статье содержание и структура этнохудожественной культуры будущих учителей изобразительного искусства были определены с помощью набора компонентов благодаря работе ученых и художников-графиков в области научных исследований и художественной практики. Компоненты: содержательный компонент, генезологический компонент, организационно-результативный компонент и ценностно-смысловой компонент. Каждому компоненту были присвоены формирующие компетенции.

Содержание и структура компетенций и этнохудожественной культуры четырех выявленных компонентов привели к мнению, что они являются основой педагогической культуры будущих учителей изобразительного искусства.

При внедрении содержания и структуры этнохудожественной культуры будущих учителей изобразительного искусства в образовательный процесс были рассмотрены пять моделей, предложенных А.К. Имановой и С.К.Сулейменовой как междисциплинарные, модульные, монодисциплинарные, комплексные и взаимодополняющие.

В настоящее время при возрождении образования выявлены возможности традиционной культуры и народной педагогики в формировании этнохудожественной культуры будущих учителей изобразительного искусства.

Ключевые слова: этнохудожественная культура, изобразительное искусство, компетентность, содержательный компонент, генезологический компонент, организационно-исполнительский компонент, ценностно-смысловой компонент.

Introduction

The set of components in the content and structure of the ethnoartistic culture of future art teacher will be an integral part of ethnoartistic culture.

Ethno-artistic culture is part of the pedagogical culture of future fine arts teacher. In determining the nature of this notion, we followed Educational knowledge school's "Pedagogical culture" rule. At present, scientists have made a significant contribution to the analysis of theoretical and methodological aspects of humanitarian field of ethno-artistic culture.

Especially, V.L. Benin, G.I. Gaisina, E.D. Zhukova, R.M. Fatihova and others, in researchers' publications, is broad in content from pedagogical culture to the concept of "professional culture of teacher," they substantiate it exists as an element in all types of culture.

The notion of "pedagogical culture" was incorporated in the earliest times in the practice of pedagogical activity and its theoretical analysis as a whole became possible later.

It depends on the analysis of pedagogical activity features, studying of pedagogical features and pedagogical skills of the teacher. According to these problems it was reflected in the works of S.I. Arkhangelsky, A.V. Barabanshikov, E.V. Bondarevskaya, Z.F. Esareva, N.V. Kuzmina, N.N. Tarasevich, G.I. Khozyainova and et al. [1, 103].

And to provide a high level of teaching excellence, culture has a special place in pedagogical activity. Because, as an important issue of education system, many scholars have put before the cultural-cognitive training of future teachers, they told that first of all, the higher-level teacher activity is primarily related to their cultural background, secondly in higher education the vocational education is related to the education of future professionals according to current culture.

That is, the study of professional activity of a teacher from a cultural cognitive point of view is the requirement of time. The development of culture is interpreted as the development of "knowledge" [2,17]. From the concepts given above, we can see that the formation of professional pedagogical culture of future teachers will only be successful if they are theoretically substantiated and implemented in practise. Identifying the subject of future fine arts teacher and discussing his research will reveal us the current situation. The professional pedagogical culture of the future teacher of fine arts has a special significance in teaching the ethnocultural (traditional pedagogical culture of Kazakh people) heritages of our people through special theoretical and practical training.

Ethnocultural heritage is the most important factor in enriching the inner spiritual world of teachers and forming national consciousness, human qualities arisen from the best cultural traditions of Kazakh people, therefore it is necessary to look for the sources of pedagogical culture in the directions and creativity in cultural spiritual heritage of people. This means the importance of forming their ethno-artistic culture in the preparation of fine arts teacher.

Materials and methods.

The problems of research include pedagogical, philosophical, aesthetic, historical, cultural and art history. Therefore, the theoretical and methodological basis offers the following methods:

- methods of scientific-theoretical substantiation (logical, logical-structural, analysis, synthesis, abstraction, generalization, structural-functional method, induction, analogy, modelling);
- analysis of artcognitive education and creativity of artists;
- practical performing (the use of the results verified in the research experiment, the appendice entered the content of the discipline, elective courses, methodological guidelines).

Discussion.

We take on the basis the works of scientists such as Benin V.L., Lerner I.Y., Remennikova Y.S. in defining the structure of educational content of forming the future art teacher's ethno-artistic culture through the works of graphic art. In the article we consider the work of graphic artists and traditional pedagogical culture of ethnocultural heritage of the Kazakh people during the years of the independence of Kazakhstan.

The art of graphic art, which has passed from generation to generation and was the source history of culture, is the source of prosperous creativity of different eras. That is why, considering the art of graphic arts and analyzing is always interesting and relevant for us in the process of forming ethno-artistic culture.

The names of a number of outstanding artists who announced their commitment to new tendencies in Kazakhstani graphics during the independence period, with a non-standard approach to cultural paths at the turn of the XX and XXI centuries.

Graphic artists such as those who came to the art at the turn of the ages (M.Kanlenov, L.Makhat, N.Azhitov, M.Baigozhinova, D.Koshen, N.Ryspaev, E.Turlykhanov, M.Tursynazy). Graphic art of our country, which has been come at the years of civilized country, has been looking for its image in the

culture of the nation. Scientists K.E. Eralin, Zh. Bersten, M. Dzhaksygarina and others mentioned in their works the place of ethnocultural heritage of the people in the works of graphic artists. The constant theme of the works of master of arts Batukhan Baimen is the past and the future of Kazakh country. As an artist who has made a significant contribution to the development of the graphic arts of Kazakhstan, a special unity of humanity and national tradition have been shown in his works.

The peculiarity of his creative works is manifested in the fact that the content of idea is focused on the values of national customs and traditions, the ability to enhance the spiritual culture of the people, the composition based on the symbolic representation of national scenes and life phenomena [3, 130-134].

Philosopher scientist Zh. Bersten says that it is definite a master of artistic picture of each age is making a breakthrough in his field. As an example is Kanat Shukirbekov, a master of graphics who is distinguished by his exceptional work in the field of art, whose ability to combine national trends and modern tendencies in his works [4, 6].

The attention of Bauyrzhan Naimanov is focused on the national concept, on the origin of the Kazakh ethnicity and features of the mental structure. The artist was guided by the nomad's views on life, along with the flow of nature, and only made it necessary for him. He was able to use the beauty that he received from that appetite and preserve the nation's values for a long time. B. Naimanov said that the aesthetic publication of graphs in linoleum techniques is a legitimate phenomenon in the general presentation.

The works of L. Makhat differ in the language of graphics, which illustrates the mysteries of this life. His linocut impresses the audience with the historical ancestry of Kazakh and Turkish people in general. The Kazakh ornament, colorized with various ribbons, seems to be a symbol of the nation in the writings of Makhat [5, 183].

So, it can be noted that from the moment of gaining sovereignty the graph has been evolved in the following directions. Different view of national theme, ethnography and its relation to national life, supervision of national theme, acceptance of poetic folklore were aimed at presenting them in new direction.

The condition of spiritual revival in today's independent country, the focus of graphic artists on national themes, and traditional culture and folk pedagogy provide great opportunities for future ethno-artistic culture of fine arts professionals.

G.N. Volkov "... to improve the modern functioning of traditional culture of education, the folk pedagogy is possible only in the conditions of national freedom and independence, in appearance and cultivation of traditional values" [6, 159], and says that national culture in its independent condition to act for it.

Ethno-artistic culture has a great influence on the ethnopedagogical culture of future teacher of fine arts and the high level of professional education.

Kh. Kalikhanova gives the following descriptions related to ethnopedagogical culture:

- "ethnopedagogical culture" is not only an element of the personal structure of culture, but also the most necessary factor of enriching and forming of his professional-pedagogical structure;
- "ethnopedagogical culture" not only reflects the personality of the teacher, but also contributes to his further professional-methodological development.

E.A. Kapina concludes: "The ethnopedagogical culture of a teacher reflects his high professional pedagogical level" [7, 5].

The future art teacher's ethno-artistic culture is personal education, which includes a combination of cultural and professional characteristics (fundamental knowledge of folk art, special skills, creative activity, readiness to apply experience and valuable-semantic direction), and it is necessary to direct on national artistic values and change to professional activity.

The ethno-artistic culture is a part of teacher's individual upbringing, in order to define its structure (internal method of organizing whole method) I.Y. Lerner defined the content of education as a set of four elements of culture: 1) to know the nature, society, methods of activity; 2) experience of performing

certain methods, actions, which are introduced with the knowledge to the abilities and skills of the person; 3) experience of creative activity, gathered in intellectual procedures; 4) the experience of emotional- valuable relationship changed to the reality, which has become an object or activity means (acceptance, increasing, transformation) [8, 44].

Relied on the rules of I.Y.Lerner's rules, we have identified the structure of ethnocultural culture of the future teacher of fine arts as a set of components: K1-content component, K2-genealogical component, K3-organizational-performing component, K4-valuable-meaningful component.

K1 content component represents the social and pedagogical requirements of the teacher, defined in the context of the analysis of professional and general professional competencies. The content component contains the cultural, semiotic, artistic-aesthetic, ethno-artistic competences that are necessary for the future fine arts teacher.

Cultural competence - reflects the knowledge of the laws of functioning and development as a whole system of culture and does not imply a full and comprehensive understanding of the total amount of socio-cultural values gained by society and the practice of their implementation [9,44].

Semantic competence means understanding of stamp symbols, skillful use of ornamental symbols and artistic texts in teaching and creative work as a symbolic system, reflected in the fine arts of the people.

Artistic-aesthetic competence is the ability to be creative, to master creative abilities, to be ready to create new tools for the visual arts, analyze works and control the processes of artistic work.

Ethno-artistic competence is the experience of future teacher of fine arts in implementing ethno-artistic tradition, in which the ethno-artistic competence of multinational community is informed of the traditions of people and provides a humane style of communication in professional activities.

Benin, V.L. Expressed their views on the consideration of fine arts in the formation of future teachers' ethno-artistic culture, stating that the «acquisition of ethno-artistic competence» is based on a step-by-step interaction with the students' integration on the basis of inclusion into ethno-artistic space, here the experience which was taken in educational-upbringing process is much more important. Teacher competencies differ in theoretical and practical training, which involves the use in the educational- upbringing field of development of the individual in fine arts through an interest in general and special (subject) knowledge and skills, as well as an interest in the national heritage and the artistic culture of other nations [10].

The genealogical component K2 encompasses a broad range of knowledge - the feature of subjective reality that is embodied in the concepts and representations presented in the form of rules, laws, images, symbols. The genealogical component is determined by the competencies such as knowledge, skills, abilities and preparation.

Education is the knowledge of national art and professional fine arts in the Republic of Kazakhstan.

Competence is the ability to perform the features of folk and professional art in educational and creative work.

Skills are to make creative investigations based on the traditions of folk and professional fine arts.

Preparation is the ability to use the semiotic system, elements of ornament, color symbols and ethnic signs in the creation of artistic images in creative works.

The skills and abilities are developed in the form of practical training on the basis of knowledge. Practical training of future fine arts teacher requires special and personal abilities, which correspond to creative activity and it is determined by necessary knowledge and skills.

Special skills are aimed at obtaining the basics of practical artistic-creative activity, the development of various types of professional activity (space, composition, layout, colour modeling by means of painting or graphic means. etc.) [11, 12].

K3 organizational-performing component. The experience of artistic-creative activity, reflected in the art (self-realization in creativity, creation of creative projects), pedagogical skill, art-pedagogical improvisation and ethno-artistic values in compilation of ethno-artistic values.

It should be interpreted as a concrete result of knowledge and skill in the field of fine arts, a willingness to recreate the existing experience and form new combinations of substances and actions on its

basis. The content of the component focuses on the readiness of the future teacher of fine arts to demonstrate their self-authorship, ability to perform actions based on ethno-artistic experiences in the art.

The system of art communication, as well as its own artistic-creative activity, motivate for the creativity in all areas of pedagogical and artistic skills of future teacher.

Artistic-creative activity. Perform artistic features based on traditional elements of culture while performing a creative project. The use of acquired properties on the basis of cultural elements and traditions in the process of developing a creative project.

Pedagogical skill is the ability to recognize and apply the elements of different cultures, symbols, artistic images in creative work.

Artistic pedagogical improvisation. To perform pedagogical improvisation based on the fine arts of Kazakhstan and creatively interpret ethnic-artistic peculiarities in creative condition.

Compilation of ethno-cultural values - the spread of ethnocultural values of the culture of people in cultural-educational space.

K4 valuable-meaningful component. It provides emotional-valuable reflexive experiences include: interest, imagination, feelings of empathy, creativity and inspiration, which are aimed at enriching, strengthening and interacting with rational and emotional relationships as the developing personality of future teacher.

The presence of reflection provides self-awareness, self-regulation of the future teacher of fine arts, allows him to respond, analyze, evaluate and correct the results of his activities.

Interest - respect for folk and professional fine arts, acceptance of their features

Imagination –defining of spiritual-moral worldview ideals of beauty in folk art and creative searches on this basis.

Empathy - understanding of national traditions and features of different people`s art.

Creativity -a reflection of the interconnectedness of ethno-artistic art forms with other cultures.

Traditions provide the identity of people, their cultural values, and their integration as a macrosocial element into the universal system of human values.

The ethno-artistic cultural component in education is the restoration of past, it is not the passion for life, craft, folklore, it is the development of creative abilities of future fine arts professionals, their successful integration into fast-growing and open society.

A.K. Imanova and S.K. Suleimenova are considering the mechanism of formation of ethnocultural competence in the educational environment. They suggested that as a result of analyzing regulatory documents, theories and practices, five models of inclusion of the national -regional / ethnocultural component in the content of general education could be identified and proposed them as interdisciplinary, modular, mono-disciplinary, comprehensive and complementary.

We will talk and give a description to the content and structure of ethnocultural culture of the future teacher of fine arts and how to implement them through these five models.

The interdisciplinary model assumes that the relevant materials are distributed evenly according to all subjects. Issues of national and regional cultural identity, social-economic issues of the region, Kazakhstan and the countries of the world community are considered according to general context and are divided into different subjects and topics.

The modular model is spread through the inclusion of special topics (modules) to the subjects of humanitarian cycle reflecting the uniqueness of ethnocultural region, Kazakhstan, other peoples and countries.

The mono-subject model includes in-depth study of ethnic cultures (including their own language), languages (including their own), history, geography, art of the region and Kazakhstan, other nations and countries at the universities subjects specifically designed for this purpose.

The complex model is implemented in the form of integrative courses, in which certain aspects of national culture can be found: history, Kazakh literature, geography, biology and ecology, etc.

The additional model involves the study of extracurricular and extra university activities at the national and regional, ethno-cultural components [12, 103].

Results

As a result the model for determining the content and structure of ethnoartistic culture of the future teacher of fine arts and their incorporation into the educational process is considered.

Conclusion

In conclusion the content and structure of ethno-artistic culture of future teacher of fine art are considered the works of scientists such as Asetova Zh.B, Odintsova S.A., Benin V.L., Lerner I.Y., Remennikova Y.S, Eralin Kh.E., Beisenbekov Zh.Zh, Zh.Berstan, Volkov G.N., Kapina E.A., Novikov A.M.

A review made for the works of graphic artists Kanat Shukirbekov, Batuhan Baimen, Bauyrzhan Naimanov, L. Makhat who started their work in the field of Kazakhstan's graphic art during the first years of independence. It is said that the opinions of art scientists were reflected in the works of graphic artists focusing on national themes. In the conditions of spiritual transformation in today's independent country, there are many opportunities for traditional culture and folk pedagogy to form the ethno-artistic culture of future fine arts specialists.

Taking on the basis of the works of scientists and graphic artists, have identified the following set of components for the content and structure of the ethno-artistic culture of future fine arts teacher: K1- content component, K2-genoseological component, K3 - organizational-performing component; K4- valuable-meaningful component. There are given the competencies of each component which form the future visual arts specialist.

The content and structure of ethno-artistic culture of the future teacher of fine arts in introducing into the educational process has been shown that can be used five models proposed by A.K. Imanova and S.K. Suleimenova as interdisciplinary, modular, mono-discipline, complex and complementary.

Taking these researches together, we conclude that the content and structure of ethnoartistic culture of future fine arts teacher is the foundation of *pedagogical culture*.

References:

1. Asetova Zh.B, Odintsova S.A. *The pedagogical culture of the teacher in developing professional activity // Science and life of Kazakhstan. International scientific popular journal. №4(39) Astana, 2016. 172-176 p.*
2. Zhalgasova Sh.A., Beisembaeva A.A. *Pedagogical culture as a part of the general culture of teacher/ Izbestiya. Ablaihan Kazakh university of international relations. Series of «pedagogical sciences» №4 (47) 2017. p.16-23*
3. Eralin Kh.E., Beisenbekov Zh.Zh. *Work of graphics master Batuhan Baimen // Turkology Magazine. Ahmed Yasawi University. №1 (75), 2016. 129 – 135 p.*
4. Kanat Shukir Bek / Kanat Shukirbekov - Almaty, 2019. 172 p.
5. Jaksygarina M. *Kazakhstani graphics in the period of independence: / M. Jaksygarina // Prostor №12, 2011z. 180-186p.*
6. Volkov, G.N. *Ethnopedagogy [Text]: textbook for the students of middle and higher pedagogical institutions/ G.N. Volkov. –V.: Publishing house «Academy», 1999. – 168 p.*
7. Kapina E.A. *Research of professional pedagogical culture. // Scientific-methodological journal of pedagogical review. №4, (19) 2016. 5-7p.*
8. Remennikova Yu.S. *Formation of ethnocultural culture of future teacher of fine arts in the educational process of universities: diss. cand. ped. sciences. (Text) / Yu.S. Remennikova. - Birk, 2015. - 225 p.*
9. Benin V.L., Zhukova, E.D. *Multicultural competence in preparing a teacher [Text] / V.L. Benin, E.D. Zhukova //Education and science. Izbestiya of Uralsk branch RAO. - 2002. - №2. – p. 133-134*
10. Benin, V.L. *Multicultural competence of the subject of professional and pedagogical skills. Textbook for the students and teachers of higher school [Text]. V.L. Benin, D.C. Vasilina, E.D. Zhukova. - M., 2014. - 205 p.*
11. Novikov, A.M. *Methodology of artistic activities (Text) / A.M. Novikov. - M.: Egves, 2008.- 72 p.*
12. Imanova A.K., Suleimenova S.K. *Mechanism of formation of ethnocultural competence of individual in the conditions of educational environment // Bulletin of the pedagogical series. North-Kazakhstan State University named after M. Kozybayev. № 3 (32) Petropavlovsk, 2016.*

ӘОЖ: 744.44
ҒТАМР: 14.35.09

¹И.О. Мультдеков, ²М.Абдирасилов, ³А.Ж. Куздеубаев

¹М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті (Тараз, Қазақстан),
Техника ғылымдарының докторы, профессор,
e-mail: ospankulylu@mail.ru

²М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті (Тараз, Қазақстан),
Педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент,
e-mail: mr.abdimedetbek@mail.ru

³М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті (Тараз, Қазақстан),
Педагогика ғылымдарының магистрі, e-mail: aidar_kuzdeubayev@mail.ru

ӘЛ-ФАРАБИДІҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ТРАКТАТЫНДАҒЫ ГЕОМЕТРИЯЛЫҚ САЛУ ЕСЕПТЕРІНІҢ ШЫҒАРУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Христиан әлемінде ғылымның дамуы (VI ғ.) кері кеткенде орта (IX-XV ғғ.) ғасырларда араб халифаты билігіндегі халықтардан шыққан ғалымдар әлемдік мәдениеттің өркендеуіне зор үлес қосты. Олардың ішінде: Мухаммед Әл-Хорезми (780-850 жж.) – алгебраның негізін қалаушы; Ахмед Марвази (IX-X ғғ.) тангенс, катангенсті математикаға енгізуші; Омар Хаям (1047-1131 жж.) – екі, үш дәрежелі теңдеулердің шешімін табушы және т.б. Осындай есімі әлемге танымал ғалымдардың ішінде әл-Фарабидің трактатындағы геометриялық тұрғызулардың тура және кері есептерінің шешілу мысалдары (тура есепте – дұрыс көпбұрыштың қабырғалары берілген кесіндіге тең етіп тұрғызылатындығы, ал кері есепте – берілген шеңбер теңдей бөліктерге бөлінетіндігі, яғни оған іштей сызылған дұрыс көпбұрыш тұрғызылатындығы), геометриялық салу есептерінің сандар теориясымен байланыста шешудің жолдары, турасында натурал сандармен орындалаты арифметикалық амалдарды (қосуды, азайтуды, көбейтуді, бөлуді) геометриялық жолмен, яғни циркуль мен сызғыштың көмегі арқылы орындауға болатындығы мақалада қарастырылады.

Түйін сөздер: рационал сандар, иррационал сандар, тура және кері есептер, геометриялық салу есептері.

¹Мультдеков И.О., ²Абдирасилов М., ³Куздеубаев А.Ж.

¹Таразский региональный университет имени М.Х. Дулати (Тараз, Казахстан),
доктор технических наук, профессор, e-mail: ospankulylu@mail.ru

²Таразский региональный университет им.М.Х. Дулати (Тараз, Казахстан),
кандидат педагогических наук, доцент, e-mail: mr.abdimedetbek@mail.ru

³Таразский региональный университет имени М.Х. Дулати (Тараз, Казахстан),
Магистр педагогических наук, e-mail: aidar_kuzdeubayev@mail.ru

ПУТИ РЕШЕНИЯ ЗАДАЧ ГЕОМЕТРИЧЕСКОГО ПОСТРОЕНИЯ В МАТЕМАТИЧЕСКОМ ТРАКТАТЕ АЛЬ-ФАРАБИ

Аннотация

Когда развитие науки в христианском мире (VI в.) начало отступать, ученые Арабского халифата внесли огромный вклад в дальнейшее развитие и процветание мировой культуры и науки в средние (IX-XV вв.) века. Среди них были: Мухаммед Аль-Хорезми (780-850 гг. до н.э.)

– основатель алгебры; Ахмед Марвази (IX-X в. н.э.) – интегратор, основатель тангенса, катангенса в математику; Омар Хаям (1047-1131 гг. до н.э.) – автор решения уравнений двух, трех степеней и др. В данной статье рассматриваются некоторые вопросы и примеры решения прямых и обратных задач геометрических построений в трактате Аль-Фараби, о способах решения задач геометрического построения в единой связи с теорией чисел, о том, что арифметические действия (сложение, вычитание, умножение, деление), выполняемые и решаемые натуральными числами, можно также выполнить геометрическим путем, т.е. с помощью циркуля и линейки.

Ключевые слова: рациональные числа, иррациональные числа, прямые и обратные задачи, геометрические задачи на построение.

¹I.Muldekov, ²M.Abdirassilov, ³A.Kuzdeubayev

¹M.H. Dulati Taraz Regional University (Taraz, Kazakhstan), Doctor of Technical Sciences, Professor, e-mail: ospankulylu@mail.ru

²M.H. Dulati Taraz Regional University (Taraz, Kazakhstan), Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, e-mail: mr.abdimedetbek@mail.ru

³M.H. Dulati Taraz Regional University (Taraz, Kazakhstan), Master of Pedagogical Sciences, e-mail: aidar_kuzdeubayev@mail.ru

THE WAYS TO SOLVE PROBLEMS OF GEOMETRIC CONSTRUCTION IN THE MATHEMATICAL TREATISE OF AL-FARABI

Abstract

When the development of science in the Christian world (VI century) began to recede, the scientists of the Arab Caliphate made a huge contribution to the further development and prosperity of world culture and science in the Middle (IX-XV century) centuries. Among them were: Muhammad Al-Khwarizmi (780-850 c.) - the founder of algebra; Ahmed Marwazi (IX-X century of AD) - the integrator, the founder of tangent, katangens in mathematics; Omar Khayyam (1047-1131 BC) - the author of the solution of equations of two, three degrees, etc. This article discusses some questions and examples of solving direct and inverse problems of geometric constructions in the treatise of Al-Farabi, about ways to solve problems of geometric construction in a single connection with the theory of numbers, that arithmetic operations (addition, subtraction, multiplication, division), performed and solved by natural numbers, can also be performed geometrically, i.e. with a compass and ruler.

Keywords: rational numbers, irrational numbers, direct and inverse problems, geometric construction problems.

Кіріспе. Бүгінгі таңда, бәсекелестік үстемдігі қалыптасқан жағдайда, рухани жаңғыруды жеделдетеміз десек, онда Қазақстанның ЖОО-да даярланатын жас мамандардың білім сапасын халықаралық деңгейге көтеруіміз қажет.

Кредиттік білім беру жүйесі білім алушының өзіндік жұмыс сағатының көлемін 2–3 есеге арттыруға негізделген. Сондықтан, ғылыми қолданбалы пәндердің мазмұны мен оқытылу әдістемесі жетілдіруді қажет етеді.

Білім алушының жеке оқу даярлығын жеңілдетіп, білім деңгейін жетілдіру мақсатында геометриялық салу есептерінің сандар теориясымен (алгебрамен) байланыстылығы көрсетілген.

Сандар теориясында, натурал бүтін (1,2,3,..., n, n+1,...) Сандардың ішінде бірге және тек қана өзіне бөлінетін сандарды жай сандар деп атайды.

Нөлден жиырмаға дейінгі аралықтағы жай сандар: 1,2,3,5,7,11,13,17,19. Математикада күні бүгінге дейін жай сандардың орналасуы, аралық тығыздығы, т.б. заңдылықтар толық анықталған

жоқ, белгілісі жай сандар аумағы натурал бүтін сандар аумағына кіретіні және олардың шексіз көп екендігі (Евклид теоремасы) ғана.

Негізгі бөлім. Сандарды рационал («арабшасы ал-мантикат» орысшасы – «говорящие», қаз – «сөйлейтін, мен-мен дейтін») $a, b, c, \dots, a/b, \dots, (ba+c)d, \dots, p/q, \dots$) және иррационал ($\sqrt{a}, \sqrt{a+b}, \dots$; «ас-сами», «немые глухие» «меніреу») сандар жүйесі (аумағы, тізбегі, өрісі, жиыны) деп атайды.

Математикада, дәлелденген, нақты (счетное – саналмалы) сандар жүйесіне кіретін, төмендегідей теңдеудің ($n > 1, a_n \neq 0$ болғанда);

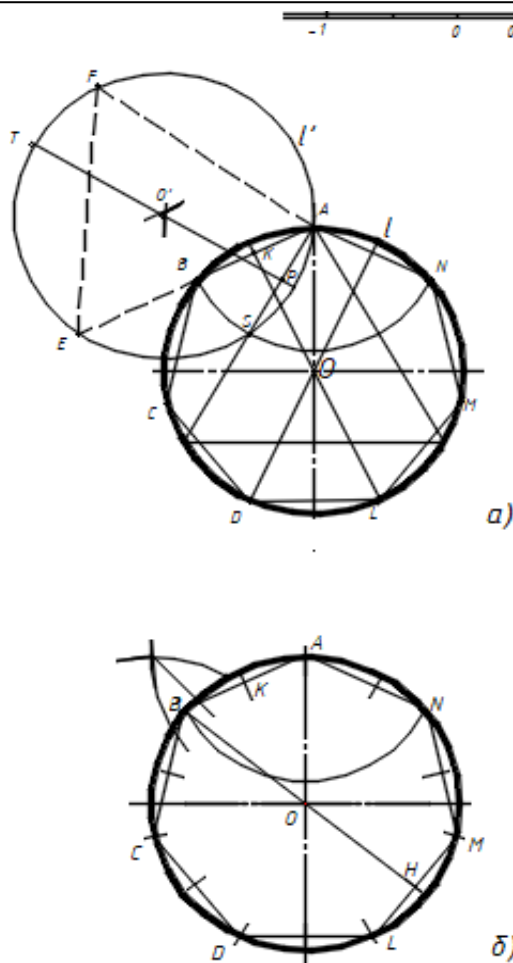
$$a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0 = 0 \quad (1)$$
 түбірі (шешуі) болып келетін сандарды алгебралық сандар деп атайды.

Тағы да нақты сандардың «кеңейтілген» жүйесіне кіретін ($a \pm ib$, яғни a – нақты сан, ib – жорамал сан, $i = \sqrt{-1}$) комплекс сандарды атап өту қажет. Бұлардан басқа a^β түрінде берілетін сандар трансцендентті («зийада», «превосходящее», иррационал саннан да асып түсетін «мылқау») сандар деп аталады (бұл жерде α – алгебралық, ал β – иррационал сандар).

Неге арифметика, яғни сандар теориясы туралы сөз қозғалды және оның геометриялық салу есептеріне қандай қатысы бар деген сұрақтарға жауапты біз белгілі әдебиеттен табамыз, онда (орысшасын келтірейік):

«Введение числового континуума дает возможность сопоставить каждому отрезку прямой в качестве его «длины» некоторое определенное действительное число Не только длина, но и всякий вообще геометрический объект, всякая геометрическая операция могут найти свое место в царстве чисел [2, 99 б.]. «...число есть конечная или бесконечная десятичная дробь. Те бесконечные десятичные дроби, которые не представляют рационального числа, называются иррациональными числами развитие аналитической геометрии и дифференциального и интегрального исчисления, твердо базировались именно на таком представлении о системе чисел» [2, 89 б.].

Шынында да, түзу сызық нүктелерін нақты сандар жиынымен біртекті етіп сәйкестіре аламыз. Ол үшін түзу сызықтың бір O нүктесін бастапқы нүкте етіп алу қажет. Енді кез келген кесіндіні бірлік (масштаб) өлшемі етіп алуға болады (Сур. 1 а). Түзу сызықтың бойына O нүктесінен масштаб кесінділерін салу арқылы кез келген санның (оң, теріс) мәніне сәйкес келетін нүктені табуға болады.

Сурет 1

Сонан соң, натурал сандармен орындалатын арифметикалық амалдарды (қосуды, азайтуды, көбейтуді, бөлуді) геометриялық жолмен, циркуль мен сызғыштың көмегі арқылы орындауға болады.

Нәтижелер мен талқылау. Арифметикалық заңдылықтарға қатысты:

$(-1) \cdot (-1) = 1$; $(-1) \cdot 1 = -1$ тең болып шығады. Жалпы квадрат түбірінің алдына оң, теріс ($\pm\sqrt{a}$) таңбалары қойылады. Төменгі квадрат теңдеуін шешкенде шығатын $x^2 + 1 = 0$, $x^2 = -1$, $x_{1,2} = \pm\sqrt{-1}$ санды жорамал сан деп атайды. Жорамал санды і әріпімен белгілеу қабылданған.

Табиғатта жоқтан бар пайда болмайды. Осыған сай математикада нөлді санға (керісінше де) көбейтуге де, бөлуге де болмайды, яғни:

$$0 \cdot 2 = 2 \cdot 0 = 0; \quad 0 \cdot \frac{1}{2} = \frac{1}{2} \cdot 0 = 0.$$

Санды (мәні нөлге жуық) санға бөлгенде нәтижесі шексіз үлкен сан болып шығатыны – күмәнсіз жағдайда, ондай бөлшектің мәні шартты түрде (∞) шексіздікке тең деп алынады, яғни: $\frac{a}{0} = \infty$.

Нөл мен бірдің $[0,1]$ интервалында шексіз сандар жүйесі бар екені мамандарға мәлім. Мысал ретінде төменгі геометриялық прогрессияның теңдеулерін қарастырайық:

$$\frac{9}{10} + \frac{9}{10^2} + \dots + \frac{9}{10^n} + \dots = \frac{9}{10} \cdot \frac{1}{1 - \frac{1}{10}} = 1$$

немесе

$$a \left(1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{2^2} + \dots + \frac{1}{2^n} + \dots \right) = a \cdot \left(1 \cdot \frac{1}{1 - \frac{1}{2}} \right) = 2a \quad (2)$$

екінші теңдеудің жақша ішіндегі бөлшек сандардың қосындысы бірге тең, демек:

$$\left(\frac{1}{2} + \frac{1}{2^2} + \dots + \frac{1}{2^n} + \dots \right) = \left(\frac{1}{2} \cdot \frac{1}{1 - \frac{1}{2}} \right) = 1, \quad (3)$$

2 сонда, (3) теңдеудің бірінші мүшесі $[0,1]$ интервалды екіге; екінші мүшесі – төртке; үшінші мүшесі – сегізге бөледі; ары қарай бөліктер еселеніп ұсақтала береді (Сур. 1 а).

Бұдан шығатын қорытынды, радикал түбірінен шығатын немесе шықпайтын кез келген (1) алгебралық (иррационал) және басқа да (трансцендентті) санның жуық мәнін геометриялық тұрғызулар арқылы анықтауға болады.

Әл-Фараби трактатында геометриялық тұрғызулардың тура және кері есептері қарастырылған.

Тура есеп. Қабырғалары берілген АВ кесіндісіне тең болатын дұрыс жетібұрышты тұрғызу (Сур. 1 а).

Есепті шешу үшін, АВ кесіндісі екі еселенеді, яғни $AE = 2AB$. Енді қабырғалары АЕ-ге тең АЕF үшбұрышы тұрғызылады. Осы (АЕF) үшбұрышқа сырттай сызылған (e') шеңбер жүргізіліп, оның бойына AS хордасы АВ-ға тең етіп тұрғызылады, $S \in e' \wedge AS = AB$. Осы (AS) хорданың ортасынан, яғни Р нүктесінен өтетін (e') шеңбердің диаметрі жүргізіліп Т нүктесі тұрғызылады, $T \in e' \wedge O'T = R$.

Енді, берілген АВ кесіндісінің ортасынан, яғни К нүктесінен өтетін ізденілген (e) шеңбердің диаметрі жүргізіліп L нүктесі тұрғызылады, $L \in e$,

$KL = PT$, $DL = R$. Бұдан кейін AN қабырғасы тұрғызылып, оның (хорданың) ортасынан өтетін диаметр арқылы D нүктесі тұрғызылады. BD, LN аралықтарын екіге бөлу арқылы дұрыс жетібұрыштың соңғы С, М нүктелері тұрғызылады. Есеп шықты.

Кері есеп. Берілген шеңберді теңдей жеті бөлікке бөлу (Сур. 1 б).

Есепті шығару үшін жоғарыда келтірілген (2), (3) геометриялық прогрессия негізінде шеңбердің 60^0 градустық АЕ доғасын шегіне жеткізе ұсақтап доға мен хорданың ұзындықтарының жуық мәндерін жеткілікті дәлдікпен анықтай (тұрғыза) аламыз. Шынымен де, төменгі теңдеуден

$$\frac{60^0}{2} + \frac{60^0}{2^2} + \frac{60^0}{2^3} + \frac{60^0}{2^4} + \frac{60^0}{2^5} + \frac{60^0}{2^6} + \dots$$

мынадай сандар шығады:

$$30^0 + 15^0 + 7,5^0 + 3,75^0 + \dots$$

Сонда іздеген В нүктесі үшінші интервалдан анықталады:

$$\varphi'_7 = 30^0 + 15^0 + 7,5^0 - 0,938^0 - 0,117^0 = 51,445^0$$

Нақты $\varphi_7 = \frac{360^0}{7} = 51,429$ бұрыштан айырымы $\Delta\delta = \varphi'_7 - \varphi_7 = 0,016^0$. Демек нүкте жеткілікті дәлдікпен тұрғызылған. Ары қарай, қалған нүктелер жоғарыда келтірілген реттілікпен тұрғызылады.

Әл-Фараби жетібұрыштың қабырғасының ұзындығын $0,8660 \cdot R$ -ге тең етіп алған, ал оның нақтылау өлшемі $0,8677 \cdot R$ -ге тең (R – дұрыс жетібұрышты сырттай сызылған шеңбердің радиусы).

Қорытынды. Ерте ғасырлық грек математиктерінің жетістіктерін, орта ғасырларда ислам (Араб, Орат Азия, т.б. мемлекеттерінің) ғалымдары ары қарай дамытып, зор жетістіктерге жеткен. Бұл туралы еуропалықтардың өздері былай деп мойындайды: «Этот труд (Птоломейдің «Математическое построение» деген еңбегі туралы) сыграл исключительную роль в развитии тригонометрии в странах ислама, прерабатывался многими учеными средневекового Востока, в том числе аль – Фергани (IX в.) «Сабитол ибн Коррой (836-901)», ал – Баттани (850-929), Абу-л- Вафой (940-998), ал-Бируни (973-1050), Насир ад-Дином, ат-Туси (1201-1274) и др. Аль-Фараби был одним из первых комментаторов «Алмагеста» [1, 79 б.]. Бұл тізімге еңбей қалғандары қаншама: Мухаммед Әл-Хорезми (780-850) – алгебраның негізін қалаушы; Ахмед Марвази (IX-X ғ.) тангенс, катангенсті математикаға енгізуші; Омар Хаям (1047-1131) – екі, үш дәрежелі теңдеулердің шешуін тапқан және т.б.

Қазіргі заманда мұсылман ғалымдарының сол кездегі ғылыми жетістіктері баршаға мәлім. Олардың жетістіктерін белгілі батыс ғалымы, профессор Жак Рислер – «Қайта өрлеу дәуірінің математика мұғалімдері – мұсылмандар» деп, ал француз ғалымы, профессор Э.Ф. Гаутье – «Европа мәдениеті мұсылман ғалымдарының жетістіктерінің арқасында тек алгебрамен ғана емес, сонымен қатар математиканың басқа тарауларымен байи түсті, шындығында кәзіргі батыстың математикалық ғылымы ислам математикасының жалғасынан басқа ештеңе де емес» деп мойындайды [3].

Жоғарыда келтірілген тұрғызулар, сандар теориясы мен геометриялық салу есептерінің тығыз байланыстығын көрсетеді. Демек, әл-Фарби трактатында келтірілген геометриялық тұрғызулар, сандар теориясын жоғарғы сатыға көтеріп дамытқан ислам математиктері екенін дәлелдейді.

Әдебиеттер:

1. Аль-Фараби. *Математические трактаты*. Изд-во «Наука» Казахской ССР. – Алма-Ата, 1972. – 325 с.
2. Курант Р., Роббинс Г. *Что такое математика*. Изд-во «Просвещение». – М., 1987. – 559 с.
3. Мұльдеков И.О., Мөлдеков О.Г. *Геометриялық салу есептерінің шығару жолдары*. ТарМПУ, Тараз. – 52 б.

References:

1. Al-Farabi. *Matematicheskie traktaty*. Izd-vo «Nauka» Kazakhskoj SSR. - Alma-Ata, 1972 - 325 s.
2. Kurant R., Robbins G. *Chto takoe matematika*. Izd-vo «Prosveshhenie». – M., 1987. - 559 s.
3. Muldekov I.O., Moldekov O.G. *Geometriyalyq salu esepтерinin shygaru joldary*. TarMPU, Taraz, 52 b.

ӘОЖ: 378.147 – 7.05

ҒТАМР: 14.35.01

М.Б. Джанаев¹, Х.Хуандых²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
педагогика ғылымдарының кандидаты, Қауымдастырылған профессор. Алматы, Қазақстан,
e-mail: miyat53@mail.ru

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. Алматы, Қазақстан.
«7М01416 Көркем білім, графика және жобалау» мамандығының 2 курс магистранты.
e-mail: bek_mgl_0125@mail.ru

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада жалпы орта мектептің көркем еңбек сабағы арқылы бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру мәселелері талданып көрсетіледі. Осы мақсатта педагогикалық инновациялық оқыту технологияларын кіріктіріп оқыту мәселелері қарастырылған. Сондайақ, көркем еңбек сабағын оқытудың инновациялық жаңа технологияларының ішінде интербелсенді оқыту әдістерінің түрлерін қолдану жолдары көрсетілген. Оқытуда аталған жаңа оқыту технологияларының көркем еңбек пәнінде алатын орны мен маңызын ашып, оларға талдаулар жасалып оның маңызы анықтаған. Сонымен қатар автор жалпы орта мектептерде көркем еңбек пәнін оқытуда шығармашылыққа баулудың тиімді әдіс-тәсілдерін, жолдарын, тиімді оқыту жүйелерін анықтап көрсеткен. Пәннің басқа да пәндермен интеграциялық тығыз пәнаралық байланысының маңызын нұсқап, олардың бүгінде қажеттілігін анықтап қарастырған.

Көркем еңбек сабақтарында бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекеттерін қалыптастыруда жүзеге асуы тиіс баланың жеке басының барлық мүмкіндіктерін әртүрлілікте дамыту жолдары қарастырылған.

Түйін сөздер: көркем еңбек, бастауыш сынып, интербелсенді әдістеме, оқыту технологиялары, инновация, әдістер, тәсілдер, шығармашылық, шығармашылық сурет.

¹ Джанаев М.Б., ²Хуандых Х.

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор. Алматы, Казахстан,
e-mail: miyat53@mail.ru

²Казахский национальный педагогический университет имени Абая. Алматы, Казахстан.
Магистрант 2 курса специальности 7М01416-Художественное образование,
графика и проектирование". e-mail: bek_mgl_0125@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ЧЕРЕЗ УРОК ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА

Аннотация

В статье анализируются проблемы формирования творческой деятельности младших школьников через урок художественного труда средней школы в целом. С этой целью рассмотрены вопросы интегрированного обучения педагогическим инновационным технологиям обучения. Также, среди инновационных новых технологий преподавания уроков

художественного труда выделены способы применения видов интерактивных методов обучения. В обучении выявлены новые технологии обучения, которые раскрывают их место и значение в дисциплине художественного труда, проанализированы и определены их значение. Кроме того, автором выделены эффективные методы, пути, эффективные системы обучения творчеству при изучении предмета художественного труда в общеобразовательных школах. Указав на значение тесных интеграционных межпредметных связей данной дисциплины с другими дисциплинами, он определил их необходимость сегодня.

На уроках художественного труда предусмотрены пути развития в многообразии всех возможностей личности ребенка, которые должны осуществляться в формировании творческой деятельности младших школьников.

Ключевые слова: художественный труд, начальный класс, интерактивный метод, технологии обучения, инновации, методы, приемы, творчество, творческий рисунок.

¹M.B. Dzhanayev, ²Khuandykh H.

*Abai Kazakh National Pedagogical University. Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Almaty, Kazakhstan, e-mail: miyat53@mail.ru
Abai Kazakh National Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan.
2nd year master's student of specialty 7M01416-Art education, graphics and design".
e-mail: bek_mgl_0125@mail.ru*

THE FORMATION OF CREATIVE ACTIVITY FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS THROUGH A LESSON IN ARTISTIC LABOR

Abstract

The article analyzes the problems of the formation of creative activity of younger schoolchildren through the lesson of artistic work of secondary school. For this purpose, the issues of integrated teaching of pedagogical innovative teaching technologies are considered. Also, among the innovative new technologies of teaching art work lessons, the ways of using types of interactive teaching methods are highlighted. New learning technologies have been identified in the training, which reveal their place and significance in the discipline of artistic work, their significance has been analyzed and determined. In addition, the author highlights effective methods, ways, effective systems of teaching creativity in the study of the subject of artistic work in secondary schools. pointing out the importance of close integration of interdisciplinary connections of this discipline with other disciplines, he identified their need today.

At the lessons of artistic work, the ways of development in the diversity of all the possibilities of the child's personality are provided, which should be carried out in the formation of the creative activity of younger schoolchildren.

Keywords: art work, elementary class, interactive method, teaching technologies, innovations, methods, techniques, creativity, creative drawing.

Кіріспе: Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан-2030» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «...Оқушыларды қазақстандық патриотизм мен шығармашылық жағынан дамыған жеке тұлға ретінде тәрбиелеу аса қажет, ... ұлттық мінез-құлық, биік талғампаздық, тәкәппарлық, тектілік, білімділік, ұлттық намыс қасиеттерін сіңіріп қалыптастыру керек» – деген болатын [1]. Басты міндет бүгінгі заман талабына сай оқушыларды өз ұлтының ұлттық өнерін дәріптейтін шығармашыл ұрпақ тәрбиелеу.

Жалпы білім беретін мектепте "Еңбекке баулу" Көркем еңбек пәндері арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудың құралдары мен әдістерін іздеуде бастауыш сыныптарда сурет сабақтарын әдістемелік ұйымдастыру мәселесі, оның тарихи дамуының

барлық кезеңдерінде және әрқашанда өзекті болды. Қазіргі уақытта Қазақстанда білім беру кеңістігіне кіруге бағдарланған жаңа білім беру жүйесі қалыптасуда. Өскелең ұрпақты сапалы оқыту мен тәрбиелеу елдің экономикалық және әлеуметтік дамуының маңызды факторларының бірі болып табылатындықтан және оның қазіргі әлемде бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететіндіктен, бүгінгі таңда білімге көп көңіл бөлінеді [2].

Қазіргі қоғам адам шығармашылығының нәтижелері әлемінде өмір сүріп жатыр, жаңалықтар, өнертабыстар, көркем шығармалар мен техникалық құралдар мен ақпараттық жүйелер және т.б. Қазіргі әлемдегі психологиялық, әлеуметтік, кәсіби тұрғыдан тұлғаның жетістігі көбінесе оның шығармашылық әлеуетін белсендендіру қабілетіне байланысты. Суретшілер мен қолөнершілер өз туындыларында халық өмірінің тарихи шындығын, арман-тілегін, табиғат ғажайыптарын көркем бейнелеу арқылы көркемдік таным қалыптастырады. Демек, әр халықтың дәстүрлі сурет өнерінің туындыларын көріп, ләззат алуы ғана емес, күнделікті өмірдің қажеттілігі ретіндегі тарихы бар. Сурет салу арқылы балаларға адамдарды, жан-жануарларды, шынайы заттарды, қоршаған ортаның табиғаты мен сұлулығын танып, суреттей отырып, халықтың әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін, қарым-қатынасын, табиғат сұлулығын таныту және оларды бағалай білуге баулу. Балаларға көркем еңбек негіздерін өнер туындылары арқылы түсіндіріп игерту, олардың шығармашылық қабілетін, дүниетанымдық көзқарасын дамытып қана қоймайды, сонымен қатар тәрбиелік мәні зор өнер туындыларының сұлулығынан ләззат алуға деген мақтаныш сезімін оятады. Бейнелеу өнері көркем еңбек сабағында оқушылардың – әсемдік сезімін тудыратын факторлардың бірі.

Негізі бөлім: Қазіргі уақытта оқушыларды шығармашылық қызметке дайындау қажеттілігі барлығына айқын. Осыған байланысты мектептің белсенді, бастамашыл, шығармашылықпен ойлайтын адамдарды тәрбиелеудегі рөлі артып келеді. Осы мақсатқа жету үшін Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қызметін дұрыс және мақсатты түрде ұйымдастыру қажет.

Шығармашылық ақыл-ойы бар адамдарды тәрбиелеу мәселесі бұрыннан келе жатқан әлеуметтік қажеттілікке айналды. Бұл ретте Қазақстан Республикасы Білім беру жүйесінің басты міндеті баланың жеке басын қалыптастыруға, дамытуға және қалыптастыруға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау болып табылады [3]. Бұл міндетті іске асыру оқу орындарына, педагогикалық ұжымға, оқу процесіне енгізілген педагогикалық жүйелер мен оқыту технологияларына тығыз байланысты. Бейнелеу өнерін оқыту арқылы тұлғаның шығармашылық іс-әрекетін, қабілеттерін қалыптастыру мәселесімен көптеген педагогтар айналысты: Ә.О. Камаков, Б.А. Әлмұхамбетов, М.Б. Джанаев, Т.М. Қожағұлов, И.Сманов, З.Ш. Айдарова, М.Ашуров, К.Ералин, Х.А. Джалилова, М.В. Кадирова, А.А. Азизов, М.Ж. Танирбергенов, Б.А. Нурмагамбетова, т.б.

Көрем өнер пәнін оқытудың басты мақсаты – оқушыны өнерге баулу негізінде қоршаған ортаға деген эстетикалық қатынас пен өмірдегі әртүрлі құбылыстардың өзіндік құндылығын, адамның, табиғаттың көркемдік рухани танымдық болмысын, көркем шығармаларды түсініуге тәрбиелеу; бастауыш мектеп оқушыларына қазақ халқының өнерін, мәдениетін сүйетін басқа халықтардың мәдениетін құрметтейтін, рухани жан-дүниесі бай, жан-жақты адам ретінде тәрбиелеу; оқушының бейнелеу өнеріндегі шығармашылық іс-әрекетін, білім, қабілет, дағдыларын қалыптастыру [4].

Бастауыш мектеп жасындағы балаларды шығармашылыққа баулу барысында жаңаша сурет салуды бастаған жөн. Сурет салуда бояуды пайдаланудың артықшылығы – балалар қаламмен сурет салуды тезірек бастаса, мұның өзі бұл жастағы балаға онша тұрақты болмайтын ойын тез жинақтуына жәрдемдеседі. Оның үстіне қылқаламен сурет салу бала қолының дәлдігі мен икемділігін дамытып, әртүрлі кескін үйлесімділігін жүзеге асыра білуін талап етеді.

«Шығармашылықты белсендірудегі ұтымды тәсілдердің бірі ол эстетикалық әсерлі-сезімдік ақпараттық тәсіл. Сабақ барысында түрлі көркем-танымдық бейнелі ақпараттар беріп, эстетикалық көзқарас пен түсінік қалыптастыру да маңызды. Нысанның көркемдік тұстарын, рухани мәнін, мәндік сипаттарын сезінуге ықпал етуде осы тәсіл арқылы жүзеге асады. Бұл бейнеле-

нетін нысанның немесе тақырыптың эстетика-лық көркемдік мінездемелерін сызықтық, түстік, тондық, қатынастарда т.б. белгілер мен қасиеттер, символдар, құрал-тәсілдер арқылы көрнекі көрсету негізінде жүзеге асады. Аталған тәсіл білімгерлердің оқу материалын игеруіне, шығармашылық ойын айқындауға, бейнеленетін нысанның эстетикалық - көркемдік қасиеттері мен мінездемелерін бейнелі елестетуге мүмкіндік беріп, композициялық ойын тұрақтандырады. Бұл жағдайда шығармашылық тапсырмаларды біртіндеп күрделендіріп отыруда маңызды. Мұның бәрі көркем шығармашылық үрдісте жүзеге асады» [5]. Сондықтан осы мақсатта педагогикалық инновациялық оқыту технологияларын кіріктіріп қолдану маңызды. Мысалы, бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне қарай қызықты проблемалық ойын әрекеттерін белсендіре қолдану. Сондай-ақ, көркем еңбек сабағын оқытудың инновациялық жаңа технологияларының ішінде интербелсенді оқыту әдістерінің түрлерін қолдану оқушылардың шығармашылық ынталары мен өнерге деген қызығушылықтарын арттырады. Бұл тәсіл сабақ барысында практикалық жұмыс орындау тәсілдері мен технологияларын пән аралық байланыста араластыра қолдану элементтеріне жүгінеді. Мәселен, көркем әдебиет, ән-күй, және тағы басқа өнер, мәдениет түрлері мен тәсілдерінің алмаса қолданылу жолдары. Бұл оқушылардың шығармашылық ой-қиялдарын белсендіреді.

Қаламмен жұмыс істеу балаларды сурет салуды дәлме-дәл ұйымдастыруға үйретеді. Сабақ тыс уақытта да қаламмен сурет салуды іс-жүзінде пайдаланудың мүмкіндіктері көп. Осының бәрі балалардың шығармашылық деген ынтасын, артырып, қызықты тақыраптардың неғұрлым кең ауқымын енгізуге, олардың алған әсерлерін толық жүзеге асруына мүмкіндік береді [6].

Материалдар мен әдістер. В.А.Кан-Каликтың пікірінше, шығармашылы өзін-өзі дамыту үрдісі тұлғаның барлық аймағын қамтиды және интелектуалды эмоциялық қажеттіліктерді қанағатандырады, ең бастысы, бұл – өзін-өзі дамыту үрдісі қашан да жаңа деңгейге көтеріледі, яғни шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі тану, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі басқару, өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі жүзеге асыру және т.б. барлық өзіндік үрдістерді игеруді жеделдетеді [7].

А.Н. Лук «...адамның шығармашылығын дамыту мен қалыптастыру, ең алдымен, шығармашыл ойлауға байланысты» деген пікір білдіреді [8]. Ол шығармашыл қабілеттің белгілері ретінде ақпаратты код арқылы жіберу, тасымалдай білу, ақылдың икемділігі, ойдың тереңдігі, әрекетті балағлауды атап көрсетеді. Ол шығармашылық қабілетті мотивациямен байланысты қабілеттер, эмоциялық қабілеттер және ақыл-ой қабілеттері деп үш топқа бөліп қарастырады. Ю.Г. Юдин оқушының шығармашылық негізгі белгілері мен оларға сәйкес қалыптасатын қабілеттері деп мына үш түрде қарастырады:

- оқушының шығармашылық іс-әрекетінің міндетті түрде талап етілуі;
- оқушының шығармашылық іс-әрекетінің пайда болуының жан-жақтылығы;
- сыныптағы ерекше эмоциялық шығармашылық атмосфера және оқушының қызығушылығы;

- оқушының жаңа бір нәрсені ашуы [9].

Қазіргі балалардың шығармашылығы дегеніміз - бұл баланың өзі үшін жаңа нәрсе жасалатын әрекет. Бұл бала бұрын көрмеген, оның тікелей жеке тәжірибесінде болмаған нәрсені елестетіні, біріктіретіні, өзгертетіні, жасайтын кезде орын алады. Әр шығармашылықтың негізінде баланың болжамы жатыр.

Көркем еңбек сабақтарында бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекеттерін қалыптастыруда жүзеге асуы тиіс баланың жеке басының барлық мүмкіндіктерін әртүрлікте дамыту бұл - психикалық қасиеттерді (ойлау, қиял, есте сақтау, зейін, сөйлеу), эстетикалық талғамын, практикалық шығармашылық қызметке деген қажеттілікті, сонымен қатар техникалық және көркемдік ойлау, қабілеттерін дамыту.

Көркемдік білім беру – адамды тәрбиелеу және гармониясын дамыту. Эстетикалық тәрбие, адамның ақыл-ойын дамытуда үлкен роль атқарады және қазіргі кездегі үлкен процесс болып саналады. Сурет өнері баланың сана сезімін қалыптастыруға, шығармашылық бейнелеу өнеріне қызығушылығын арттырып, өз алдына жеке тұлға болуына көмектеседі. Болашақ ұрпақты көркем өнерге бейімдеу, еңбекке баулу және жан азығын молайту қабілеті мен іскерлігін жетіл-

діру мұғалімнің шеберлігін талап етеді. Мұғалім балалармен дұрыс жұмыс жасай білуі керек. Әр баланың психологиясы әртүрлі болып келеді [10]. Қазіргі таңда бастауыш сыныпта білім беру жүйесіндегі басымдылықтың өзгеруі, шығармашылық тұлғаны қалыптастыруға бағдарлау жеке тұлғаның мүмкіндіктерін ашуға ықпал ететін жаңа мазмұн мен білім беру қызметінің тиімді құралдарын қарқынды іздеуге әкеледі. Жаңа контексттегі қазіргі білім берудің негізгі мәселелері білім беру мазмұнын қазіргі заманғы өзгерістер талаптарына сәйкес келтіру және баланың білім беру қызметінің шынайы субъектісі ретінде дамуы үшін жағдай жасау болып табылады.

Қазіргі таңда түбегейлі өзгерістерге байланысты үздіксіз білім берудің бастауыш білім беру жүйесінде елеулі жанарулар туындауда.

Бастауыш сынып оқушысының шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру құралы ретінде инновациялық әдістерді қолдана отырып, бейнелеу өнері сабақтарын ұйымдастыру қажет. Шығармашылық іс-әрекетті дамыту міндетті түрде бастауыш сынып оқушысының тәуелсіз іс-әрекетімен байланысты.

А.Н. Лук, егер мұғалімнің шығармашылық қабілеті жоғары болса, онда дарынды оқушылар керемет жетістіктерге жетеді. ...Егер мұғалімнің өзінің шығармашылық қабілеті төмен болса, қабілеті төмен оқушылардың жетістіктерінде төмен болады. Бұл жағдайда дарынды оқушылардың шығармашылық қабілеті ашылмайды, өз мүмкіндіктерін іске асырмайды" [11]. Қазіргі уақытта оқу барысында оқытудың интербелсенді әдістерін және интербелсенді құралдардың көмегімен мұғалімнің, оқушының шығармашылықпен жұмыс істеуіне жол ашу түрлі әдістерді қолдануды талап етеді. Сондықтан оқу тәрбие үдерісінде үнемі жаңа оқыту құралдарының мүмкіндіктерін ұтымды пайдаланып, оған білім алушыларды үйрету – әр педагогтың басты міндеті.

Біздің қоғамға қазіргі жағдайда жүйелі, шығармашылық ойлау қабілеті бар шығармашыл тұлға қажет. Баланың шығармашылық тұлғаға айналуы, жоғарыда айтылғандай, педагогикалық процестің технологиясына және мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Бастауыш мектепте дұрыс ұйымдастырылған бейнелеу өнері сабағы баланың шығармашылық қабілетін қалыптастыру мәселесін шешуге көмектеседі.

Бүгінгі таңда көркем еңбек сабағында оқушылардың шығармашылық іс-әрекетін мен қызығушылығын арттыру үшін инновациялық әдістерді қолдану маңызды. Оқушылардың шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру қазіргі заманға сай, жаңа үлгідегі бағдарламалар құруды талап етіп отыр.

Инновациялық технологияны пайдалану барысында білім беруді жаңартуды жүзеге асыруға бағытталған негізгі принциптердің бірі - білімді ізгілендіру мен демократияландыру принципі болып табылады. Мұғалім дайын ақиқатты, түйін, ой қорытындысын балалардың «... миына құйғанмен, ойлау мен сөйлеу негіздерінде жақындауға мүмкіндік бермей, шығармашылық арман тілегін байлап қояды. Көптеген жағдайда баланың ой еңбегі өзі де ойлап үлгермеген, санасына ерекеше әсер етпеген, байланыстарды жаттап алуна әкеледі. Бұл - баланы топастыққа әкелетін, ақырында оқуға деген ынтасын жоятын үлкен кемістік. Баланы білім, ақиқат ереже мен формулалар қоймасына айналдыру үшін оны ойлауға үйрету керек» дейді В.А. Сухомлинский [12].

Бастауыш сынып оқушыларының жасына байланысты психофизиологиялық қабілеттеріне сәйкес оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың инновациялық технологиялары мен формаларын таңдайды, оның негізгі мақсатына жетістікке жетуі үшін олардың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып - балалардың шығармашылық әлеуетін дамыту. Мұғалім алдыңғы оқу барысында оқушының оқу іс-әрекетінің қандай тәсілдерін меңгергенін білуі керек, осылайша оны өзінің әлеуетті мүмкіндіктеріне бағытталған оқу іс-әрекетіне тартады. Бұл процестің психологиялық ерекшеліктері және оқушылардың өз іс-әрекеттерін түсіну дәрежесі. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілетін қалыптастырудың әдіс-тәсілдерін жетілдіріп, сабақ беру әдістемесін дамыта түсу - қазіргі көркемдік өнерді оқыту саласындағы қажеттіліктің бірі.

Шығармашылық қабілеттерді дамыту бастауыш сынып оқушысынан болашақта керемет нәтижелерге қол жеткізу үшін белгілі бір бағытта өте көп күш жұмсауды талап етеді. Бірақ ол іс-әрекеттің мақсаты мен мазмұнына толықтай ене алған жағдайда ғана жүзеге асады. Қызығушылық неғұрлым күшті болса, соғұрлым қарқынды, кеңірек және тереңірек болады. Сондықтан қызығушылықтың күшіне ерекше назар аудару баланың қазірдің өзінде пайда болған күшті

жақтарын білу тек талдау үшін ғана маңызды емес, бұл қабілеттерді одан әрі дамыта ынталандыру туралы пікір қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Мектеп өмірі баладан ерікті түрде үнемі жаттығулар жасауды, шоғырлануға ерікті күш салуды талап етеді. Бұған көркем шығармашылықтың түрлі көрмелері, техникалық колөнер байқаулары, оқу пәндері бойынша мектеп, аудандық және қалалық олимпиадалар ықпал етеді. Сондықтан мұғалім балалар жұмысын жүйелі түрде талдауы керек. Балалардың үздік жұмыстарын мектеп, қалалық және республикалық көрмелерге іріктеп, көтермелеу талаптарын қолдана отырып қатыстыру керек.

Нәтижелер мен талқылау. Жаңа білім беру кеңістігін қалыптастыру жағдайында білім беру нәтижесіне қажеттілік туындайды, ол тек алынған білім мен дағдылардың жиынтығымен ғана емес, сонымен қатар бастауыш сынып оқушысының оқу міндеттерін де, шығармашылықты да сәтті шешуге дайындығымен анықталады. Бұл бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық әлеуетін ерте дамыту қажеттілігін тудырады.

М.Жұмабаев «Бір сабақтан бала күшті әсер алуы үшін баланың сол сабаққа құмары болуы шарт. Баланы құмар қылу үшін мұғалім өзі құмар болуы керек» - дейді. «Сонымен бірге бала бір затпен танысқанда, сыртқы сезімдердің көбі қатынасса, ол зат ұмытылмайды. Мысалы, бір заттың түрін де көрсетіліп, дыбысы да қатынасса, ол зат ұмытылмайды. Бір затты ұстатып та көр, иіскет, дәмін татқыз сипат, суретін салғыз, қызықтыр, баланың жаратылысының өзі осыны тілейді. Бала өзінің естіген нәрсесін көргісі келеді, көрген нәрсесін ұстағысы келеді. Ұстаған нәрсесінің дәмін татқысы келеді. Осы жолды ұстағанда баланың білімі берік болады» деген пікір айтады [13]. Осы орайда, функционалдық сауаттылықты арттыруға арналған тапсырмаларды жиі орындату, жеке тұлғаның білімді сауатты әрі шығармашыл болып шығуына жетелейді. Сонымен қатар, функционалдық сауаттылық арқылы оқушылардың шығармашылық қабілетін қалыптастыруда жаңартылған білім мазмұнының тиімді әдіс-тәсілдерін оқу мен оқыту үрдісінде тиімді қолдану арқылы оқушыларды ең озық әдістерді дер кезінде игеру, іздену арқылы бала бойына дарыту, одан өнімді нәтиже шығара білу маңызды фактор. Бастауыш сынып оқушыларын суретшілердің көрмесіне экскурсия жасау өнер туындыларымен таныстыру да өзінді тәрбие құралы. Бейнелеу өнерінің барлық жанырлары қамтылған жұмыстарды көрсету арқылы оқушыларға көркемдік тәрбиесін мен әлеуметтік мәдени дамуының жетілдіру [14]. Мысалы, қазіргі мектеп мұғалімдерінің алдында тұрған басты міндет – оқушылардың шығармашылық білім дағдыларын қалыптастырда экскурсия жасау барысында оқушыларға қазақ халқының көне ескерткіштер мен жаңа ғимараттардағы ою-өрнектерді көрсету оның ерекшеліктерін, және музей экспонаттарымен таныстыру бала ынтасын арттырып, оның талғамын күшейте түсуге жәрдемдесері анық жәнеде танымдық – шығармашылық қабілетін кеңейтеді.

Әрбір шебердің жасаған бұйымы, туындысы туралы әңгіме айту, кеңес беру, баланың қызығушылығы мен шығармашылық ынтасы арта түсері анық. Сайып келгенде барлығы жас жеткіншектерге қоршаған орта мен табиғатты, қоғам өміріндегі объективті шындықты ұғындыруға бағытталады. Солай еткенде ғана балалардың қандайда бір өнер туындысын жасауға деген ынтасы толық қолдау таба алады. Осындай танымдық сауатталықтың нәтижесінде жасөспірімнің көркемдік таным талғамы кеңейіп шығармашылық еңбекке деген құштарлығы арта түседі. Кез келген нәрсені өз көзімен көріп, қолдарымен жасай білу, балалардың зейіні мен есте сақтаудың дамытады, дәлдікке, табандылық пен шыдамдылыққа үйренеді. Мұның бәрі баланың көркемдік ынтасын арттырады. Шығармашылық сабақтар түрлі интербелсенді тәсілдер мен әдістер қолдану арқылы оқушылардың көркемдік талғамы мен логикасын дамытуға көмектеседі. Бұл бастауыш сынып оқушылары үшін өте маңызды. Шығармашылық сабақтар қиялды дамытып қана қоймай, балаға көптеген практикалық дағдылар береді. Олардың көркем эстетикалық талғамдырын қалыптастырады.

Қорытынды. Қазіргі қоғам адамнан шығармашылық қабілеттерді қолдануды, жеке тұлғаның жеке қасиеттерін дамытуды талап етеді. Білім берудің бірқатар мақсаттарындағы алғашқы орындардың бірі өскелең ұрпақты шығармашылық еңбекке дайындауға тиесілі деп санаймыз. Тұрақты өзгерістер жағдайында өмір сүру үшін, оларға жауап беру үшін адам өзінің шығармашылық әлеуетін жандандыруы керек. Шығармашылық ынталандыру мен белсендіру оқушы-

лардың көркемдік қызметінің алғашқы кезеңінен батсалуы тиіс. Біздің зерттеуімізде көркем еңбек сабағы арқылы бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру оқытудың инновациялық жаңа технологияларының бірі интербелсенді оқыту әдістерінің түрлерін қолдану жолдары арқылы орындалады. Мұнда біз түрлі әсерлі сезімдік, эмоционалды интеллектуалдық қызықты ойын әрекеттер тәсілдерін қолдандық. Осы мақсатта түрлі педагогикалық инновациялық оқыту технологияларын кіріктіре қолдану оқушылар шығармашылығын белсендіруде ұтымды нәтижелер көрсетті. Көркем еңбек сабағында инновациялық жаңа технологияларды, интербелсенді оқыту тәсілдерін түрлендіре отырып қолдану, оқушылар қызығушылығы мен ынта-жігерін арттыра түсетіндігі байқалды. Оқытуда аталған жаңа оқыту технологияларының көркем еңбек пәнінде алатын орны мен маңызын ашып, оларға талдаулар жасалып оның маңызы анықтаған. Сөйтіп жалпы орта мектепте көркем еңбек пәнін оқытуда шығармашылыққа баулудың тиімді әдіс-тәсілдерін, жолдарын, тиімді оқыту жүйелерін саралып қарап қолдану жолдарын зерделедік. Көркем еңбек пәнінде бейнелеу өнері түрлерінің басқа да пәндермен интеграциялық байланысының маңызын анықтап, қажетті мағұлыматтар жинақтадық.

Оқушылардың шығармашылық іс-әрекетін көптеген зерттеулерде айтылғандай, шығармашылық ойлауды дамыту ерекше назар аударуды және арнайы жұмысты қажет етеді. Шығармашылық іс-әрекеттің табиғи болмысы мен оқушы қабілетіне қарамастан, тек мақсатты оқыту оқушылардың қалыптасқан шығармашылық қабілеттерін дамытудың жоғары деңгейін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Бұл қабілеттердің дамуы бастауыш мектеп жасынан бастап жеке тұлғаның қалыптасуының алғашқы кезеңдерінен басталуы керек. Шығармашылыққа деген ұмтылыс біздің күндеріміздің бастауыш мектебіне тән, бастауыш мектеп-бұл балалық шақ әлемі, шығармашылық іс-әрекеттің негізі ең қолайлы және ақыл мен жақсылықты рухтандыратын ізденіс жойылмайтын үміт әлемі.

Әдебиеттер:

1. Қазақстандықтардың өсіп өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы атты Қазақстан – 2030 стратегиялық бағыты // Егемен Қазақстан. – Алматы, 1997. – қазан 11.
2. Государственный общеобязательный стандарт образования Республики Казахстан. – Астана, 2006.
3. Ералин Қ., Займоғлы О., Ералина Ф., Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі. Оқу әдістемелік құрал. Түркістан. Тұран 2011. – 231 бет
4. Курбаналиев Б.У. Бейнелеу өнері сабақтарында бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілетін қалаптастыру: пед. ғыл. канд ... дис. – Шымкент, 2010. – 144 б.
5. Джанаев М.Б. Композиция-білімгерлер шығармашылығының негізі //ХАБАРШЫ. «Көркемөнерден білім беру: өнер - теориясы - әдістемесі» сериясы №4 (65), 2020. – С.60-65.
6. Байжігітов Б.К. Қазақ өнерінің эстетикалық табиғаты (қазақтың тәстүрлі творчествосы мен бейнелеу өнерінің негізінде): философ. ғыл. канд...автореф. – Алматы, 1984. – 24 б.
7. Кан-Клик В.А. Педагогическая деятельность как творческий процесс: автореф. док. пед.наук. – Ленинград, 1985. - 46 с.
8. Лук А.Н. Психология творчества. – М., 2003. – С. 6-38.
9. Понамарев Я.А. Психология творчества и педагогик. – М.: Педагогика, 2002. – 203 с.
10. Көркемдік білім беру теориясы мен технологиясы. Оқу құралы /Ж.Ж. Жонкарбаева, Т.С. Есқалиева, Н.С. Редько, А.С. Маметекова / Нұр-Сұлтан: «Кәсіпқор» Холдингі» коммерциялық емес акционерлік қоғамы, 2019 ж.
11. Тупицына, Т.С. Игровые моменты в планах уроков /Т.С. Тупицына // Начальная школа. – 2004. № 8. - С. 63.
12. Сухомлинский. А Балаға жылу жүрек. – Алматы. 1976. - 136 б.
13. Әліпбекова Т.Т. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру және білім сапасын арттыру, 2017. Білім айнасы Республикалық газет. [www://bilimainasy.kz/](http://bilimainasy.kz/)
14. Функционалдық сауаттылық – білім беру сапасын жақсартудың аса маңызды шарты: Білім беру қызметкерлерінің обл. ғыл. практ. конф. материалдары: II -б.- Қарағанды: ҚарУ баспасы, 2021. - 563 бет.

II БӨЛІМ. МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ II РАЗДЕЛ. МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

ӘОЖ 323.28
ҒТАМР 11.25.41

¹Е.Ж. Мұстафаев

¹Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, университет профессоры
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан. e-mail: erkoja63@mail.ru

ДОМБЫРА АСПАБЫН ТЕЗ ҮЙРЕТУДІҢ ЖАҢАШЫЛ ӘДІСІ

Аңдатпа

Қазіргі білім берудің басым міндеттерінің бірі - оқытудың бастапқы дәстүрлі принциптері мен әдістеріне негізделген рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған жас ұрпақты тәрбиелеу. Бұл мәселенің өзектілігі қазіргі қоғамның сұраныстары мен талаптарынан ғана емес, сонымен қатар этнопедагогиканың күнделікті өмірде және практикада, атап айтқанда, отбасылық тәрбиеде адамгершілік тәрбиені дамытудағы ұстанымынан туындайды.

Мақалада қазақтың ұлттық аспабы «домбыра» бойынша отбасылық құндылықтарды тәрбиелеуге бағытталған оқытудың ерекше әдісі туралы айтылады. Саусақтарды орналастыру бойынша жұмыс жасай отырып, мұғалім сабақ беріп қана қоймайды, сонымен қатар жас ұрпақты тәрбиелейді.

Бұл мақалада «Домбыра» аспабының пән ретінде орта мектеп бағдарламасына енгеніне байланысты домбыра аспабын үйрету кезінде қол қойылымын отбасылық тәрбиеге бағыттау жайлы айтылады. Оқушы өз өмірлік таным-пайымын қалыптастыру үшін бұл сабақ беру әдісі өте пайдалы деп есептейміз.

Түйін сөздер: домбыра, тәрбие, отбасы, бағдарлама, орта мектеп, әдістер, оқушы, таным- пайым, бағыт, қол қойылымы.

¹Мұстафаев Е.Ж.

¹Заслуженный деятель Казахстана, профессор университета,
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
г. Алматы, Казахстан. e-mail: erkoja63@mail.ru

ИННОВАЦИОННЫЙ МЕТОД ОБУЧЕНИЯ ИГРЫ НА ДОМБРЕ

Аннотация

Одной из приоритетных задач современного воспитания - это воспитание подрастающего поколения направленное на формирование духовно-нравственных ценностей, основанных на исконно традиционных принципах и методах. Актуальность данной проблемы вытекает не только из запросов и требований современного общества, но и из положения этнопедагогике о развитии духовно-нравственном воспитании в повседневной жизни и практике, и в семейном воспитании в частности.

В статье повествуется об особом методе преподавания на казахском народном инструменте «домбыра» направленная на воспитание семейных ценностей. Работая над постановкой пальцев преподаватель не только дает уроки, но и воспитывает молодое поколение.

В этой статье рассматривается введение домбры в качестве предмета в школьную программу, а также ставится акцент на том, что в семейном воспитании следует обратить внимание обучению домбыре. Мы считаем, что этот метод обучения очень полезен обучающимся для формирования собственных знаний о жизни.

Ключевые слова: домбыра, воспитание, семья, программа, средняя школа, методы, учащийся, познание, когнитивное зрение, направление, постановка рук.

¹*E.Zh. Mustafaev*

¹*Honored Worker of Kazakhstan, Professor,
Abai Kazakh National Pedagogical University Almaty, Kazakhstan. e-mail: erkoja63@mail.ru*

INNOVATIVE METHOD OF LEARNING THE DOMBRA PLAY

Abstract

One of the priority tasks of modern education is the education of the younger generation aimed at the formation of spiritual and moral values based on the primordially traditional principles and methods of teaching. The urgency of this problem follows not only from the requests and requirements of modern society, but also from the position of ethnopedagogy on the development of spiritual and moral education in everyday life and practice, and in family education, in particular.

The article tells about a special method of teaching on the Kazakh folk instrument "dombyra" aimed at fostering family values. While working on finger placement, the teacher not only gives lessons, but also educates the younger generation.

This article discusses the introduction of dombra as a subject in the school curriculum, and also emphasizes that in family education, attention should be paid to teaching dombra. We believe that this teaching method is very useful for learners to form their own knowledge about life.

Keywords: *dombira, upbringing, family, program, high school, methods, learner, cognition, cognitive vision, direction, hands-on.*

Кіріспе. Еліміздің Тәуелсіздігінің 30 жылдық мерейтойы қарсаңында «Домбыра» атты сабақ жеке пән болып орта мектеп бағдарламасына енді. Бұл бастама қазақтың ұлттық өнері мен мәдениетіне жасалған үлкен құрмет деп түсінеміз.

Домбыра – көнеден келе жатқан қазақтың ұлттық аспабы. Домбыра – қазақтың киесі. Осыдан қырық жылдай бұрын Жетісу жерінен археологтар үлкен қара тас тапты. Ол таста қашалып жазылған мынадай сурет бар: төрт бағытта төрт кісі билеп тұр, ортада екі құлағы бар аспап жатыр. 1987 жылы бұл қара тас Алматыдағы Ықылас атындағы мұражайда тұрды. Атақты этнограф, ғалым Омар Хаймолдин бұл тастағы жазу төрт мың жыл бұрын қашалып жазылған деген баға берді.

Негізгі бөлім. Ерте заманнан құйма құлақ ата-бабаларымыздың арқасында атадан балаға, ұстаздан шәкіртке, қолдан қолға жең ұшынан жалғасқан күй өнерінің орны ерекше екені белгілі. Этнограф ғалым, өнер зерттеуші, жазушы Ақселеу Сейдімбек қазақ халқында жеті мың күй бар деп айтып кеткен еді. Қазіргі ғалымдар мен өнертанушылар 10000 күй бар деп айтып та, жазып та жүр. Бұл – болашақ ұрпаққа асыл мұра болып жеткен үлкен байлық. Жеке аспаппен он мың шығарма тарту жер бетіндегі өзге ұлттарда жоқ деп сеніммен айта аламыз. 2014 жылдың 28 қарашасында Париждегі ЮНЕСКО-ның штаб-пәтерінде өткен мәжілісте «Адамзат баласына мұра боп қалған он құндылықтың біреуі ретінде домбыра аспабы және күй өнері» жайлы жазыла келе, «Домбыра өнері қазақ халқының дамуы мен өркендеуіне зор үлес қосты» деген сөздер алтын әріппен жазылды. Бұл біздің ұлтымыз үшін мақтанарлық оқиға болды. Дүниежүзілік қауымдастық қазақ ұлтының өнері мен мәдениетіне құндылық деп баға беруі біз үшін көңіл қуантарлық жайт болғаны анық. Біз енді домбыра аспабы мен күй өнерінің мәртебесін одан да биік көтеру үшін бойымыздағы бар күш-жігерімізді, білімімізді салуымыз тиіс.

Кеңес Одағы кезінде барлық ұлттардың тағдыры Мәскеуден басқарылғаны белгілі. Ақыры, «ортақ өгізден оңаша бұзау артық» деп, әр ұлт өз тәуелсіздігін алып, егеменді мемлекет болып кетті. Енді, жетпіс жылдай өз тілі, салт-дәстүрі мен жөн-жоралғыларынан қол үзіп қала жаздаған ұлттар өз ұлттық құндылықтарын жаңғыртуды қолға ала бастады. Біз, Қазақстан елі де іске кірістік. Шетелден қандастар елге орала бастады. Орыстар, гректер, шешендер, немістер және т.б. диаспоралар да өз ұлттық елдеріне көшті. Бір сөзбен айтқанда, Ұлы көш жүре бастады.

Мына жаһандану заманына ыңғайлану ұлттық менталитеттен айрылу екені түсінікті.

«...Өзіндік қасиеттен айырылған ұлт өледі. Ұлтты өлтірмейтін оның төлтума мәдениеті ғана» (А.Сейдімбек. «Қазақтың күй өнері» Астана, «Күлтегін», 2002 жыл. 6-бет). Ал, төлтума (самобытний) мәдениет деген не? Ол – қазақтың тұрмыс-салт жырлары, ауыз әдебиеті, батырлар жыры, махаббат жырлары, мақам-саздар, күйлер және халық әндері, мақал-мәтелдері мен ертегілері. Мінеки, осы мәдениетті өскелең ұрпақтың санасына құйып, айтып та, жазып та отырмасақ, ұлттық санадан айрылып қалу қаупі жоқ емес. Сондықтан, Кеңес Одағы заманында көрмеген «Домбыра» пәнінің орта мектеп бағдарламасына енуі тек өнерпаздарды ғана емес, қазақ халқын да қуанышқа бөледі.

«Домбыра» пәні мектеп бағдарламасына енген күннен бастап, әр оқытушы ізденіс жолына түскені рас. Басқа аспапты меңгерген оқытушылар домбыра курстарында оқып, біліктіліктерін арттырып, ұлттық музыкаға ден қоя бастады. 1980 жылы шыққан М.Айтқалиевтің «Домбыраға арналған хрестоматия», одан бергі Қ.Мерембаевтың «Домбыраға арналған педагогикалық репертуар» атты кітабы, Л.Хамиди мен Б.Ғизатов жазған «Домбыра үйрену мектебі» оқулығы, тәуелсіздік алғаннан кейінгі А.Жайымов, Б.Ысқақов пен С.Бүркітов сынды үш автор қосылып шығарған «Домбыра үйрену мектебі», К.Сахарбаеваның «Домбыра аспабын оқыту әдістемесі» атты оқулықтар, Қ.Мұхитов жазған «Домбыраға арналған хрестоматиялар» және басқа да оқулықтар домбыра аспабын кәсіби түрде оқыту бағдарламаларына соны серпін қосып, жаңа леп беріп отырды. Бұл еңбектер музыка мектептерінде, музыка колледждері мен жоғары оқу орындарында барынша пайдаланылды.

Ал, орта мектептерде «Ән-күй» немесе «Музыка» пәні жалпылама өтетін болғандықтан, жоғарыда аталған кітаптар өз деңгейінде бағдарламаға толық енді деп айта алмаймыз. Өйткені, орта мектепте музыка мектебіндегідей әр баламен жеке отырмайды. Енді топтық сабақ арқылы домбыраны үйрету керек болды. Жаңа әдістер, жаңаша ой, жаңашыл әдістеме қажет болып шықты. Заманауи технологияларды, интерактивті тақта, ғаламтор ресурстарын және т.б. пайдалана отырып жаңаша тәсіл қарастыру алға қойылды. Осы жерде айта кететін маңызды мәселе бар. Кеңес Одағындағы жетпіс жылда өнер үйірмесіне, мектебіне, колледжіне тәлім алуға барған әр қаракөз бала міндетті түрде «Жалпы фортепиано» деген пәнді оқыды. Еліміз тәуелсіздік алғаннан бері «Біз еуропалық ұлт емеспіз, біз қазақпыз, сондықтан әр қазақ домбыраны білуі керек» деген орынды пікірлер айтылып келді. Осы айтылып жүрген пікірлердің нәтижесі ретінде «Домбыра» пәні мектеп бағдарламасына еніп отыр деп түсіндік. «Домбыра» пәнінің орта мектеп бағдарламасына енуі әр баланы домбырашы, күйші етіп шығару мақсатында емес. Бірақ, әр қазақ бала домбыраны білуге міндетті.

Негізгі бөлім. Домбыра аспабын оқытудың үш тәсілі бар.

- 1) құйма құлақ әдіспен оқыту;
- 2) цифрлық оқыту;
- 3) нотамен оқыту.

Сексенінші жылдары цифрлық оқыту әдісі еніп еді, ол әдіс халық арасына көп тарай қоймады. Атадан балаға жалғасқан жады арқылы жаттау мен нотамен үйрену белең алды. Еліміздегі барлық өнер мектептері, колледждер, жоғары оқу орындары нота арқылы оқытуды қолға алған. Жалпы, еске сақтау қабілетімен жатталған музыка ұмытылмайды. Оған күнделікті өмірде өзіміз куә болып жүрміз.

Мұғалім өзінің өмірлік тәжірибесінде ашық сабақтар көреді, баяндамалар, әдістемелік мақалалар оқиды, өз ара сабаққа қатысады, өз білімін жетілдіреді, сөйтіп тәжірибе жинақтайды. Қорыта келе, жеке бір әдістеме қалыптастырады. Әр мұғалімнің әдіс-тәсілдері әртүрлі болатыны

да заңды. Оқушыны неше түрлі конкурстарға, сайыстарға қатыстырып, өз тәжірибесінің нәтижесін көре бастайды. Соған орай өзінің сабақ беру әдістері де өзгеріп, жаңарып отырады.

Ал, енді сабаққа келейік. Қолына аспап ұстап көрмеген баланы қызықтырып, ұлттық аспап домбыраға деген сүйіспеншілігін ояту үшін көп әңгіме айтуға тура келеді. Мысалы:

1. Домбыра аспабын адамға ұқсатамыз. Домбыраның басы, екі құлағы, мойны, беті, аузы, шегі, түймесі бар. Әрі қарай шанағы, қақпағы, кіші тиегі, үлкен тиегі бар дейміз.

2. Домбыраны табиғатпен байланыстырамыз: Басын тау деп аламыз, одан бұлақ бастау алады, мойныны шанаққа жақындағанда арнасы кеңіген өзеннің сағасына айналғандай болады, сөйтіп көлге немесе теңізге құяды.

3. Домбыраның мойнын және күйдің құрылу формасын айта отырып, адам өмірімен байланыстырамыз: Бас буынын қара шаңырақ, өз үйің дейміз. Тақырыпты балабақшаға барғаның, орта буынды орта мектепте оқығаның, сағасын жоғары оқу орны деп аламыз. Үлкен сағасын білімін жоғарылату (магистратура немесе докторантура) деп, соңғы буынын адамның қартайған кезі деп алып, күйдің аяқталуын адам өмірінің аяқталуымен байланыстырамыз.

Осылай әңгімелеп отыру баланың ойын қалыптастырады, өмір жайлы түсінік береді.

Нәтижелер мен талқылау. Ендігі қызық әңгіме баланың қол қойылымында болады. Алдымен, домбыраның мойнын үшке бөліп аламыз, «Бас буын», «орта буын», «саға» деп. Оң қолдың сұқ саусағымен төмен қағысты, бас бармағымен жоғары қағысты алуды үйретеміз. Сахнаға шығып жүрген күйшілердің қол қойылымын бастан айтудың қажеті жоқ деп ойлаймыз. Әзірге бала жеңіл қағыспен ала береді. Өнер жолына түсемін деген өнерпаз өсе келе саусақтарын өзі жөндеп алады.

Сол қол қойылымын орта буыннан бастаған дұрыс деп есептеймін. Өйткені, бас буындағы пернелердің арасы қашық, баланың саусақтары жетпейді. Орта буындағы пернелердің арасы жақын. Домбыра аспабында үстіңгі шекте бас бармақ және астыңғы шекте төрт саусақ орналасады деп айтуды ұмытып кетпеуіміз қажет.

Бас бармақты «ата» немесе «әже» деп аламыз. Ол отбасының ақылшы данасы, төрт саусақтың үстінен қарап, бақылап отырады. Атадан туған бала, ол «әкең» дейміз, бұл екінші саусақ. Бас бармақ пен екінші саусақ ылғи да бірге жүреді. Домбыра аспабында тартылатын барлық дыбыстар осы екі саусақтың, басты тұғырдың айналасында жүреді. Бірінші саусақ пен екінші саусақ қатар жүреді, сондықтан ол сенің «әкең мен анаңның тату болғаны» дейміз. Енді, егер оқушы ұл бала болса, төртінші саусақ «сен», үшінші саусақ сенің «әпкең» дейміз. Егер оқушы қыз бала болса, онда үшінші саусақ сен, төртінші саусақ сенің «інің», «Інің қарап, көмектесіп жүруің керек» деп, үшінші мен төртінші саусақтардың қатар орналасуын қадағалаймыз. Көбінесе оқушылардың үшінші саусағы көтеріліп тұрады немесе мойынның артына тығылып қалады. Соны болдырмау үшін «әпкесі інісіне қолғабыс тигізіп жүруі керек» деп айтып, балалар арасындағы татулық жайлы әңгіме құрамыз. Барлық бес саусақты бастыртып, соны бессаусақ деп атаймыз да, бұл «сенің отбасың, саусақтардың әдемі орналасқаны отбасының татулығы, ауызбіршілігі» деп айтып отырамыз. Бұл әңгіме балаға жастайынан отбасы бірлігі жайлы ой толғауға көмектеседі, болашақта тату отбасын құру ойын қалыптастырады.

Екі, үш күн дайындықтан соң, «екі баланы мектепке жіберіп, әжең, әкең, анаң үшеуі шай ішіп отыр» деген қызықтыру сөзін айтып, үш саусақты (бас бармақ, бірінші және екінші саусақ) қалдырып, оны «үшсаусақ» деп атаймыз. Бессаусақ пен үшсаусақты араластырып тартқызып, жаттығулар береміз. Енді, «әкең жұмысқа кетті, әжең мен анаң екеуі үйде қалды» деп, екі саусақты қалдырамыз. Осы бессаусақ, үшсаусақ және екі саусақтарды араластырып жаттығулар тартқызамыз. Бұл жаттығулар оқушының саусақтарының тез қимылдап, жүгіріп туруына пайдалы болып табылады. Келесі кезекте екі перне артқа жылжып, үстіңгі шекті ашып, бір саусақты бастырамыз да оны бірсаусақ деп атаймыз. Орта буындағы келесі дыбысымызда астыңғы шек ашық, үстінен бас бармақты бастырамыз. Бұл орналасуды «басбармақ» деп атадық.

«Бессаусақ, үшсаусақ, екі саусақ, бірсаусақ, басбармақ» деп бес дыбыстан құралған жаттығуды тартқызамыз. Бұл жаттығумен орта буынды меңгертеміз. Әбден орта буынды басып,

үйреніп, саусақтары орныққан соң, дәл осы қойылымды бас буынға көшіреміз. Орта буын мен бас буынның бір ғана айырмашылығы бар: орта буындағы басбармақтың орнына, бас буында бірсаусақтан кейін «ашық» деп аламыз, ол екі шектің де басылмай, ашық тұруы болады. Бір октава қалыптасты: бас буындағы ашық, бірсаусақ, екісаусақ, үшсаусақ, бессаусақ, орта буындағы екі саусақ, үшсаусақ, бессаусақ. Мінеки, «соль» дыбысынан келесі «сольға» дейінгі дыбыстар түгел қамтылды. Балаға алғаш үйрететін әніңіз, күйіңіз күрделі емес, сағаға бармайды, сондықтан сағаны үйретуді кейінге қалдырған дұрыс. Меніңше, жаңа келген балаға бірден нота жайлы айтсаң, жете мән берілмей, саусақтар дұрыс орналаспай қалады. Ал, жаңа айтылған бас буындағы ашық дыбыс пен орта буындағы бессаусақ арасындағы дыбыстарды басып, жаттығу кезінде ноталарды аз, кем айтып отырса, бала өзінен өзі, оп-оңай ноталарды да жаттап алады.

Келесі кезекте сағаға көшкенде, бас буындағы басылатын төрт дыбысты сағада жіңішке дыбыс ретінде қайталатасыз. Үстіңгі шек ашық тұрады. Енді, бас буыннан бастап, сағадағы дыбыстарға дейінгі пернелерді түгел меңгертіп, барлық пернелерден тұратын жаттығулар бересіз. Міне, осылай сіз оқушының қол қойылымын аяқтайсыз. Балаларға осы әдіспен сабақ берген қолайлы болады. Сіз әрі ұлттық аспапты үйретесіз, әрі отбасылық тәрбие бересіз.

Қорытынды. Екі жыл бұрын орта мектептердің бағдарламаларына «Домбыра» сабағы енгізілгенін ескерсек, бұл әдістер болашақ ұрпаққа өз жемісін береді.

Әдебиеттер:

1. Сейдімбек А. «Қазақтың күй өнері». Астана: «Күлтегін», 2002 жыл.
2. Мұстафаев Е. Күй өнері және тәрбие: Оқу құралы. – Алматы: «Ұлағат» 2018 ж.
3. Мұстафаев Е. Күй өнерінің берер тәрбиесі жайлы // Абай ат.ҚазҰПУ «Хабаршысы», «Көркемөнерден білім беру: өнер - теориясы – әдістемесі» сериясы, № 1(50), 2017. - Б.104-107.
4. Мұстафаев Е. Отбасылық тәрбиеге бағытталған домбыра аспабын үйрету тәсілдері // Абай ат.ҚазҰПУ «Хабаршысы», «Көркемөнерден білім беру: өнер - теориясы – әдістемесі» сериясы, № 3 (68), 2021. - Б.36-40

МРНТИ: 18.41.01

Аскарова С.М.¹, Касимова Н.А.²

¹Кокандский государственный педагогический институт,
старший преподаватель кафедры «музыкального образования» Коканд, Узбекистан.

²Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
магистр педагогических наук, старший преподаватель. Алматы, Казахстан.

ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ ИСКУССТВО МУЗЫКИ И ПЕНИЯ

Аннотация

В современном быстро меняющемся мире, когда встают такие глобальные проблемы, как атака различных идей и информации, вопросы нравственного воспитания молодого поколения путем передачи знаний с использованием различных средств и методов, организация занятий музыки в нравственном воспитании детей, составляют основное содержание данной статьи. Также влияние музыкального искусства и песен на мировоззрение и нравы детей в обществе рассматривается через труды великих ученых, показано экспериментальными работами, и представляется вывод.

Ключевые слова: нравственное воспитание, искусство, музыка, пение, мировоззрение, народное искусство, эстетическое, поведение, знание, сила.

¹С.М. Аскарова, ²Н.А. Касимова

¹Қоқан мемлекеттік педагогикалық институты,
"музыкалық білім беру" кафедрасының аға оқытушысы. Қоқан, Өзбекстан.
²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы. Алматы, Қазақстан.

МУЗЫКА ЖӘНЕ ӘН ӨНЕРІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРҒА АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУ

Аңдатпа

Қазіргі заманның қарқынды түрде өзгеру үрдісінде, әлемде әртүрлі идеялар мен ақпараттарға шабуыл жасау барысы белең алуына байланысты әртүрлі құралдар мен әдістерді қолдана отырып білім беру арқылы жас ұрпақты адамгершілік қасиетке тәрбиелеу мәселелесіндегі музыка сабақтарын ұйымдастырудың жаһандық проблемасын мақаланың негізгі мазмұнында қарастырылады. Сонымен қатар, балалардың дүниетанымы мен әдет-ғұрпына қоғамдағы музыкалық өнер мен әндердің әсерлері, ғалымдардың еңбектері арқылы қарастырылып, эксперименттік жолмен дәйектер келтіріледі және қорытындылар ұсынылады.

Түйін сөздер: адамгершілік тәрбие, өнер, музыка, ән салу, дүниетаным, халық өнері, эстетика, мінез-құлық, білім, күй-жігер.

¹Askarova S.M., ²Kasimova N.A.

¹Kokand State Pedagogical Institute,
senior lecturer of the Department of "Music Education" Kokand, Uzbekistan.
²Abai Kazakh National Pedagogical University, Master of Pedagogical Sciences,
senior lecturer. Almaty, Kazakhstan.

MORAL EDUCATION OF STUDENTS THROUGH THE ART OF MUSIC AND SINGING

Abstract

In today's rapidly changing world, when such global problems arise as the attack of various ideas and information, the issues of moral education of the younger generation through the transfer of knowledge using various means and methods, the organization of music classes in the moral education of children, constitute the main content of this article. Also, the influence of musical artists and songs on the worldview and morals of children in society is considered through the works of great scientists, shown by experimental works, and a conclusion is presented.

Keywords: moral education, art, music, singing, worldview, folk art, aesthetic, behavior, knowledge, power.

Введение. Великая роль искусства и литературы в нравственном воспитании влияет на всю жизнь человека. В этом случае искусство не может быть заменено школьным предметом или учебником.

Нравственное воспитание личности учащегося успешно осуществляется непосредственно через музыку, народные песни, являющимися образцом народно-певческого искусства, наиболее восточного его жанра.

Искусство музыки проявило себя как орудие божественной силы, тысячелетиями вселяющей высокие и чистые чувства в сердца людей, наполняющей их духовный мир и всегда призывающей к добру и чистоте. Исходя из этого, наш прадед Алишер Навои называл искусство музыки силой и счастьем души.

Рассказывая о причинах, породивших музыкальную науку, Фароби обращает внимание на нравственные и воспитательные аспекты музыки. «Эти знания полезны в этом смысле, – пишет

он в «Ихса аль-Улум», – они регулируют поведение людей, потерявших равновесие, совершенствуют несовершенное поведение и поддерживают его равновесие. Эта наука полезна и для здоровья тела, потому что, когда тело болеет, болеет и душа, а когда тело угнетается, угнетается и душа. Поэтому тело лечится исцелением души воздействием звуков, а душа лечится регулированием своих сил и приспособлением к своей субстанции».

Фароби психологически и эстетически обосновал тот факт, что музыкальные произведения тесно связаны с психикой и духовностью человеческого тела. Идея о том, что музыка совершенствует человеческое поведение, является великой новацией в истории музыкально-эстетической мысли, в которой особое внимание уделяется воспитательному и духовному значению музыки [3. 16 б.].

Желательно углубленное овладение нравственными нормами, характерными для данного общества в ходе образовательного процесса. Музыкальное образование имеет в этом отношении большой потенциал.

Доктор исторических наук Ходжаакбар Хамидов говорит о пении следующее: «Пение является важной частью социально-экономической и идеологической жизни узбеков,... (оно) удовлетворяет не только духовные потребности народа, но и взгляды людей на существующий общественный строй, ...государственные структуры, тяготы жизни также выражались в них. В то же время песни были и повседневным образом жизни людей.

Песни также приобрели репутацию средства объединения людей. Они стали необходимой частью свадеб, больших церемоний, публичных выборов и праздников. В них люди повышали свою социальную ценность как силу, способную произвести глубокие изменения в их психическом состоянии» [2. 79 б.].

Великий ученый Абдурахман Джамии подчеркивает, что многообразие музыки является выражением духовных потребностей человека, а во-вторых, через эстетическое наслаждение и присутствие человек, в свою очередь, становится духовно совершенным. На примере музыки Джамии признается, что «Удовольствие для души приходит от понимания и знания чего-либо. Если что-то быстро воспринимается умом и заставляет его задуматься и глубоко задуматься, то это считается самым вкусным [2. 26 б.].

Методы. Призывы, советы и наставления, содержащиеся в мыслях и мелодиях, данных в народной музыке и песнях, являются продуктом его жизненных выводов, перепроверенных и отшлифованных в результате его векового опыта. Каждое слово, сказанное народом, является «пулей» и естественно, что человек, не слушающий его, будет страдать в жизни.

Музыкальное образование играет особую роль в умении учащихся найти свое место в классе, школьном коллективе, семье, соседстве в период обучения в общеобразовательной школе. Уроки музыки на основе содержания, внеклассные мероприятия и общая музыкальная среда также являются важными ресурсами для укрепления морального духа учащихся.

Знания, талант, энтузиазм, пропаганда, доброта и советы учителя играют ведущую роль в превращении уроков музыки в настоящий образовательный инструмент.

Великая сила искусства музыки в том, что она может проникнуть во внутренний мир ученика и пробудить его эмоции. Психологи высказывают, что музыка может проникать в самый большой, самый тонкий слой нейронных сетей в полушариях человеческого мозга, на который нельзя воздействовать никакими другими средствами. В этих слоях хранятся огромные резервы сил человека, и хорошая музыка может активизировать эти умственные силы и эмоциональные резервы [3.-813 б.].

Результаты. Музыкальное искусство обладает собственной силой, которой нет ни у какого другого предмета или формы искусства. В запас «оружия», способного оказать сильное влияние на человека, уникальные профессиональные характеристики музыкального искусства, в «арсенал» инструментов входят тембр (цвет), высокие и низкие звуки, разнообразие ритма (метод), гармонические структуры, разнообразие в строении интервалов и аккордов, динамический тембр и т. д. являются ни с чем не сравнимым средством воздействия, которое волнует человека и творит чудеса в мире его чувств.

Несравненную роль в становлении и развитии личности школьника играет музыка, особенно народные песни, которые создаются из череды человеческих душевных переживаний, радостей, печалей, мечтаний и надежд.

Народные песни – это вид искусства, который из поколения в поколение укоренялся в крови узбекского народа, и именно поэтому человек, слушающий народные мелодии, причитания и другие национальные украшения, не может быть равнодушным к ней, он непосредственно следует ей. Он поет и подтанцовывает, то есть музыка переносит его в свой волшебный мир.

Дискуссия. На уроках «Музыкальной культуры» в общеобразовательных школах, для закрепления музыкальных знаний и умений упоминается автор произведения, его письменные произведения, но большая часть данных знаний не прочно усваивается детьми. В свою очередь, неполное усвоение знаний влияет на воспитательный процесс.

Мы провели исследование в двух классах по темам, распределенным по кварталам. В качестве экспериментальных мы взяли 7-й «а» и 7-й «б» классы. В 7 "а" классе мы объясняли заданные темы по четвертям и вели сплошной урок, а в 7 "б" классе давали углубленные знания по тем же темам, то есть учащиеся разделились на группы, и учитель задавал вопросы по теме. Ученики, разделенные на группы, самостоятельно высказывали свое мнение, выбирался правильный ответ и поощрялась группа-победитель. По окончании четверти, данных знаний давались ответы на вопросы тестового контроля, контроля письменных работ, ритмических диктантов, способов выполнения и сдавались с обоих занятий в виде экзамена. Полученные результаты показали, что по следующему показателю.

Высокий уровень. Знает музыкальные инструменты, песни и былины, которые определяют восприятие и наслаждение красотой через музыкальное образование.

Учащиеся **среднего уровня**, которые имеют некоторое представление о вышеуказанных темах, но не имеют полного их понимания.

Низкий уровень. Ученики практически без знаний о музыкальном образовании.

Для определения уровня ответов на вопросы анкеты определяли ответы учащихся экспериментального и контрольного классов на основании следующей таблицы.

Таблица 1

№	Направление классов	Кол-во учеников	Уровень ответов	Ответы на вопросы (анкеты)							
				1	2	3	4	5	6	7	8
1	Экспериментальный класс	26	Высокий	20	20	18	19	19	18	20	19
			Средний	3	4	6	5	5	5	4	4
			Низкий	3	2	2	2	2	3	2	3
			Итого	26	26	26	26	26	26	26	26
2	Контрольный класс	26	Высокий	12	14	14	12	12	13	14	14
			Средний	8	5	4	5	6	4	4	5
			Низкий	6	7	8	9	8	9	8	7
			Итого	26	26	26	26	26	26	26	26

Как видно из этой таблицы, знания, понимание и умения учащихся экспериментального класса, с которым мы работали, намного выше, чем в контрольном классе.

В частности, когда мы сравниваем учеников ответивших одного с другим, отчетливо видна разница между двумя классами учащихся.

В ходе урока хорошо концентрировать внимание учащихся на определенной теме и использовать разные формы и стили.

Таблица 2

№	Направление классов	Кол-во учеников	Уровень ответов	Ответы на вопросы (анкеты)							
				1	2	3	4	5	1	7	8
1	Экспериментальный класс	26	Высокий	20	20	18	19	19	18	20	19
2	Контрольный класс	26	Высокий	12	14	14	12	12	13	14	14
3	Разница	26	Высокий	8	6	4	7	7	5	6	5

Количество правильно ответивших в экспериментальном классе колебалось от 18 до 20 по сравнению с 12-15 в контрольном классе. В результате сравнения было установлено, что количество отличников в экспериментальном классе колебалось от 4 до 8. Исходя из этого, наша научно-исследовательская работа была более продуктивной, чем контрольный класс.

В ходе уроков хорошо воспитывать учащихся, сосредоточивая их мысли на определенной теме и используя разные формы и методы.

В конце исследования, когда ученикам экспериментальной группы были предложены контрольные вопросы, мы увидели, что их мировоззрение, сознание музыкального искусства, нравственные качества в человеке изменились в положительную сторону. Исходя из методики специального занятия и его содержания, навыков использования современных песен, исполнительской манеры и умений учащихся, принимавших участие в экспериментальной работе, а также зафиксированных ими в экспериментальном процессе показателей, обосновывающих уровень выявлен рост их нравственно-эстетического воспитания с использованием новых педагогических технологий.

На основании результатов наших наблюдений и анализа данных из научных источников мы пришли к следующим выводам:

- Соблюдение правил искусства группового пения в ходе занятий урока музыки хорошо влияет на формирование нравственно-эстетического воспитания учащихся.

- В процессе уроков музыки регулярное развитие таких понятий, как музыкальное обучение, музыкальное восприятие и музыкальное мышление, положительно поможет учащимся улучшить их способность выразительно петь современные песни.

- Благодаря применению инновационных технологий в образовательном процессе у студентов появилась возможность развить навыки чистого и выразительного исполнения современных мелодий и песен.

- Подтверждено, что с помощью эффективных методов развития пения можно добиться повышения активности учащихся по умелому исполнению современных детских песен.

Заключение. Современное молодое поколение, наряду с многозначительными песнями о Родине, школе, независимости, Узбекистане, хочет и стремится исполнять современные произведения, выражающие тонкие чувства человеческого сердца, внутренние переживания, дружбу, стремление к прекрасному, реакцию на реальность.

Мы, учителя, должны учить детей петь такие песни, которые затрагивают духовность, культуру и язык ребенка.

Видно, что песни – это не только мир эстетической привлекательности, но и огромный воспитательный инструмент. Потому что в основе человеческих эмоций лежат духовно-нравственные понятия, чувства и умозаключения.

Список литературы:

1. Mirziyoev Sh.M. *Adabiyot va san'atga, madaniyatga e'tibor-xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirish poydevoridir.* - T.: "O'zbekiston". 2017.
2. Matyakubov O. *O'zbek klassik musiqasi. 1-2-kitoblar.* - T.: "Yangi asr avlodi". 2015.
3. Nazarov A. *Farobiy va ibn Sino musiqiy ritmika xususida (mumtoz iyqo' nazariyasi).* - T., 1995.
4. D.Q. Qodirov. «An'anaviy qo'shiqchilik». Toshkent. «Iqtisod-moliya» nashriyoti. 2008 yil.
5. Askarova, S. "DEFECTS IN THE VOICE OF PUPILS AND WAYS TO ELIMINATE IT." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.11 (2022): 418-420.
6. S. N Anvaronva. *Developing the Intellectual Power of Preschool Children Through Developing Technologies //Eurasian Research Bulletin.* – 2022. – T. 7. – C. 30-33.
7. Sultonova Nurkhon Anvarovna, "Issues of Education during the Oriental Renaissance." *International journal of inclusive and sustainable education* 1.5 (2022): 301-305.
8. <https://www.geniusjournals.org/index.php/erb/article/view/1012>

ІІІ БӨЛІМ. СӘНДІ ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР

РАЗДЕЛ ІІІ. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ ИСКУССТВО

ӘОЖ 7.048.38
ҒТАМР 14.09.95

¹М.М. Байтас, ²Д.С. Болысбаев, ³М.Ж. Тәңірберген

¹М.Ауезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, ғылым магистрі,
Шымкент, Қазақстан, e-mail: maira_240994@mail.ru

²М.Ауезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан.
Педагогика ғылыми докторы, e-mail: daulet.bolisbaev.74@mail.ru

³М.Ауезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті,
Педагогика ғылыми докторы, профессор, Шымкент, Қазақстан. e-mail: Deu-me@mail.ru

ОЮДЫ СТИЛДЕУДІҢ ЗАМАНАУИ ҮЛГІЛЕРІ

Аңдатпа

Қазіргі қоғамда мәдени мұраны сақтауға ерекше көңіл бөлінуіне байланысты қазақ халқының тарихы, мәдениеті, салт-дәстүрі, білімі, тұрмыс-тіршілігі, ұлттық киімі танымдық тұрғыдан енгізілуде. Қоғамда отан сүйгіштік сезімін қалыптастырп, халқымыздың тарихи тамырымен таныстыру болып табылады. Қазақтың ұлттық киімінің шығу тарихы зеделеу бүгінгі ұрпақтың ата-бабаларынан қалған мәдени мұраға деген терең қызығушылықты тудырады. Тиімділікті арттыру үшін ұлттық киімді жан-жақты зерттеп қана қоймай, қоғамда сонымен қатар өз қолыңмен қазақша киім тігуді, қазақ киімін орындаудың түрлі әдістерін пайдаланып киім тігуді үйрету қажет. Өкінішке орай, қазіргі таңда Қазақстанда ұлттық ою-өрнек жасаудың көне құпияларын меңгерген шеберлер жоқтың қасы. Бүгінде халқымыздың өнерін сақтау мәселесі өте өзекті. Сәндік-қолданбалы оның ішінде ою-өрнектердің өнерде қолданылатын бай дәстүрлер жойылып барады.

Түйін сөздер: ұлттық киім, заманауи стиль, ұлттық нақыш, ою-өрнек, дәстүр, талғам, бешбет, шапан, кәжекей, костюм

¹М.М. Байтас, ²Д.С. Болысбаев, ³М.Ж. Танирберген

¹Южно-Казахстанский университет им. М.Ауэзова, магистр наук, Шымкент,
Казахстан e-mail: maira_240994@mail.ru

²Южно-Казахстанский университет им. М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан.
Доктор педагогических наук, e-mail: daulet.bolisbaev.74@mail.ru

³Южно-Казахстанский университет им. М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан.
Доктор педагогических наук, профессор, e-mail: Deu-me@mail.ru

СОВРЕМЕННЫЕ МОДЕЛИ СТИЛИЗАЦИИ ОРНАМЕНТА

Аннотация

В связи с уделением особого внимания сохранению культурного наследия в современном обществе история, культура, традиции, образование, образ жизни, национальная одежда казахского народа знакомятся с воспитательной точки зрения. Это создание чувства патриотизма в обществе и знакомство с историческими корнями нашего народа. Изучение истории происхождения казахского национального костюма вызывает глубокий интерес к культурному

наследию, оставленному предками нынешнему поколению. Для повышения эффективности необходимо не только всесторонне изучать национальную одежду, но и учить общество шить казахскую одежду своими руками, используя разные способы изготовления казахской одежды. К сожалению, в настоящее время в Казахстане почти нет мастеров, владеющих древними секретами изготовления национальных орнаментов. Сегодня очень актуален вопрос сохранения искусства нашего народа. Исчезают богатые традиции декоративно-прикладного искусства, в том числе орнамента.

Ключевые слова: национальная одежда, современный стиль, национальный орнамент, традиция, вкус, бешбет, накидка, кажекей, костюм

¹M.M. Baitas, ²D.C. Bolysbaev, ³M.Zh. Tanirbergenov

¹M.Auezov South Kazakhstan University, Master of Science,
Shymkent, Kazakhstan e-mail: maira_240994@mail.ru

²M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan. Doctor of Pedagogical Sciences,
e-mail: daulet.bolisbaev.74@mail.ru

³M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan. Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, e-mail: Deu-me@mail.ru

MODERN MODELS STYLING ORNAMENTS

Abstract

In connection with paying particular attention to the preservation of cultural heritage in modern society, the history, culture, traditions, education, lifestyle, and national dress of the Kazakh people are introduced from an educational point of view. This is the creation of a sense of patriotism in society and acquaintance with the historical roots of our people. The study of the history of the origin of the Kazakh national costume arouses deep interest in the cultural heritage left by the ancestors to the current generation. To increase efficiency, it is necessary not only to study national clothes comprehensively but also to teach society to sew Kazakh clothes with their own hands, using different ways of making Kazakh clothes. Unfortunately, currently, there are almost no masters in Kazakhstan who possess the ancient secrets of making national ornaments. Today, the issue of preserving the art of our people is very relevant. The rich decorative and applied art traditions, including ornament, are disappearing.

Keywords: national dress, modern style, national ornament, tradition, taste, beshbet, cape, kazhekey, costume

Кіріспе. Алғашқы ел басшымыз Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан жолы-2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты жолдауында: «Толық өркениетті ел болу үшін алдымен өз мәдениетімізді, жөндеуіміз керек» деп бағытымызды айқындап берген болатын. Мәдениетімізде, ата тарихымызда қазақ бейнелеу өнеріндегі шығармашылық туындыларда дәстүрімізді, мәдениетімізді, ұлттық мұраларымызды дәріптейтін бағыттары көп емес пе?! [1].

Өткен онжылдықпен салыстырғанда елімізде ұлттық киімге деген сұраныс арта түсті. Қазір дизайнерлердің әдемі сән үлгісі де қазақы нақышта жасалып жүр. Бұл деген өте жақсы үрдіс, адамдар өз ұлтының, мәдениетін жаңғырта бастағаны. Мерейтойларға зерлеп тіккен камзол, кәжекей, бешпет, шапандар сыйға тарту да сәнге айналды. Негізінде ерлерге арналған шапан мен әйелдерге арналған камзолдың әр қайсысының өрнегі әртүрлі болып келеді. Ұлттық киімде еліміздің батыс өңірлердің оюлары ірілеу. Ал оңтүстік жұртшылығы ұсақ гүлдесте сықылды өрнектелген ұлттық нақыштағы киімдерді кигенді жақсы көреді [2].

Негізгі бөлім. Қазақ ұлттық киімін киюде бүгінде қарама-қайшылықтар басымырақ. Ұлттық киім тек сирек жағдайларда яғни, тойда, мерекелерде немесе белгілі бір ұлттық салт-дәстүрлерді жүзеге асыру үшін киіліп жүр. Осы қарама-қайшылық біздің зерттеуіміздің негізгі проблемасы.

Қазақ ұлттық киімін қазіргі заманға сай етіп, ұлттық нақыштағы заманауи киім жасап, оны күнделікті тұрмысқа енгізуді қалыптастыру негізгі талап болып табылады [3]. Қазақ халқының ұлттық мәдениетін сақтап, оны келер ұрпаққа жаңа көзқараспен жетілдіріп жеткізу басты мәселе болып саналады [4].

Кілем тоқу өнерінде қолданылып жүрген 200 ге жуық ою-өрнектің бүгінде 50-і ғана қолданылып жүр. Сондықтан қазіргі таңда қазақ халқының көркемдік мұрасын заман талабына сай жаңғыртып, зерделеу және оны кеңінен насихаттау маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Дегенмен, ұлттық ою-өрнегімізді зерттеу қазіргі уақытта да жалғасуда. Оюлардың бояу түсінің де өз сыры болады. Ою композициясына сай көк – аспан түсі; ақ шындық символы; сары – даналық, адамгершілік, мұң белгісі; жасыл – жастық пен көктемнің белгісі болып келеді. Ою-өрнектерді салған кезде түстердің бір-біріне үйлесім табуы жіті қадағаланады. Оюлар симметрия заңымен қатар, бір немесе бірнеше элементтің қайталану ритмін сақтауы мүмкін. Мысалы, «қошқар мүйіз» элементінен қошқар мүйізінің бірнеше рет қайталанғанын көруге болады [5].

Әр өрнекті түрлерінің қолданылатын жері болады. Мәселен, төсеніште қолданылатын оюлар бас киімдерде қолданылмайды. Себебі, онда тек зооморфтық кескіндер «қошқармүйіз», «қосмүйіз», «арқармүйіз», «сыңармүйіз», «қырымүйіз» пайдаланылады. Осы оюларды үй жиһаздарында, ертұрманда кеңінен пайдалануға болады. «Ит құйрық» деп аталатын өрнек ешқашан бас киімдерге қолданылмаған, себебі мұның астарында «дұшпаның кеуденнен жоғары өрлемесін» деген ырым жатыр. Ол өрнек «дұшпаның төмен болсын» деген ниетпен көбінесе ер адамдар шалбарының жырық балағына өрнектелген екен. Бұрындары үйге келген қонақ алаша мен кілем, текемет пен сырмақ оюларына қарап, сол отбасының қай рудан шыққандығын сұрамай-ақ біледі екен. Әрбір елде, әрбір руда есімі мәшһүр оюшылар өз өнерінің керемет туындыларын таратып отырған. Өнер зерттеушісі Сейсен Мұхтарұлы "Оюды оқуға бола ма?" атты мақаласында: "Дулаттың "бүтін ай", Жалайырдың "тарақ", Қоңыраттың "босаға", Қыпшақтың "қос әліп", Найман руының бір шақасы Бағаналының "үш айрық алау" таңбасы ретінде суреттеледі" дейді. Үшбұрыш ішінде бейнеленген «қошқармүйіз» оюы жанға жылу, қуат беретін от ұғымын, молшылық пен байлықты білдіреді. Ал ромб тектес ою ер мен әйелдің қарым-қатынасын білдіреді. «Шеңбер» оюы өмір жолын ұғындырса, «аққу қанаты» өрнегі бақыттың, сұлулықтың, тазалықты, адалдықты насихаттайды. Алыс жолға шыққан жолаушының киіміне негізінен «түйетабан», «түйе-мойын», «ботакөз» сияқты оюларын салған. Ал «Су», «ирек», «арық», «тасқын», «тоғыз төбе», «арпа гүл» өрнектері тоқшылық пен молшылықтың нышаны ретінде қолданылған [6].

Қазақтың ұлттық ою-өрнектерін киімге қолдану жолдары әр түрлі. Халқымыздың ұлттық ою-өрнектері киімдерге кестелеп тігу және жапсырма әдістері арқылы жапсырылады. Бүгінгі таңда төрт түрі қолданылады: жапсырма, кесте, тығыз кесте және ричель. Киімге жапсырма жапсыру оның тартымдылығын ашып, сәнді етеді. Бұл әшекейлеу тәсілі қазақ халқына ерте заманнан белгілі. «Жылтырағанды үстіне жапсырып» деген сөз әр үйде естілетіні анық. Бұл мәтел сәнге еретін адамдарға айтылған. Бұл көркемдеу әдісі көне заманнан бері сәнге қойылатын негізгі талаптардың бірі болғанын және солай болып қала беретінін көрсетеді.

Материалдар мен әдістер. Жапсырманы қолданбас бұрын, қандай киімді және оны қайда жапсыру керектігін білу керек. Жапсырма тойларда, кештерде және мерекелік кештерде әдемілік пен бақыт сыйлау үшін киілетін салтанатты киімдерге жапсырылады. Үйде күнде киетін киіміңізде жапсырманы көмкерудің қажеті жоқ. Өйткені, жапсырма қымбат және оған қымбат маталар мен жіптер пайдаланылады, оның қолдана білу де үлкен шеберлікті қажет етеді. Сондықтан жапсырма мерекелік киім үшін қолданылады.

Жапсырманың киімнің көрінетін бөліктеріне жабыстырылуы табиғи нәрсе. Осыған байланысты жапсырма төстің үстіңгі бөлігіне, кеудеге, кеуденің алдыңғы жағына, жеңге, етегіне, иығына және артықы арқа тұсына сәйкесінше қолданылады. Қалай болғанда да, ол бірден жарқырап, назар аударуы керек. Негізінен, жапсырма жапсырылатын мата қандай болуы керек екенін білу керек. Жапсырма үшін тек қымбат, жылтыр, жарқыраған алтын немесе күміс маталар қолданылады. Көбінесе алтын немесе күміс жіптер таңдалады. Содан кейін жапсырманың

пішіні туралы мұқият ойлану керек. Көбінесе бұл дизайнердің немесе тігіншінің қиялына және ақыл-ой қабілетіне байланысты. Сондықтан ол тек келесі формада болады деп айту қиын. Әрине, сіз елестете алатындай көптеген әртүрлі белгілер бар. Бірақ олардың әрқайсысы талғампаз болуы керек. Айта кету керек, кейбір жапсырмалар, ыңғайсыз үлкен немесе тым көп болса да, киімді бұзуы мүмкін. Сондықтан оны қалыпты мөлшерде пайдалану керек.

Дәстүрлі ұлттық киімдердегі жапсырма үлгілері негізінен өсімдік текті болды. Сән әлемінің талабына сай жапсырмаларда өсімдік, гүл шоқтары сияқты өрнектер жиі қолданылады. Жапсырмалар ретінде суретші раушан гүлдерін, қалампырларды және басқаларды, кейде олардың сабақтарымен немесе өсімдіктің бір бөлігімен - жапырақ немесе бүршігін пайдаланады. Жапсырмада жұлдыздар, шоқжұлдыздар, ай, күн немесе құс жолы түрінде де жасауға болады. Тотықұс күйрығына, қырғауылдың қауырсынына және бұғы пішініне арналған көптеген жапсырмалар бар. Сіз елестете алатындай көптеген жапсырмалар жасай аласыз [7].

Жапсырма техникасының үш түрі бар. Біріншісі жапсырма матаның келесі қабатына сәл жоғары қою арқылы жасалады. Алдымен жапсырма ретінде қолданылатын жылтыр матаны арнайы жұқа жабысқақ шүберекпен жабыстырылады. Содан кейін оған бормен немесе басқа маркермен сурет немесе бейне салынады. Содан кейін ол жапсырманы машинамен тігеді. Бұл тігілген үлгі жылтыр матадан кесілуі қажет. Енді суреттің шеттері ирек тігіспен тығыз тігіледі. Ол үшін матаны кергішпен созып қояды. Үлгі толығымен жапсырылғаннан кейін үтіктелсе, ол біркелкілеу болып, тегіс болады деп ойлаймын. Жапсырманың екінші нұсқасында процедура сәл өзгереді. Біріншіден, өрнектің өзі алтын немесе күміс түстен кесіледі. Содан кейін ол негізгі матаға тығыз етіп, бірақ ара тістері сияқты өте ұсақ тігістермен тігіледі. Егер жапсырманы көбірек бедерлеу қажет болса, басып шығару және өңдеу қиын емес. Жапсырманың шеттері жұқа алтын немесе күміс таспамен безендіріледі.

Таңбалаудың үшінші техникалық түрі әрдайым болмаса да, кейбір киімдерде кездеседі. Бұл желім көмегімен жапсыру тәсілі. Жапсырманың астына жұқа полиэтилен түріндегі арнайы пленка қойылады, ол матамен бірге шаблонға сәйкес кесіледі. Содан кейін ол үтік көмегімен қызады және негізгі матаға жабыстырылады. Қыздыруға үшін үтік немесе престеу құрылғысы қолданылады.

Қазақтың ұлттық киімдерін безендіретін өрнектердің бір түрі ол - геометриялық өрнектер. Қазақ ою-өрнек өнерінде тік, қисық, доғалы, ирек сызықтар да киімге кестеленіп, өмірдің күйбең және белсенді күйін бейнелейді. Мұндай өрнектер киімнің көрінетін бөлігінде орналастырылған. Жануарлардың немесе аспанның күрделі өрнектерінің екі жиегін жабу үшін жіксіз толқынды өрнектер пайдаланылды. Қазақтың ұлттық киімдерін безендіру үшін келесі бер өсімдік тектес ою-өрнектер қолданылады. Киімде қолданылатын өсімдік өрнектері екі топқа бөлінеді. Олар бастапқы және қосалқы түрлерде болады.

Сәндік өсімдік текті өрнектердің негізгі тобына ағаштар, алма ағаш гүлі, шырмауық, қызғалдақ, бадам ағаштары мен гүлдері жатады. Мұндай өрнектер әйелдер мен ерлердің киімдерінде кеңінен қолданылады. Гравюраның бұл түрі көптеген түрлі қиалды шабыттандырды. Бұлай безендіру киімге ерекше көрініс береді. Маңдай өрнектерді, басып сондай ақ әрі тығыз кестелейді. Кейде жапсырма әдісі пайдаланылады. Заманауи сәннің ерекшелігі екі немесе тіпті үш әдіс түрін бір уақытта қолдануға болады. Өсімдіктер тобына жататын жанама түрлер көбінесе киімдерді безендіру үшін қолданылады. Жанама түрлер – өсімдіктің тұтас емес, бір бөлігін ғана пайдалану. Мысалы, жапырақ тәріздес өрнектерді киімнің бүйірлері мен жеңдерінде жиі кездеседі. Жапырақ, гүл, жапырақ, түйе жапырағы, үш жапырақ, бес жапырақ және күл сияқты өрнектер Симбат сән академиясының киімдерінде жиі кездеседі. Қазақтың ұлттық киімдеріндегі ою-өрнектердің құрылымы мен түс үйлесімділігі өз бпбында болуы шарт. Әрине, киімнің кез-келген жерінде кесте немесе жапсырма болмауы керек, барлығы өз орнында, жоғары деңгейде пайдаланылуы керек.

Өрнектің өлшемі мен түсі киімнің жалпы түсіне, өлшеміне және салмағына сәйкес келуі керек. Жапсырманың гүл тәрізді формалары әдетте сол жақ кеудеге жабыстырылады. Көйлектердің етегіне түрлі кестелер мен өрімдер тігіледі.

Киімді өндеуден бұрын оның нақты орнын анықтау керек. Бәрі өз орнында болғанда ғана тартымды болатыны анық. Ою-өрнек – ғасырлар бойы дамып келе жатқан көне өнер. Қолданбалы өнерде ою-өрнектер өзіндік ерекшелігін сақтай отырып, белгілі бір тәртіппен орналас-тырылады.

Ескі үлгілердің өрнектері белгілі бір элементтерді көрсетеді: құстардың, гүлдердің және жануарлардың бейнрлері. Ежелгі түркілердің наным-сенімі бойынша құс аспанды, балық судың, ағаш жердің символы болған [8].

Ежелгі біздің ою-өрнектердің мазмұны ғасырлар бойы сақталып, қолданылып келеді. Ою-өрнектер де уақыт өте дами түсті. Ою-өрнектер негізгі 3-ке бөліп қарастырсақ болады:

1. Өсімдік тектес ою-өрнектер /гүлдер, жапырақтар, сабақтар, тұқымдар/
2. Зооморфты ою-өрнектер / жануар, құс, балық/
3. Космогониялық өрнектер/ дөңгелек, ирек, шимай, торкөз/.

Ою-өрнек – ерте заманнан келе жатқан халық өнерінің бір түрі. Бұл өнердің бастауы сонау көне замандардан бастау алады. Ою-өрнектердің сюжеттік мазмұны дәуір ағысында жетілдіріліп отырады. Бүгінгі таңда ою-өрнек өнері қазақ халқының жаңа сапаға, бай мазмұнға және рухани және материалдық қазынасына айналды. Шығармашылық әрекеттің басқа түрлері сияқты ою-өрнек жасау өнері де алған білімдерін жетілдіруге ықпал етіп, интеллектуалдық деңгейін арттырады.

Қазақ оюының мазмұны мал шаруашылығы, аңшылық, көші-қон көріністерін, күнделікті тұрмыста кездесетін түрлі заттардың сыртқы көрінісін бейнелейді. Біш қандай да бір қолөнерді алсақ та, «мүйіз» элементінің әртүрлі нұсқада бейнеленгенін көруге болады. Оюшы ою-өрнек жасап, оған ат қойып, тұрмыс жағдайында пайдаланады. Түрлі стильде жиі қолданылатын қазақтың ұлттық ою-өрнектерінің ең бер жиі кездесетін әрі маңыздысы – «мүйіз» оюлары. Мүйіз өрнектері кейде өте кішкентай, кейде өте үлкен етіп қолданылған. Кішігірімдері зергерлік бұйымдар, кесте, ағаш, сүйек, мүйіз сияқты нәзік бұйымдарға қолданылса, үлкендері кілем, алаша, текемет, сырмақ, қоржын, киімдерде қолданылады. Бұл қазақтың ұлттық киімінің қалыптасуының негізгі рухани-эстетикалық, тарихи-мәдени кешені. Ұлттық киім көркемдік-композициялық құрылымдық түйіндемесі жасалып, заманауи киім дизайны тәжірибесінде қолданылатын стилистикалық ерекшеліктері анықталуда. Қазақ ұлттық киімінің классификациясына анықтамалар енгізілді [9].

Заманауи киім безендіруде қазақтың ұлттық киімінің дәстүрлі көркемдік бейнесі молынан қолданылып, заманауи дизайн стильдерін безендіруде әртүрлі әдістер жасалуда. Біз күнделікті киім үлгімізді ұлттық нақыш элементтерін пайдалана отырып, заманауи стильде даярласақ керемет болары сөзсіз. Тігілген бұйымның конструкциясы ұлттық киім үлгісімен және оның түстік шешімімен, қазақтың ұлттық киімінің шығармашылық құрылымымен құрастырушының ықпалымен жасалуы тиісті. Қазіргі, ұлттық киімдердің сыртқы түрі, түстері, өрнектері қоғамның бәсекеге қабілеттілігі Қазақстанның экономика мен ынтымақтастықтағы жаһандық көрінісінің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Ал заманның негізгі ұстағымы заманауи білім беру және кәсіби қайта даярлау, «ұтымды экономика» негіздерін құру, жаңа технологияларды, идеялар мен көзқарастарды пайдалану, инновациялық экономиканы дамыту.

Өнердің қай саласы болмасын, ұлттық құндылықтар мен ұлттық нақыштағы идеялар алдыңғы қатарда және жұртшылық тарапынан сұранысқа ие, сондықтан олар дамып келеді. Жаһандық сән саласындағы әртүрлі технологиялық инновациялар, эксперименттер, сұранысқа ие инновациялар, дизайнерлер және т.б. қарапайым материалдар мен қосымшалардың қолданысын көруге мүмкіндік береді. Бұл дизайнерлердің қиялын арттырады. Әрине, қиял мен мүмкіндіктерді біріктіру, әсіресе ұлттық, аймақтық және әлеуметтік сипаттарды қарастырғанда, айтарлықтай оңай шаруа емес.

Заманауи ұлттық киім жаһандық сәнге сай болып және оған жылдам ілесе алуы керек. Дегенмен біз дамыған, алып мемлекетке айналу жолында өз әдет-ғұрыптарымыз және дәстүрлерімізді ұмытпай, келешек ұрпаққа аманаттауымыз қажет. Қазақтың ұлттық киімдерінен

заманауи киім топтамаларын жасауға шығармашылықтың бай көзі болып табылады. Көркемдік концепцияның негізі ретінде дәстүрлі костюмнің стильдік сипаттамаларының тұтас кешенін алуға болады. Сыртқы бейне компонентін ұлттық нақыш жағынан заманауи дизайнды дамыту тұрғысынан ең өзектісі болып табылады.

Қазіргі заманғы отандық дизайнерлердің топтамаларының басым саны дәстүрлі материалдар және ұлттық киімінің түстері негізінде әзірленгеніп ұлттық ою-өрнектің элементтері мен мотивтері кеңінен қолданылып келеді. Қазақ киімінің құрылымының, элементтері мен бояуларының мағыналық ерекшеліктері алдыңғы орында. Этникалық мотивтерді пайдалана отырып, заманауи киім дизайнын дамытудағы негізгі бағыт этникалық дәстүрлер мен заманауи мәдениет синтезінен тұрады деп сипаттауға болады. Соңғы уақыттарда көркемдік безендіру ұлттық киімнің утилитарлық қасиеттерін, оның қиюы мен технологиясының ұтымды ерекшеліктерін, пішімдеу әдістерін, дәстүрлі материалдардың экологиялық тазасын пайдалануға негізделген үрдіс пайда болды. Сонымен қатар дизайн объектілерінің эргономикасының заманауи тұжырымдамасына және костюмнің ыңғайлылығына негізделген өмір сүру ортасын қалыптастырудағы рөліне сәйкес келеді. Бұл бағыт экодизайн деп аталатын негізге сәйкес келеді. Бізге бұл бағыт алуан түрлі мүмкіндіктерді әкеледі мәсклен, киіз сияқты ерекше материалды пайдалану.

Ерекше сәндік әсерлерге киімдегі бүктемелер, рельефтер, бөртпелер, иілгіштер, пуфтар және басқа элементтердің көмегімен безендіру арқылы жасалады. Бұл әрлеу қосымша материалдарды - бояуларды, жіптерді, әрлеу маталарды және басқаларын пайдалануды қажет етпейді, бірақ бұйымдарды технологиялық өңдеу жолымен байланысты жасалады. Мұндай әрлеу қарапайымдылығымен және талғампаздығымен ерекшеленеді. Сәнді киімдерде мұндай әрлеу өте жиі қолданылады, өйткені ол шағын құралдармен модельдің өзіндік ерекшелігіне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Киім және тұрмыстық бұйымдарды кестемен әшекейлеу барлық өңірде кең тараған. Сонымен қатар, адамзат кесте тігудің көптеген әдістерін ойлап тапты. Қолмен кестелеу барлық таптардың - қарапайым шаруалардың да, бай ақсүйектердің де костюмдерінде кездеседі. Кесте тігуге материал ретінде түрлі-түсті жүн, мақта және жібек жіптер, алтын және күміс сымдар, інжу-маржандар, асыл тастар, моншақтар, шыны моншақтар қажет. Кестелеу заманауи киімдерде өзектілігін жоғалтпады, дегенмен де бүгінде ол жиі машина көмегімен жасалады.

Заманауи сәнде әрлеуде бөлек матадан немесе арнайы материалдардан жасалған бөлшектермен безендіру өте жиі кездеседі. Оларға: шілтер, шнур, суташе, жиек, таспаны жатқызамыз. Осылайша аталған материалдармен әрлеуді орындау өте оңай және талғампаз костюмдегі көп еңбекті қажет ететін қымбат кестені алмастыра алады.

Заманауи киімді әрлеудің жоғарыда аталған әдістерінің барлық техникалық әртүрлілігін ескере отырып, оларды қолданудың мақсаты бір, безендірілген костюмді бірегей ету және сонымен қатар, белгілі бір ақпаратты көрерменге жеткізу.

Тоқыма безендірудің дәстүрлі әдістері көптеген ғасырлар, тіпті мыңдаған жылдар бұрын ойлап табылған, бірақ олар қазіргі заманғы сәнде де өзектілігін жоғалтқан жоқ. Заманауи костюмде бір немесе бірнеше басқа сәндік техниканы пайдалану бірқатар жалпы талаптарды ескеру қажет. Сәндік дизайнды пайдалану заманауи сән талаптарына жауап беретін біртұтас, үйлесімді, өзіндік костюм жасауға ықпал еткен жағдайда ғана табысты болады.

Нәтижелер мен талқылау. Геометриялық өрнектерден үшбұрыш аспан, жер, адамды білдірсе, төртбұрыш «төрт құбылаң тең болсын» деген мағынаны білдіреді. Кей мамандар бойжеткен мен ерлердің киімдеріне екі бөлек оюлар өрнектелетінін айтады. Мысалы, қыз балалардың бешпетіне, көйлегіне гүл тәрізді немесе қанатты қарлығаш секілді өрнектер бейнеленсе, ал ер баланың киміне найзаның ұшы, бүркіт, қошқар мүйіз секілді өрнектер оны батыр, алғыр болсын деген ырыммен салған. Бірақ бұл тұжырыммен келіспейтіндер де бар. Олар ою тек кеңістік арқылы түрленіп көлемге ғана бағынады дейді. Киім үлгілерін тереңнен зерттеген шебер Сабырқұл Асанова: «Кей уақытта подиумнан анық көріну үшін сәнгерлерімізге оюлардың айшықтарын үлкендеу, түрлерін өте жарқын етіп жасау керек болады. Оюдың көлемі кіші болып

қалса, мінбеден көрінбей қалуы мүмкін. Дәл қазіргі сәтте маңыздысы, ою-өрнектің орналасу ретінде емес, оның кең көлемде насихатталуында дейді.

Қорытынды. Қазақ ою-өрнектерінде де, халық мифтері мен ертегілері сияқты ғасырлар қойнауынан келе жатыр. Онда терең мән-мағыналар мен белгілер жасырылған. Олардың кейбіреулері жоғалып кетсе, кейбіреулері қолөнершілер арқылы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып, өз калпында бізге жеткен. Ою-өрнектер тек, ыдыс-аяқты, киім-кешектерді және халық қолданбалы өнерінің басқа да заттарын безендіруде ғана қолданылмады. Бастапқыда, біздің ата-бабаларымыз табиғатпен бірлікте өмір сүрген кезде, әр түрлі оюлы әшекейлер олар үшін тұмар қызметін атқарып, иесіне сәттілік пен бақыт алып келеді деп сенген.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, [[https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president /kazakstan-respublikasynyn-prezidenti](https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/kazakstan-respublikasynyn-prezidenti)] - Астана қ., 2014 жылғы 17 қаңтар

2. Төленбаев С., Өмірбекова – «Қазақтың ою-өрнегінің жасалу жолдары». – Алматы, 1993. – 48 б.

3. Иляев – «Альбом», авторың ою-өрнек жинақтары. – Алматы, 1986 ж. - 83 б.

4. Бәсенов Т.К. Орнамент Казахстана в архитектуре. – Алматы, 1957 г. 93 б.

5. Бәсенов Т.К. Казахский народный орнамент. – Алма-Ата: Казахское государственное издательство художественной литературы, 1958. – С-3.

6. Арғынбаев Х. Қазақ халқының қолөнері. – Алматы: Өнер, 1987. 121-б.

7. Ақайқызы З. «Ою-өрнек ой айтар» (Монғолия қазақтарының ою-өрнектері мен қолөнері), Алматы, 1996 г. С-77.

8. Смайлова У.У., Нуржасарова М.А. Костюм дизайндағы шығармашылық композиция – костюм дизайнынның аймағы ретінде // Материалы Международной научно-практической конференции «Инновационное развитие пищевой, легкой промышленности и индустрии гостеприимства», 16-17 октября 2014 года АТУ, г. Алматы. С.227-229.

9. Смайлова У.У., Нуржасарова М.А. Орта Азия және қазақстан халқының киімдеріне маталар тарихының талдамысының зерттемісе // Материалы республиканской научно-практической конференции молодых ученых «Наука. Образование. Молодежь», 17-18 апреля 2014 года. С. 126- 128.

ӘОЖ 377.6
МРНТИ: 14.33.05

¹З.Ж. Рабилова, ²А.Т. Әлжан

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан.

PhD, қауым. профессор, E-mail: zoya.rabilova@mail.ru

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,

1 курс магистранты 7М01405 Кәсіптік оқыту, Алматы қ., Қазақстан.

E-mail: alzhan.aigerim09@mail.ru

СӘНДІК ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР СТУДЕНТТЕРІНІҢ ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

Аңдатпа

Мақалада этномәдени білім берудің міндеттері мен принциптерін, студенттердің мәдени құндылықтарын қалыптастыру компоненттерін қарастырылады. Этномәдени құзыреттілікті қалыптастыру принципі ретінде халықтық дәстүрлерге деген ашықтық пен құрметті атап айтуға болады.

Қазіргі білім беру жүйесінің міндеті студенттерге өз халқының мәдени мұрасы мен этномәдениетін игеруге көмектесу. Көркем мәдениет адам табиғатының бай болуына ықпал етеді. Этномәдени өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі жетілдіру адамның психикалық қызметіне әсер етеді. Этномәдени құзыреттілікті қалыптастырудың арқасында студенттер күрделі және ерекше міндеттерді шешуге қабілетті болады. Шығармашылық процесі ұрпақтан-ұрпаққа қайталанатын тамыры тереңдігі ми құрылымындағы ішкі өзгерістерге әкеледі, олар кейіннен тұқым қуалаушылыққа айналады. Білім беру процесі студентті қалыптастыру, белгілі бір ғылыми зерттеу объектілерін тарта отырып мәдениетті игеру кезінде тиімді жүзеге асады. Қорытындыда сәндік-қолданбалы өнер студенттерінің этномәдени құзыреттілігін қалыптастыру бойынша ұсыныстар келтірілген.

Түйін сөздері: этномәдениет, құзыреттілік, білім беру, сәндік-қолданбалы өнер, көркемдік білім, этнопедагогика.

¹Рабилова З.Ж., ²Алжан А.Т.

¹ PhD, ассоц. профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан. E-mail: zoya.rabilova@mail.ru

²Магистрант 1 курса 7М01405 профессиональное обучение, Казахский национальный педагогический университет имени Абая г. Алматы., Казахстан. E-mail: alzhan.aigerim09@mail.ru

ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СТУДЕНТОВ ДЕКОРАТИВНОГО ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА

Аннотация

В статье рассматриваем задачи и принципы этнокультурного образования, компоненты формирование культурных ценностей студентов. Открытость и уважения к народным традициям как принцип формирования этнокультурной компетентности.

Задача современной образовательной системы помогать студентам освоению культурного наследия и этнокультуры своего народа. Человеческая природа становится богаче благодаря культуре. Этнокультурное самообразование, самосовершенствование сильно влияют на психическую деятельность человека. Благодаря формирования этнокультурной компетентности,

студенты становятся способным к решению сложных и неординарных задач. Процесс творчества имеет очень далекий корень, повторяющийся из поколения в поколение, приводит к внутренним перестройкам в структуре мозга, которые впоследствии превращаются в наследственные.

Образовательный процесс будет эффективным, когда формирования студента, усвоения культуры с привлечением определенных объектов научного исследования.

В заключении приведены рекомендации по формированию этнокультурной компетенции студентов декоративно прикладного искусства.

Ключевые слова: этнокультура, компетенция, образования, декоративно-прикладное искусство, художественное образование, этнопедагогика.

¹Rabilova Z.Zh., ²Alzhan A.T.

ETHNO-CULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS OF DECORATIVE ARTS AND CRAFTS

¹Ph.D., Associate Professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan. E-mail: zoya.rabilova@mail.ru

²1st year master's student 7M01405 vocational training, Abai Kazakh National Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan. E-mail: alzhan.aigerim09@mail.ru

Abstract

The article deals with the tasks and principles of ethno-cultural education, components of students' cultural values formation. Openness and respect to folk traditions as a principle of ethno-cultural competence formation.

The task of modern educational system is to help students to master the cultural heritage of their people. Human nature becomes richer thanks to culture. Ethno-cultural self-education, self-improvement strongly influence human mental activity. Thanks to the formation of ethno-cultural competence, students become capable of solving complex and extraordinary tasks. The process of creativity has a very distant root, repeating from generation to generation, leads to internal restructuring in the brain structure, which subsequently turns into hereditary. The educational process will be effective when student formation, assimilation of culture involving certain objects of scientific research.

In the conclusion recommendations for forming ethno-cultural competence of students of decorative and applied arts are given.

Keywords: ethno-culture, competence, education, decorative-applied art, art education, ethno-pedagogy.

Кіріспе. Дамудың қазіргі заманғы кезеңі қоғамның барған сайын тез өзгеріп отырғандықтан, әлемде көші-қон процестері өсуде.

"Этномәдениет" термині дәстүрлі және ұлттық құндылықтардың жиынтығын, халықтың немесе этностың материалдық, рухани, әлеуметтік өміріндегі адамдардың мінез-құлқының ерекшеліктерін білдіреді [1, 189 б.].

Шпикалова Т. Я. бойынша "Этномәдениет" бұл этносты сақтау және дамыту үшін қажетті өмір сүру тәсілдерінің тобы [2, 23 б.]. Этномәдениетке материалдық және рухани мәдениеттің дәстүрлі формалары жатады: салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптар, костюм, халық өнері және кәсіби көркем мәдениеттің ұлттық формалары. Этностың өз өнерінің өміршеңдігін тоқтату, бәрін жоғалтқанмен бірдей.

Халық өнері көркемдік принципті қамтиды. Заттардың көркемдік бейнесі оны қолдануға жағымды етеді, ал қолданбалылығы мақсаты өнер туындысының тіршілігін сақтайды. Әр халықтың өзіндік технологиясы, орындау әдістері мен әдістері, сызбалары, ою-өрнектері және

түстік шешімдері бар. Халықтық сәндік-қолданбалы өнері терең поэтикалық, шынайы сұлулық пен көркемдік талғаммен ерекшеленеді.

Негізгі бөлім. Ұлттық көркем мәдениеттің эстетикалық тәрбиесі отандық педагогиканың дамуы үшін маңызды, өйткені халық өнері өнердің бірнеше түрлерін біріктіреді және қамтиды, халықтың ұлттық ерекшеліктерін (тарихын, тілін, дәстүрін, мәдениеті мен дінін) сақтай отырып, жалпыадамзаттық мәдениет үлгісі болып табылады. Мысалы, қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнері өнерімен тереңірек танысуға, халықтың тұрмысы мен дәстүрлері туралы түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді. Өскелең ұрпақты тәрбиесінде сәндік-қолданбалы өнерді пайдалануға Ш.Уәлиханов, Б.Алтынсарин, А.Құнанбаев сияқты қазақ ағартушылары ерекше мән берген, олар халық мұрасын зерттеудің қажеттілігі мен маңыздылығын атап өтті.

Білім беру процесі-бұл негізгі әлеуметтік, қоғамның негізгі институты, қолда бар білімнің жаңа буынына және әлем туралы, адамның әлемдегі орны туралы және соның салдарынан адамдардың жеке және ұжымдық мінез-құлқы туралы көзқарастар мен идеялар жүйесін анықтай алатын барлық нәрселерге білім алушылардың жеке басын әлеуметтендіру және қалыптастыру үшін құрылған. Білім беру бұл студенттің мәдени құндылықтары бар тұлға ретінде қалыптасуына ықпал ететін педагогикалық қалыптасқан және ұйымдастырылған процестің нәтижесі [3].

Құзыреттіліктер-бұл қазіргі заманғы талаптарды ескере отырып, студенттің дайындық нәтижелерін бағалайтын кәсіптік білім беру стандартының талаптары. Студенттер экономика-ның нарықтық жағдайында мамандығы бойынша жұмысқа дайын болуға; экономикалық жағдайлар өзгерісі мен жаңа технологияларды енгізген кезде өзін-өзі бақылау, қайта даярлау және өзін-өзі дамытуға дайын болуға тиіс.

С.Спенсердің анықтамасы бойынша құзыреттілік - жеке тұлғаның кейбір жұмыстардың немесе белгілі бір жағдайларда әрекеттің ең жақсы орындалуын анықтайтын негізгі сапасы. Оқытудың құзыреттілік моделі - бұл ұсынылған білімді практика жүзінде қолдануға бағытталған студенттің белсенді дайындығы. Оқыту процесінде мақсат қою алгоритмі құрылады, білім беру технологияларының практикасы қалыптасады; оқу материалын таңдау, қолдану арқылы оқытуды қалыптастыру, білім алушылардың дербестігін дамыту, шешім қабылдауға, әрі жауапкершілікке тәрбиелеу және т.б. [4]

Материалдар мен әдістер. И.А. Зимняя құзыреттілікті келесі топтарға (салаларға) бөледі:

- танымдық қызметтің құзыреттілігі (әртүрлі ақпарат көздерінен, оқу орнынан тыс білім алу);
- азаматтық-қоғамдық қызметтің құзыреттері (азамат, сайлаушы рөлдерін орындау);
- әлеуметтік-еңбек қызметінің құзыреттері (еңбек нарығындағы жағдайды талдау, кәсіби мүмкіндіктерді бағалау, қоғамдық нормалар мен этиканы сақтау, өзін-өзі ұйымдастыру дағдылары);
- тұрмыстық өмірдің құзыреттілігі (денсаулық, отбасылық өмір және т. б.);
- мәдени - демалыс қызметінің құзыреттілігі (жеке тұлғаны мәдени және рухани байытатын бос уақытты дұрыс пайдалану тәсілдері) [5]

Г.М. Кожаспировтың пікірінше, этномәдени құзыреттілік - бұл өзін-өзі тәрбиелеу деңгейі және танымдық проблемалар туындаған кезде тәуелсіз шешім қабылдау мүмкіндігі [6, 62 б.].

Студенттердің этномәдени құзыреттілігін қалыптастыру процесі қоғамдағы өмірдің белгілі бір тәсілдерін игеру және кәсіби дайындық сияқты өзара байланысты екі аспектіден тұрады.

Қазіргі зерттеушілердің ішінде этномәдени құзыреттіліктің құрылымы С.Н. Федоров, Т.В. Поштареваның еңбектерінде қарастырылады.

Т.В. Поштареваның зерттеулерінде этномәдени құзыреттіліктің құрылымы келесі компоненттерді қамтиды:

– *когнитивті компонент*, бұл олардың тарихының, мәдениетінің, өмір салтының, ұлттық-психологиялық ерекшеліктерінің этникалық қауымдастықтары туралы білімі мен идеялары. *мінез-құлық компоненті*, басқа этникалық ортамен тиімді өзара әрекеттесуге ықпал ететін мінез-құлық үлгілерін, стратегияларды, дағдыларды қамтиды; ән айту, би билеу, әдет-ғұрыптарды, дәстүрлерді ұстану, рәсімдерді орындау, дәстүрлі колөнерді меңгеру және т.б.;

- тұлғаның басқа ұлттарға деген оң көзқарасын, адамдардың өмір салты мен ойларына төзімділікті, әртүрлі халықтардың өнер туындыларымен "қарым-қатынас" кезінде эстетикалық ләззат алуды қамтитын *афффективті компонент* [7, 38 б.].

Басқа зерттеулерде этномәдени құзыреттілік-педагог қызметінің параметрі. Этномәдени құзыретті педагог этномәдени білімді, кәсібилікті, жоғары моральдық қасиеттерді меңгеруі және соған бағытталған әрекет етуі, өзінің этномәдени қызметі үшін жауапкершілікті алуы тиіс.

Студенттің этномәдени құзыреттілігінің құрылымы келесі компоненттерден тұрады:

- тұлғалық-гуманитарлық бағыт;
- этномәдениетті жүйелі қабылдау;
- тәжірибені интеграциялау мүмкіндігі
- этномәдениетте болу тәсілі ретінде шығармашылық, мақсат деңгейінде жаңа этномәдени шындықты құруға деген ұмтылыс пен қабілет.

- рефлексияға қабілеті болу (сана, ой, өз іс-әрекетін талдау және т.б.).

Этномәдени құзыреттіліктің барлық компоненттері өзара байланысты және күрделі құрылым жасайды [8].

Қазіргі білім беру кеңістігінде этномәдени құзыреттілікті қалыптастыру процесінде педагог маңызды рөл атқарады. Білім беру жүйесі әлемге аксиологиялық және праксиологиялық қатынастардың негізін қалайды. Адамның, жеке әлеуметтік топтардың және жалпы қоғамның ойлау жүйесін қалыптастырады. Білім беру қоршаған орта ұлтаралық интеграцияға сындарлы ықпал етуде маңызды рөл атқарады.

Нәтижелер мен талқылау. Студенттердің этномәдени құзыреттілігін қалыптастыру бойынша жұмысты ұйымдастыру процесінде келесі факторлар рөл атқарады:

- мәдени-дамыту кеңістігі (мұражайлар, театрлар, галереялар);
- білім беру мекемесіндегі мәдени-дамыту іс-шаралары (көрмелер, стендтер; шеберлік сыныптары, вебинарлар) ;
- белсенді оқыту әдістері (ұлттық мәдениет туралы пікірталастар, дөңгелек үстелдер)
- этноматериалдар (ою-өрнектер, халық шығармалары, отандық суретшілердің, шеберлердің өнері) [9]

Студенттердің этномәдени құзыреттілігі-бұл интегративті кәсіби-жеке қасиет

- этномәдени және этнопедагогикалық білім тобы;
- басқа этникалық топтардың өкілдерімен қарым-қатынас кезінде толерантты дүниетаным
- көпэтносты қоғам жағдайында кәсіби қызметті тиімді және шығармашылықпен жүзеге асыру

- этносаралық өзара іс-қимылдың стандартты және стандартты емес жағдайларында жылдам, әрі тиімді шешім таба білу.

Этномәдени құзыреттілікті қалыптастыруда білім берудің арнаулы орта кезеңі жетекші рөл атқарады. Зерттеу көрсеткендей, студенттің этномәдени құзыреттілігін қалыптастыру процесі жүйелі болуы керек. Этномәдени құзыреттілікті қалыптастырудағы жүйелілік-бұл оқу жоспарларына енгізілген пәндер жиынтығы ғана емес, олардың өзара байланысы және ғылыми-зерттеу және мәдени-ағарту функцияларын толықтыруы.

Кесте 1. Этномәдени әлеуметтену моделі

Мақсатты блок	Мазмұнды процессуалдық блок
Мақсаты: студенттердің этномәдени құзыреттілігін қалыптастыру	Этномәдени құзыреттіліктің компоненттері – танымдық – эмоционалды-құндылық – іскерлік
Міндеттер: 1) этномәдени білім жүйесін қалыптастыру; 2) міндеттерді шешу үшін дағды мен дағдыларды қалыптастыру; 3) жалпы мәдени және кәсіби құзыреттерді қалыптастыру 4) жеке тұлғаның кәсіби құзыреттерін қалыптастыру	Әдістері: – проблемалық әдістері – зерттеу әдісі – құзыреттілікті қалыптастыру әдістері – оқытудың белсенді әдістері – оқытудың интерактивті әдістері. Шарттар: – ұйымдастырушылық – технологиялық – педагогикалық Формалары: – проблемалық дәріс – іскерлік ойын – жоба

К.Д. Ушинский "Әр халықтың өзіндік ұлттық тәрбие жүйесі бар. Басқа халықтардың тәжірибесі барлығына құнды мұра болып табылады. Халықтың өзі болашаққа жол ашады, тәрбие осы жолмен жүреді, басқа қоғамдық күштермен бір нәрсе үшін әрекет етеді" [10, 23 б.]. Білім беру процесінің этнопедагогикасы студентті ұлттық немесе әлемдік мәдениеттің құндылықтары туралы білуге жетелейтін жалпы білім беруді құрудың бір әдісі ретінде қарастырылады. Студенттердің этномәдени құзыреттілігін қалыптастыру келесі формалар арқылы жүзеге асырылады: дәрістер, семинарлар, практикалық, зертханалық сабақтар. Тәжірибеге бағдарланған білім беру дөңгелек үстелдерде, конференцияларда, этникалық диаспора өкілдерімен, тарихшылармен, этнографтармен, көрнекті мәдениет, ғылым қайраткерлерімен кездесулерде; өлкетану және этнографиялық экскурсияларда, фестивальдарда, үйірмелерде, көрмелерде; халықтық мерекелерде, фольклорлық концерттер мен театрлық қойылымдарда, халық салт-дәстүрлерін танытуға арналған конкурстар арқыды жүзеге асырылады. Студенттердің этномәдени құзыреттілігін қалыптастырудың тиімді әдістері-мәдениетаралық әдіс. Әдіс келесілерді қамтиды

- этномәдениеттерді өзара байланысты зерттеу және әлем халықтарының мәдениеттерінің даму ерекшеліктерін анықтау;
- студенттердің басқа этникалық топ өкілдерінің жағдайларын жағдайларын бастан кешіру арқылы этномәдениетті қалыптастыруды көздейтін эмпатия әдісі;
- этносаралық қатынастар саласындағы өз ұстанымын ресімдеуге бағытталған рефлексия әдісі;
- этномәдени мазмұндағы ойындарды қамтитын ойын әдісі; ақпаратты талдау, өз ойларын жеткізу, басқаларды мұқият тыңдау және есту, эмоционалдылықты рационалдыдан ажырату дағдыларын қалыптастыруға бағытталған әңгімелер мен талқылауларды қамтитын ауызша әдістер;
- этномәдени мазмұндағы заттар мен объектілерді көрсету арқылы көрнекілік әдісі Этнопедагогика мен өнер дәстүрлі мәдениеттің шығармашылық бастамасына жоғары технологиялармен, компьютерлік коммуникативті техникамен, прагматизммен және эстетикалық стиль қоршалған адамның қазіргі кеңістігінде өмір сүруге және өркендеуге көмектеседі. Этномәдени элементтерді қолдана отырып, шығармашылық жұмыс жасай отырып, болашақ суретші немесе сәндік-қолданбалы өнер студенті бізді қоршаған заттарды жылулықпен, шығармашылық және рухани бастаулармен толтырады. Этномәдени мотивтерді қолданатын дизайнер-суретші

ата-бабалардың мәдени мұрасы, және сәндеу мәнін сақтау алдында әлеуметтік жауапкершілікті сезінуі керек және ол туралы көп білімге ие болуы керек. Сәндік қолданбалы өнердің суретшісі жобалаудан және жүзеге асырудан бұрын мәдениеттерді зерттеуі керек, тек мұқият дайындықтан кейін визуалды бейнелер мен мотивтерді алуы керек. Мәдени-тарихи артефактілерді дұрыс және сауатты сәндеу, жасау көрнекі сурет қазіргі тенденцияларға сәйкес келетін дәстүрлі мәдениет туралы терең білімді қажет етеді.

Қорытынды. Сәндік-қолданбалы өнер студентінің этномәдени құзыреттілігін қалыптастыру келесі факторларды қамтамасыз етеді: оқыту, зерттеу және тәрбиелеу.

Этномәдени құзыреттілікті қалыптастыруда халықтық сәндік-қолданбалы өнер маңызды рөл атқарады. Оның педагогикалық, білім беру, дамыту функцияларын психологиялық-педагогикалық ғылымның көптеген өкілдері жүзеге асырды. Халық шығармашылығымен танысу бейнелі ойлауды дамытуға ықпал етеді, Отан және оның мәдениеті туралы идеяларды қалыптастырады. Қазіргі білім беру саласы өскелең ұрпақты тәрбиелеудің кешенді тәсілінің міндетін шешуді талап етеді. Жалпы тұлғаны қалыптастыруға көшу оқу процесінің формалары мен әдістерін жетілдіруді талап етеді.

Әдебиеттер:

1. Афанасьева А. Б. *Этнокультурное образование: сущность, структура содержания, проблемы совершенствования // Проблемы педагогики и психологии. 2009. № 3. - С. 189-195.*
2. Штикалова Т.Я., Бакланова Т.И., Еришова Л.В. *Концепция этнокультурного образования в Российской Федерации. Шуя: Изд-во «Весть» ГОУ ВПО «ШГПУ», 2006.*
3. Goncharov Vadim, Kolosova Olga, Volkov Aleksandr *Ethno-cultural aspect of personality development in the educational process // Научный альманах стран Причерноморья. 2020. №1 (21). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ethno-cultural-aspect-of-personality-development-in-the-educational-process> (дата обращения: 08.04.2023).*
4. Спенсор Л.М. *Компетенции на работе. Модели максимальной эффективности работы / Л.М.Спенсор, С.М. Спенсор. - М., 2005.*
5. Заркенова Ж.Т. *Содержание и структура этнокультурной компетенции будущих педагогов // Научное обозрение Педагогические науки. – 2017. – № 3. – С. 14-17; URL: <https://science-pedagogy.ru/ru/article/view?id=1614> (дата обращения: 11.04.2023).*
6. Коджастирова, Г.М. *Педагогический словарь: для студ. высш. и сред.пед. учеб. заведений / Г.М. Коджастирова, А. Ю. Коджастиров. – М.: Академия, 2000. – 176 с.*
7. Поштарева, Т. В. *Формирование этнокультурной компетентности / Т.В. Поштарева // Педагогика. – 2005. – № 3. – С. 35–42.*
8. Королева, Г.М. *Развитие этнокультурной компетентности педагогов в современной социокультурной среде // Фундаментальные исследования. –2011. – № 8 – С. 280–283.*
9. Захарова Л.М. *Этнокультурное воспитание в отечественной педагогике // Образование. Посвящение. 2010. № 2. С. 37–43.*
10. К. Д. Ушинский: *Избр. тр. / Вступ. ст., сост. и коммент. С.Ф. Егорова. - М.: АОЗТ «Образование и бизнес», 1994. - 207 с.*

IV БӨЛІМ. ӨНЕРТАНУ

РАЗДЕЛ IV. ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

УДК 316.77:002
МРНТИ 19.01.29

¹Киргизбекова С.С., ²Бекенова Б.Н.

¹ст. преподаватель кафедры «Дизайна» КазНПУ им. Абая, член Союза дизайнеров Казахстана. Алматы. Казахстан. e-mail: sveta010161@mail.ru

²ст. преподаватель кафедры «Художественного образования» КазНПУ им. Абая, Магистр педагогическз наук. Алматы. Казахстан. e-mail: bekenova62@mail.ru

РЕКЛАМА КАК ФОРМА МАРКЕТИНГОВЫХ КОММУНИКАЦИЙ

Аннотация

В статье с учетом зарубежного опыта проведен анализ целей рекламы, на основании которого систематизированы ее задачи (экономические и коммуникативные, определены понятия рекламы, изучена роль и функции рекламы в современном обществе. Переданы основные элементы маркетинговых коммуникаций: – реклама – форма коммуникаций, предназначенная для продвижения товаров, услуг или идей и как большинство рекламных посланий предназначены для больших групп населения распространяются такими средствами массовой информации, как радио, ТВ, газеты, журналы, наружная реклама и т. д.; – стимулирование сбыта – виды маркетинговой деятельности, которые на определенное время увеличивают исходную ценность товара или услуги и напрямую стимулируют покупательскую активность потребителей.

При этом в данной статье должны отображаться особенности всех видов маркетинговых обращений и все аспекты передачи информации о фирме и о её торговой марке, и как важна роль в развитии международного маркетинга при отличительной черте современности, таких как интернационализация и глобализация рыночной деятельности. Определены компании, которые имеют свои подразделения во многих странах мира и это усложняет как процессы управления, так и формирование имиджа компании, и распространения её маркетинговых обращений. В решении этих задач и помогают ИМК. Способность оказывать дополнительное воздействие на коммуникационные процессы. Маркетинговое обращение, направленное конкретному лицу с конкретным содержанием, может оказаться более эффективным, чем массовое рекламирование общей идеи.

Ключевые слова: реклама; рынок; сбыт; товары; услуги; рекламная коммуникация; эффективность.

¹ С.С. Қырғызбекова, ² Б.Н. Бекенова

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ, «Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы,
Қазақстанның Дизайнерлер одағының мүшесі. Алматы, Қазақстан.
e-mail: sveta010161@mail.ru

² Абай атындағы ҚазҰПУ, "Көркем білім беру" кафедрасының аға оқытушысы, магистр.
Алматы, Қазақстан. e-mail: bekanova62@mail.ru

ЖАРНАМА МАРКЕТИНГТІК КОММУНИКАЦИЯНЫҢ БІР ТҮРІ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Мақалада шетелдік тәжірибені ескере отырып, жарнаманың мақсаттарына талдау жасалды, оның негізінде оның міндеттері жүйеленді (экономикалық және коммуникативті, жарнама ұғымдары анықталды, қазіргі қоғамдағы жарнаманың рөлі мен функциялары зерттелді). Маркетингтік коммуникацияның негізгі элементтері жеткізілді: - жарнама-тауарларды, қызметтерді немесе идеяларды ілгерілетуге арналған коммуникация нысаны және халықтың үлкен топтарына арналған жарнамалық хабарламалардың көпшілігі радио, теледидар, газет, журнал, сыртқы жарнама және т. б. сияқты бұқаралық ақпарат құралдарымен таратылады; – сатуды ынталандыру – маркетингтік қызмет түрлері белгілі бір уақыт ішінде олар тауардың немесе қызметтің бастапқы құнын арттырады және тұтынушылардың сатып алу белсенділігін тікелей ынталандырады.

Сонымен қатар, бұл мақалада маркетингтік қатынастардың барлық түрлерінің ерекшеліктері және Компания туралы және оның сауда маркасы туралы ақпарат берудің барлық аспектілері және интернационалдандыру және нарықтық қызметті жаһандандыру сияқты қазіргі заманның айрықша белгісімен халықаралық маркетингтің дамуындағы рөлі қаншалықты маңызды екендігі ескерілуі керек. Әлемнің көптеген елдерінде өз бөлімшелері бар компаниялар анықталды және бұл басқару процестерін де, компанияның имиджін қалыптастыруды және оның маркетингтік өтініштерін таратуды қиындатады. Бұл міндеттерді шешуде АҚМ көмектеседі. Байланыс процестеріне қосымша әсер ету мүмкіндігі. Белгілі бір мазмұнға ие адамға бағытталған маркетингтік үндеу жалпы идеяны жапшай жарнамалаудан гөрі тиімдірек болуы мүмкін.

Түйін сөздер: жарнама, нарық, сату, тауарлар, қызметтер, жарнамалық байланыс, тиімділік.

¹ Kirgizbekova S.S., ² Bekenova B.N.

¹ Senior lecturer of the Department of "Design" of Abai University, member of the Union of Designers of Kazakhstan. Almaty, Kazakhstan. e-mail: sveta010161@mail.ru

² Senior lecturer of the Department of "Art Education" of Abai University, Master of Pedagogical Sciences. Almaty, Kazakhstan. e-mail: bekanova62@mail.ru

ADVERTISING AS A FORM OF MARKETING COMMUNICATIONS

Abstract

In the article, taking into account foreign experience, an analysis of advertising goals was conducted, on the basis of which its tasks (economic and communicative) are systematized. The role and functions of advertising in modern society has been studied. The main elements of marketing communications are transmitted: – advertising – a form of communication designed to promote goods, services or ideas and, like most advertising messages intended for large groups of the population, are distributed by such mass media as radio, TV, newspapers, magazines, outdoor advertising, etc.; – sales promotion – types of marketing activities that for a certain time, they increase the initial value of a product or service and directly stimulate consumer purchasing activity.

At the same time, this article should take into account the peculiarities of all types of marketing appeals and all aspects of the transfer of information about the company and its trademark and how

important the role in the development of international marketing is with a distinctive feature of modernity, such as internationalization and globalization of market activity. Those companies that have their divisions in many countries of the world have been identified and this complicates both the management processes and the formation of the company's image and the dissemination of its marketing appeals. In solving these tasks, the IMC helps. The ability to have an additional impact on communication processes. A marketing appeal directed to a specific person with a specific content may be more effective than mass advertising of a general idea.

Keywords: *advertising; market; sale; goods; services; advertising communication; efficiency.*

Введение. Термин «реклама» происходит от латинского «reclamare» - «громко кричать, извещать» - так на базарах и площадях Древней Греции и Древнего Рима более 2000 лет назад выкрикивались и расхваливались различные товары. В английском языке реклама обозначается термином «advertising», в переводе означающим уведомление и истолковывающимся как привлечение внимания потребителя к продукту (товару, услуге) и распространение информации о товаре, советам, призывам, предложений, рекомендаций приобрести данный товар или услугу.

У.Уэллс, Дж.Бернет, С.Мориарти рассматривают рекламу как «...оплаченную неперсонализированную коммуникацию, осуществляемую идентифицированным спонсором и использующую средства массовой информации с целью склонить к чему-то аудиторию или повлиять на нее».

Таким образом, реклама – это информация о товарах, услугах, лицах или общественном движении, распространяемая в любой форме с целью привлечения внимания к объектам рекламирования и повышения эффективности коммерческой деятельности [1].

Определение понятия рекламы, несмотря на значительную роль, которую она играет в обществе и широкое распространение этого понятия в быту, в современной научной литературе продолжает оставаться дискуссионным. На протяжении многих лет делались попытки дать наиболее четкое и ясное определение рекламе, поэтому реклама не раз становилась объектом исследования ученых – представителей различных отраслей научного знания в целом и отраслей права в частности.

Истоки рекламы лежат в сфере общественной практики, производственной, трудовой и даже художественной деятельности [2, с.81-82]. Поэтому однозначно определить природу рекламы невозможно. Однако, определяя предмет правового исследования, рекламные отношения базируются на социальной природе рекламы как, прежде всего, элемента коммуникационных связей. В результате глобального распространения новых информационных технологий, реклама становится одним из эффективных коммуникационных средств воздействия на эмоциональное состояние человека, мотивы его деятельности, поступки и формирование новых социальных норм и ценностей [3, с.127]; она становится одним из влиятельных факторов общественной коммуникации [4, с.5].

Вся совокупность коммуникационных направлений, связанных с информированием и воздействием на потенциального потребителя, стала называться системой маркетинговых коммуникаций (СМК) [5, с.14]. Именно в рамках маркетингового подхода реклама определяется как элемент комплекса интегрированных маркетинговых коммуникаций, что позволяет формировать рекламные стратегии любой организации независимо от сферы деятельности.

Автор учебника «Основы маркетинга» Ф. Котлер понимает рекламу как неличные формы коммуникации, осуществляемые через посредство платных средств распространения информации, с четко указанным источником финансирования [6, с.38-42]. Таким образом, маркетинговый подход акцентирует роль рекламы в продвижении товара. По мнению Э.Л. Страунинга: «...как только воля участника соответствующих отношений выходит за рамки исполнения указанных обязанностей и им начинает преследоваться иная цель - продвижение товаров, работ, услуг, можно констатировать возникновение рекламных правоотношений» [7, с.23].

На сегодняшний день реклама занимает позицию основного источника дохода средств массовой информации (далее – СМИ). Рекламная информация весьма актуальна и востребована в обществе. Так, первое определение принадлежит Американской маркетинговой ассоциации:

«Реклама - любая платная форма неличного представления и продвижения идей или услуг от имени известного спонсора [8, с.19]. В этом определении отражена важнейшая функция рекламы - возможность передать информацию от рекламодателя определенной целевой аудитории, не устанавливая при этом прямого контакта с потенциальным покупателем.

Методы. Длительное время понятие рекламы включало в себя все, что было связано с распространением в обществе информации о товарах (услугах) с использованием всех имеющихся на тот момент средств и методов коммуникаций. Но постепенно развитие рекламы привело к выделению самостоятельных коммуникационных направлений, таких, в частности, как: связи с общественностью (Public Relations - PR); прямой маркетинг (Direct Marketing); продвижение товара (Sales Promotion); реклама в местах продаж (Point of Sale - POS); выставочная и ярмарочная деятельность; спонсорство; брендинг (создание популярных марок); упаковка и фирменный стиль.

Традиционно к рекламе не относят объявления физических и юридических лиц, не связанные с осуществлением предпринимательской деятельности. Таким образом, отсутствие связи с основной коммерческой деятельностью лица - основное отличие частных объявлений от рекламы. Данное положение зафиксировано в статье Закона Республики Казахстан от 19 декабря 2003 года № 508-III «О рекламе» [9].

Результаты. Отличие рекламы от просто указателя заключается в следующем. Во-первых, вывеска или указатель располагаются на объекте, о котором информируют, или в непосредственной близости от него. Реклама не имеет границ, она может быть размещена в другом городе. При этом реклама должна привлекать внимание к самому факту наличия того или иного товара, либо услуги и их качественных характеристик.

Во-вторых, суть рекламы сводится к тому, чтобы она, воздействуя на сознание потребителя, убеждала его в необходимости приобретения именно этого товара или услуги. [10].

Общественное назначение рекламной деятельности сводится к средству продвижения товара. И как средство продвижения товара реклама характеризуется следующими коммуникативными свойствами:

- общественный характер, предполагающий, что рекламируемый товар является законным и общепринятым, поэтому запрещена реклама наркотиков и других товаров, стоящих вне законодательства;

- неличный характер, отличающийся тем, что коммуникационный сигнал поступает к покупателю через посредников;

- определенность, заключающаяся в том, что четко определен спонсор, рекламодатель, субъект, за чей счет и от чьего имени осуществляется реклама. Изначально как само собой разумеющееся предполагается, что заказчик (рекламодатель) рекламной коммуникации - это тот, кто ее оплачивает;

- односторонняя направленность рекламного обращения от продавца к покупателю;

- неопределенность с точки зрения измерения эффекта рекламы. Факт покупки зависит от массы факторов, не имеющих прямого отношения к рекламе, носящих субъективный характер и практически неподдающихся формализации;

- многократность повторения, так как считается, что это оказывает определенное психологическое воздействие на покупателя и подталкивает его к покупке.

- беспристрастность, на которую реклама не претендует, так как принято, что в рекламном обращении основное внимание уделяется преимуществам рекламируемого товара или марки [11, с.18].

Достижению цели рекламы способствует ряд задач, а именно:

- информационная (формирует осведомленность и знания о новом товаре, конкретном событии, о компании и т.д.);

- убеждающая (последовательно формирует у покупателя предпочтения конкретных товаров, поощряет факт покупки и т.д.);

- напоминание (поддерживает осведомленность, помогает удерживать в памяти покупателей информацию о товаре в промежутках между покупками, напоминает, где можно купить данный товар);

- позиционирование (перепозиционирование) товара или компании;
- удержание покупателей, лояльных к рекламируемой марке [11, с.18].

По целевому назначению различают парные классификационные категории:

- реклама товаров, работ, услуг и реклама идей;

• реклама, побуждающая к совершению определенных действий, и реклама, выполняющая подготовительную работу в отношении потребителя;

• реклама, направленная на получение прибыли, и реклама, не ставящая своей целью получение прибыли;

- реклама конкретного товара и реклама определенной категории товаров.

Направленность рекламы на неопределенный круг лиц – это ее важнейший правовой признак. Реклама – публична, это означает, что она адресована неограниченному количеству лиц. В силу закона могут устанавливаться ограничения, которые направлены на сокращение рекламной аудитории, но и эта мера не лишает ее свойства публичности. Например, если рекламу алкогольной продукции рекламодатель старается скрыть от глаз несовершеннолетних потребителей товаров, это не исключает ее доступность этой категории населения. Заранее определить количество взрослых, которые могут увидеть такую рекламу, определить также невозможно.

Объектом рекламирования может быть материальное или нематериальное благо, идея, продвигать которые стремится его владелец или собственник. Это может быть товар, как объект гражданских прав (в том числе работа, услуга), предназначенный для продажи, обмена или иного введения в оборот, а также средство его индивидуализации (например, товарный знак) [12]. Товар может иметь осязаемую, материальную форму (конкретный предмет, например CD – диск); осязаемую (ремонт пошива одежды, художественное произведение), а также может быть объектом интеллектуальной собственности. В целом, по объекту рекламирования рекламу классифицируют на:

- информацию о товарах (работах, услугах);
- информацию о средствах индивидуализации;
- информацию об изготовителях или продавцах;
- информацию о результатах интеллектуальной деятельности;
- информацию о мероприятиях.

Исходя из этих свойств объектов рекламной деятельности, реклама может распространяться в любой не запрещенной законом форме, «с помощью любых средств о физических или юридических лицах, товарах, идеях и начинаниях...».

Формой распространения рекламы является ее конкретное существование во внешнем, окружающем мире, ее доступное органам ощущения проявление. Применительно к требованию законодательства к форме рекламы, следует упомянуть о том, что реклама должна быть распознаваема без применения технических средств именно как реклама в момент ее представления

При этом использование в радио-, теле-, видео-, аудио- и кинопродукции, а также в печатной продукции нерекламного характера целенаправленного обращения внимания потребителей рекламы на конкретную марку (модель, артикул) товара либо на изготовителя, исполнителя, продавца для формирования и поддержания интереса к ним без надлежащего предварительного сообщения об этом (в частности, под рубрикой «**реклама**», либо путем пометки «**на правах рекламы**»), как правило, не допускается Закона Республики Казахстан «О рекламе» от 19 декабря 2003 года № 508-ІІ [9].

По видам рекламируемых товаров в законодательстве различных государств, как правило, выделяется реклама: алкогольной продукции; табака и табачной продукции; лекарственных средств, медицинской техники, изделий медицинского назначения и медицинских услуг; на рынке ценных бумаг; продукции военного назначения и оружия и др. Подобная классификация видов рекламной деятельности в зависимости от товара, являющегося ее объектом, объясняется введением возможных ограничений на распространение публичной информации о товаре.

Законодательство о рекламе может также устанавливать специальные требования к различным видам рекламы. Они могут касаться различных аспектов изготовления, распространения

рекламы, ее содержания. Так, например, к рекламе, распространяемой с помощью специальных средств - радиовещания, телевидения, в периодических печатных изданиях, в кино-, видеообслуживании, на транспортных средствах и почтовых отправлениях, предъявляются особые требования в отношении ее продолжительности и объема [13].

Для размещения наружной рекламы, распространяемой в виде плакатов, стендов, световых табло, иных технических средств, например, необходимо разрешение компетентного государственного органа или органа местного самоуправления в установленной законом форме п. 2 постановления Правительства РК от 11.11.2011 № 1326.

Под средствами распространения рекламы законодательство различных государств, как правило, понимает разнообразные технико-технологические источники (каналы) информации: устройства, процессы, приборы и т.п. Ими на сегодняшний день, являются: телевидение, печатные издания, Интернет, аудио- и видеопродукция, кино, телефонная, факсимильная связь, наружные конструкции, автотранспортные средства, почтовые отправления и иные средства, которые по своей природе и техническим характеристикам возможно использовать для распространения рекламы.

Реклама – это достаточно специфическая информация о качественных характеристиках товара (средства его индивидуализации), или услуги. Поэтому Закон недвусмысленно оговаривает, что такая информация является «**рекламной**» п. 2 РК от 11.11.2011.

Средства массовой информации (СМИ) - результат интеллектуальной деятельности, имеющий форму периодического распространения информации. Исходя из определения и признаков, целей, задач и функций рекламы, последняя, СМИ не является, не смотря на определенные сходства в свойстве размещения информации и предназначении ее неопределенному кругу лиц [14]. Но реклама (рекламная информация) может быть размещена в СМИ. К рекламе в СМИ, в частности, относится размещение рекламы в телепрограммах и телепередачах, в радио-программах и радиопередачах, а также в периодических печатных изданиях.

Заключение. Реклама в СМИ является наиболее эффективной с точки зрения привлечения внимания потребителей, в связи с чем, организации довольно часто используют именно этот вид рекламы. Поэтому можно без преувеличения высказываться о том, что роль рекламной деятельности возрастает с актуализацией институтов СМИ. В демократических государствах СМИ отведено значение четвертой власти и это опосредуется правом человека и гражданина на свободу слова, свободу выражения своего мнения. Реклама в СМИ в этом смысле наполняется духом свободы предпринимательства и развития экономики в целом [15].

С другой точки зрения СМИ можно выразить как носитель рекламы. При этом среди таких СМИ - носителей рекламы, как газеты и журналы, радио и телевидение к СМИ относят наружную рекламу, как «наиболее эффективный носитель для привлечения внимания транзитного покупателя».

Таким образом, рекламная деятельность, опосредуя глобальный коммуникативный процесс, заняла прочную нишу, образуя сложный комплексный правовой механизм, сочетающий частно-правовые и публично-правовые инструменты правореализации. Особое значение в данном смысле приобретает актуализация рекламы как специфичного источника информации, имеющего достаточные основания для развития собственных институтов в рамках отдельной отрасли – рекламного права, а также в рамках подотрасли информационного права.

Литература:

1. Брянская О.Л. Особенности концепции интегрированных маркетинговых коммуникаций // Вопросы и проблемы экономики и менеджмента в современном мире: Сборник научных трудов по материалам II Международной научно-практической конференции. – Омск, 2015. – С.223-225.

2. Иванов В.И. Правовые проблемы рекламы в СССР. Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1979.
2. Негизбаева М.О. Рекламные и PR-коммуникации в журналистике Казахстана: становление и развитие в период формирования информационного рынка. Дисс. на соиск. учен. степ. к.ф.н. Республика Казахстан. – Алматы, 2010.

3. Краско Т. Психология рекламы. – Харьков, 2004.
4. Голуб О.Ю. Социальная реклама. Учебное пособие. Издательско-торговая корпорация «Дашиков и К». 2010.
5. Мудров А.Н. Основы рекламы: учебник. – 2 изд. перераб. и доп. – М.: Магистр, 2010.
6. Черячукин Ю.В. Правовое регулирование рекламной деятельности. – Волгоград, 1999
7. Страунинг Э.Л. Рекламное правоотношение - волевое отношение // Современные проблемы теории и практики рекламного законодательства, права и правоотношений: Сборник научных работ. Вып. 2. – М., 2006.
8. Костина А.В., Макаревич Э.Ф., Карпунин О.И. Основы рекламы: учебное пособие. – М.: Кнорус, 2006.
9. Ст. 4 Закон О рекламе РК от 19 декабря 2003 года № 508.
10. Спиридонова М.А. Комментарий к Федеральному закону от 13 марта 2006 года № 38-ФЗ "О рекламе", Система ГАРАНТ,
11. Хапенков В.Н., Сагинова О.В., Федюхин Д.В. Организация рекламной деятельности. – 3-е изд. стер. – М.: Издательский центр «Академия»,
12. О проекте закона Республики Казахстан «О конкуренции и ограничении монополистической деятельности». Постановление правительства РК от 26 мая 2006 г. № 460
13. Конституция Республики Казахстан (принята референдумом (всенародным голосованием) 30 августа 1995 года с изменениями и дополнениями по состоянию на 19.09.2022 г.
14. Семенихин В.В. Торговля. Энциклопедия. - "ГроссМедиа": РОСБУХ, 2009 г.
15. Хапенков В.Н. Организация рекламной деятельности: учеб. пособие для нач. проф. Образования /В.Н. Хапенков, О.В. Сагинова, Д.В. Фидюнин.-3-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия»

ӘОЖ 347.787.5
ҒТАМР 67.07.11

¹ А.Н. Султангубиев, Ж.К. Стамбекова ²

¹ Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан
«Сәулет дизайны» мамандығының I-курс магистранты e-mail: gali84as@gmail.com

² Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан
PhD, «Дизайн» кафедрасының меңгерушісі. e-mail: jazira_84_s@mail.ru

ҰЛТТЫҚ СТИЛЬДЕГІ ЗАМАНАУИ СӘУЛЕТ ҚҰРЫЛЫСТАРЫН ЖОБАЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада қазіргі заманғы сәулет құрылыстарының дизайнында этникалық элементтерді қолданумен сипатталатын стилистикалық бағыт қарастырылады. Оның құрамдас элементтері, қалыптастырудың негізгі құралдары және оны ұлттық стиль архитектурасында қолдану ерекшеліктері көрсетілген. Менталитет этникалық ерекшеліктің негізгі компоненттерінің бірі болып табылады. Ол адамдардың дүниетанымын бейнелейді, белгілі бір өмір салтын, сәулет пен тұрмыстық ортаны қалыптастыруды алдын-ала анықтайды. Мақалада ұлттық дәстүрлердің, менталитеттің және заманауи стильдегі архитектураның ерекшеліктері, құрылымдардың заманауи архитектурасын жобалаудағы тұжырымдамалық парадигмалар баяндалады.

Түйін сөздер: этностиль, дәстүр, өмір, менталитет, ұлттық стиль.

¹Султангубиев А.Н., Стамбекова Ж.К. ²

¹КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан Магистрант I курса
специальности «Архитектурный дизайн»

e-mail: gali84as@gmail.com

²КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан
PhD, заведующий кафедрой "Дизайн". e-mail: jazira_84_s@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ПРОЕКТИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ АРХИТЕКТУРНЫХ СООРУЖЕНИЙ В НАЦИОНАЛЬНОМ СТИЛЕ

Аннотация

В статье рассмотрены основы современных архитектурных сооружений как стилистического направления, которое характеризуется использованием этнических элементов при проектировании. Показаны его составные элементы, основные средства формирования и специфика его использования в архитектуре национального стиля. Менталитет является одной из главных составляющих этнического своеобразия. Он отображает мировоззрение людей, предопределяет формирование определенного образа жизни, архитектуры и предметно-бытовой среды. В статье освещены особенности национальных традиций, менталитета и архитектуры современного стиля, как концептуальные парадигмы в проектировании современной архитектуры сооружений.

Ключевые слова: этностиль, традиции, быт, менталитет, национальный стиль.

¹Sultangubiyev A.N., Stambekova Zh.K. ²

Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan 1st year master's student
of the specialty "Architectural design"

e-mail: gali84as@gmail.com

²Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan
Ph.D., Head of the department "Design". e-mail: jazira_84_s@mail.ru

PECULIARITIES DESIGN OF MODERN ARCHITECTURAL STRUCTURES IN THE NATIONAL STYLE

Abstract

The article considers the basics of modern architectural structures as a stylistic direction, which is characterized by the use of ethnic elements in the design. Its constituent elements, the main means of formation and the specifics of its use in the architecture of the national style are shown. Mentality is one of the main components of ethnic identity. It reflects the worldview of people, determines the formation of a certain way of life, architecture and the subject-household environment. The article highlights the features of national traditions, mentality and architecture of modern style as conceptual paradigms in the design of modern architecture structures.

Keywords: ethnostil, traditions, way of life, mentality, national style

Кіріспе. Қазіргі таңда ұлттық стильдегі заманауи сәулет құрылыстарын жобалаудың қажеттілігі өте зор деп айта аламыз. Себебі, дамыған әлем елдеріне қазақ ұлтын паш етуде ұлттық құндылықтарымызды дәріптеп, болашақ ұрпаққа патриоттық тәрбие беруде, өз ұлтының жанашыры болатын азамат тәрбиесінде заманауи ұлттық стильдегі құрылыс орындарының маңызы ерекше болатыны анық. Ұлттық сана арқылы өз еліне аянбай еңбек ететін тұлға қалыптасады. Бұл өз кезегінде, еліміздің мақтанышы болса, екіншіден өз экономикамызға да зор әсер етеді.

Сондықтан ұлттық стильдегі заманауи сәулет құрылыстарының маңызы ерекше болмақ.

Жоғары дамыған өнеркәсіптік нарықтық экономикада сәулет өнерінде, ең алдымен қала сәулетінде айтарлықтай өзгерістер тудырды. Заманауи стильді қолдана отырып, сәулет ғимараттарының жаңа түрлері мұражайлар, театрлар, теміржол вокзалдары, дүкендер, банктер, сауда үйлері пайда болады. Негізгі тірек нүктесі жаңа құрылыс материалдары: темірбетон және металл конструкциялар, олар үлкен аумақтарды жабуға, әртүрлі архитектуралық идеяларды жасауға мүмкіндік беруде.

19 ғасырдың соңғы онжылдығында сәулетшілерге архитектураның өткен дәуірдің тарихи стильдерін қолдануда белгілі бір тығырыққа тірелгені және зерттеушілердің пікірінше, тарихи стильдерді «қайта құру» қажеттілігі емес, сонымен қатар жаңа, тез дамып келе жатқан қаланың орталығында жинақталған шығармашылық түсінік пайда болды. ХХ ғасырдың басында Батыста, ең алдымен Бельгия, Оңтүстік Германия және Австрия елдерінің сәулет құрылысында Ресейде заманауи стиль дами түсті.

Негізгі бөлім. Архитектуралық және пәндік-кеңістіктік ортаның қалыптасуы көптеген факторларға, ең алдымен этнографиялық факторларға байланысты болды. Халықтық сәулет және көркемдік дәстүрлер – белгілі бір этностың мәдени мұрасын алып жүретін адамдардың дүниетанымының көрінісі болып отыр. Менталитеттің ерекшеліктері, әртүрлі этникалық топтардың табиғаты олардың тұрғын үй құрылысының ерекшеліктерінде, жиһаздың қалыптасуында, интерьерлер мен архитектуралық бөлшектерді безендіру мен әрлендіруден көрінеді. Бұл байланыс сәулет теориясында мұқият зерттеу мен жандандыруды қажет етеді. Бүгінгі таңда жеке адамдардың қалауы барған сайын байқалады, ол жағымды көркемдік - эстетикалық эмоциялар тудыратын, қазіргі қалалық ортаның біркелкілігінен абстракциялайтын ерекше дәстүрлі орта қалыптасып жатыр. Мәдени-көркемдік және сәулеттік мұраларының байлығы аясында әр түрлі ұлттардың өзіндік ерекшеліктерін іздеу жүргізіліп, ол ұлттық әлемдік мәдениеттің этномәдени жетістіктері ұлттық дәстүрлердің, рухани және мәдени құндылықтардың және тиісті көркемдік-сәулеттік құралдардың бай арсеналын қамтиды. Бұл ұлттық бағдарланған дизайн мен интерьер архитектурасын, біртұтас пәндік-кеңістіктік ортаны қалыптастыруға негіз бола алады.

Қазақстанның сәулет және құрылыс шеберлігі ескерткіштерінің ішінде көптеген тарихи сәулет нысандары мен ғимараттары ерекше орын алады. Олардың көпшілігінде архитектураның тарихи тамыры бар, бүгінде олар идеялардан, сәндік мотивтерден және жоғары материалдық технологиялардан тыс сәулеттік композицияның өзіндік ерекшелігімен таң қалдырады. Бұдан байқағанымыз, Қазақстан сәулетінің архитектуралық-конструктивтік ерекшеліктерін зерттей отырып, біз көшпелі халықтың тұрмысы мен тіршілігін, қолөнері дамыған кеңістік ұғымын аламыз. Халықтың қолөнері қоршаған әлеммен және заттармен және материалдық форма қоршаған ортаның, зооморфтық әлемнің және космологиялық танымның өзгеруіне негізделген. Ою-өрнек өнерінің дамуы қазақ халқының материалдық әлемімен тығыз байланысты. Материалдық ұғымдар мен қайта құрулар негізінде адам ою мен өрнектерді ойлап тапты.

Архитектурада, этникалық мотивтерде, ұлттық дәстүрлерде қолданудың өсіп келе жатқан тенденцияларына қарамастан, қазіргі уақытта шынайы өнер мен сәулет өнерінің қазіргі мәдениетпен синтезіне негізделген бұл құбылыстың теориялық анықтамасы мен атауы жоқ екенін атап өткен жөн. Ғылыми әдебиеттерде Ұлттық стиль, Тарихи стиль, Тарихи стильді сәндеу сияқты құбылыстың анықтамалары байқалды. Біздің ойымызша, мұндай анықтамалар осы құбылыстың көркемдік-эстетикалық парадигмасына жауап бермейді. Этностиль архитектурада белгілі бір кезеңнің архитектуралық-көркемдік белгілерінің формальды жиынтығы ретінде көрінбейді, оның дәуірлік маңызы жоқ, сонымен қатар ол белгілі бір тарихи стильді дәл қалпына келтіру емес, керісінше стилистикалық әдіс, көркемдік бағыт болып табылады және көркем бейнені қалыптастыруда этникалық элементтерді қолданумен сипатталады.

Бастапқы позиция ретінде біз этностиль анықтамасына сүйенеміз: «*Этностиль* – бұл сәулет пен дизайндағы стилистикалық бағыт, ол халықтық сәулет элементтерін, дәстүрлі материалдарды,

халықтық-қолданбалы өнер бұйымдарын, этникалық стильдеу әдістерін қолдана отырып,

көркем және архитектуралық бейнені қалыптастыру кезінде этникалық материалдық мәдениеттің үлгілерін қолданумен сипатталады». Этностильді қолдану кезінде сәулетте қолданылатын этникалық элементтердің семантикалық мағынасын түсіну маңызды, өйткені ежелгі архетиптер мен прототиптерді ойланбастан қолдану қасиетті өнердің коммуникативті функциясының бұзылуына әкеледі. Дәстүр – бұл халықтық мәдениеттің құндылықтарын, халықтың менталитетін берудің әлеуметтік механизмі, ол әдет-ғұрыппен құрылады және инновацияға сүйенеді. Халықтық сәулет – құрылыс дәстүрлері, көркем-қолөнер және қолөнер табиғи материалдар мен экологиялық технологияларды қолдануға негізделген.

Этникалық мәдениет ішінара халықтық мәдениетке сәйкес келеді, ол өз кезегінде шаруалардың көркем шығармашылығы мен дәстүрлерінен бастау алады. Этностильдің экологиялық тазалығы оның негізінде жатыр, сондықтан оның қалыптасуының парадигмасы этномәдениет болып табылады. Қазақстанның ұлттық дәстүрін ең жарқын қайта қарастыру және пайдалану дәл сол кездегі интерьерді жобалаудың жаңа тақырыптық негізіне айналатын пәндік ортада орын алады. Қазіргі заманғы сәулет-дизайн тәжірибесінде ғимараттар мен интерьердің көркемдік бейнесін қалыптастыру кезінде ұлттық және аймақтық этникалық мотивтер жиі қолданылады. Бұл сәулеттің этномәдени ерекшелігі белгілі бір халықтың дәстүрлерін, менталитетін, өмір салтын, әдет-ғұрыптарын көрсетеді. Егер Қазақстанның архитектуралық стилін қарайтын болсақ, онда сәулет өнерінің халықтың тұрмысына, орналасқан жеріне, мәдениетіне тікелей байланысты екенін көре аламыз. Қазақстанның солтүстік және оңтүстік бөліктерін салыстыра отырып еліміздің әртүрлі аймақтарының сәулеттік құрылыстары арасындағы айырмашылықты байқаймыз.

Этникалық стильде менталитет, мәдени дәстүрлер, күнделікті өмір ерекшеліктері, көркем шығармашылық, белгілі бір этностың әдет-ғұрыптары мен салт дәстүрлері қайта құрылады. Этностильге тән белгілер: дәстүр, синкретизм, экологиялық таза болып табылады. Этникалық ерекшеліктің негізгі компоненттерінің бірі – менталитет. Ол өмір салтын, дәстүрлерді қалыптастыруды алдын-ала анықтайды, адамдардың белгілі бір тобының дүниетанымын, психологиялық-эмоционалды, демек, қоршаған әлемді қабылдау мен түсіндірудің эстетикалық ерекшеліктерін көрсетеді.

Қазіргі уақытта ою-өрнек жасау өнері халықтың мәдени дамуының негізгі бағыттарының біріне айналды. Уақыт өте келе ою өрнектер жетілдіріліп, бай мазмұн мен жаңа көрініске ие болады.

Қазақ ұлттық ою-өрнегі-қазіргі заманғы сәулет өнерінің жаңа стилі. Бұл жаңа стиль барлық дизайн элементтері мен ішкі жүйелерді табиғи түрде ажырату және жақсарту үшін кеңістікті пайдаланады. Қазіргі уақытта сұранысқа ие бірегей ою-өрнектермен безендірілген дәстүрлі халық бұйымдарын жасаумен айналысатын жаңа кәсіпорындар ашылууда.

Ою-өрнек жасаушылар жаңа сюжеттер ойлап тауып, олардың көркемдік шешіміне көп көңіл бөледі. Сондықтан қазіргі уақытта композициялық шешімге сәйкес «төртбұрышты ою-өрнек», «аралас өрнек» деп аталатын ою-өрнектердің жаңа үлгілері жиі кездеседі. Сонымен қатар, көптеген ою-өрнектердің бейнелері семантикалық, жасырын, жануарларға немесе құстарға тән әрлеуге ие. Бұл әшекейлерде ерекше композиция, ерекше симметрия мен асимметрия, ерекше түс және ерекше ырғақ бар.

Қазақ халқы ою-өрнегі мен өнердегі таным бағыттарының көптеген композициялық үйлесімі ою-өрнектің көптеген элементтерінен бай көркем сюжеттер мен формалар жасады. Қазақ ою-өрнегі реалистік образ негізінде дамыды және осының арқасында халық өнертапқыштық өнері ретінде қазіргі заманғы құрылыстың сәулет-көркемдік мәселелерін шешуде өзекті мәнін сақтайды. Бастапқыда халықтық ою-өрнек архитектуралық формаларға айтарлықтай өзгеріссіз енеді. Уақыт өте келе архитектуралық формалар мен ою-өрнектердің синтезі артады. Архитектуралық формалар мен ою-өрнектердің синтезі мәнерлі сәндік стильдендірілген визуалды формаларды жасайды. Архитектуралық және сәндік формалар негізінде жасалған визуалды қабылдаудың жаңалығы бар.

Олар өмірдің философиялық тұжырымдамасын жасайды және жылулық сыйлайды. Керемет сәндік әшекейлер пайда болады. Олар: балкон торлары, есік пен арка жақтаулары, баспалдақтар, фриздер және ғимарат капительдері сәулет құрылымдары мен бөлшектерінде қолданылады.

Нәтижелер мен талқылау. Архитектуралық-көркемдік шығармашылық қызметтің бірегей түрі ретінде әлеуметтік, мәдени, діни, саяси, техникалық, экономикалық және басқа да жағдайларға байланысты белсенді құндылығы бар әлем бейнесін игеруге және түсінуге бағытталған. Уақыт өте келе сәулет-көркем шығармашылықтың бірегей тәжірибесі жинақталып, мәдени мұраның, дәстүрлер мен шығармашылық түрлерінің арсеналы артады, әдістер, кәсіби әдістер, құралдар үнемі толықтырылып отырады, дүниетаным өзгереді, шығармашылық ойлау үрдісі дамиды. Қазіргі дәуірдің түбегейлі жаңа ерекшелігі – ғылымның, білімнің, өндірістің, бизнестің біртұтас өзін-өзі дамытатын жүйесіне барған сайын интеграцияланатын білім экономикасын қалыптастыру, бірақ сонымен бірге біз халықтың этномәдениеті туралы ұмытпауымыз керек. Біздің ұлттық мәдениетіміз әлемдік мәдениеттің жетістіктерін сіңірді және әлемдік тарих пен мәдениеттің бір бөлігі және өнімі болып табылады. Этникалық дамудың бастауларын, қазақ мәдениетінің басым рухани, адамгершілік құндылықтарын түсінбей, халықтың тарихы мен мәдениетін зерделеу мүмкін емес.

Этникалық стиль – қазіргі әлемдегі ең қызықты, ерекше стильдердің бірі. Этникалық стиль қоршаған орта дизайнында, киім дизайнында, графикалық дизайнда кең таралған. «Дизайн дәстүрлі рухани және көркем мәдениеттің бейнелерінен тыс болатын утилитарлық-функционалдық қажеттіліктерге ғана сүйене алмайды». Сондықтан әр халықтың, көбінесе бүкіл елдің материалдық мәдениетінде танымал дәстүрлі элементтерді қолдану халықтың өзін-өзі тануын сақтауға, өз мәдениетінің маңыздылығын және оның әлемдік көркем мәдениетке қосқан үлесін атап өтуге көмектесті. Бұл әдіс белгілі бір дәрежеде уақыт өте келе трендке айналып отыр.

Қорытындылай келе, этномәдени дәстүрлер, қазақ халқының менталитетінің ерекшеліктері контекстінде интерьер сәулетіне негізгі тұжырымдамалық тәсілдер айқындалады деген тұжырым жасауға болады. Сонымен бірге, әр түрлі этникалық топтардың менталитетінің ерекшеліктеріне сәйкес халықтық тұрғын үйді жобалау ерекшеліктері қарастырылады. Этно стилінің теориялық негіздері, оны қазіргі сәулеттік ортада қолдану заңдылықтары ашылды. Сәулет архитектурасындағы этностиль келесі құралдарды қолдану негізінде қалыптасады деп сенімді түрде айта аламыз, олар:

- архитектуралық бөлшектер;
- композициялық құрылым;
- дәстүрлі жергілікті материалдар;
- халық жиһазы, күнделікті тұтыну заттары;
- колористика;
- ою-өрнектер және көрнекі-бейнелі символизм;
- безендіру және әрлеу ерекшеліктері;
- қаптау материалдарының құрылымы, құрылымы және құрылымы;
- жарықтандыру;
- ландшафттық табиғи аймақтар.

Сондай-ақ, Батыс Еуропа мен Азия елдерінің өнеріндегі ұлы стильдер мен бағыттардың қалыптасу тарихына сілтеме жасай отырып, олардың сипаты белгілі бір формацияның әлеуметтік - тарихи жағдайларына, негізгі тапсырыс берушілердің талғамына, суретшінің шығармашылық даралығына ғана байланысты емес екенін анықтадық. Олар әрқашан белгілі бір дәрежеде дәстүрлі көркем қолөнер элементтерінің белгілерін көрсетті. Бұл, әсіресе, өнеркәсіптік революциялар дәуірінде, машина өндірісін дамуынан «қауіп» туындаған кезде байқалды. Бұдан байқағанымыз, машиналар арқылы өндірістік суретшілерді өндіріске белгілі бір көркемдік көрініс беру үшін өндіріс процесіне араласуға итермеледі. Осыған байланысты ұлттық дәстүрлердің, эстетикалық талғамдардың, әртүрлі халықтардың талғамдарының, олардың өмір сүруінің табиғи

климаттық жағдайларының өнеркәсіптік өнімдердің пайда болуына әсерін көрсететін дизайнның жеке тарихы қалыптасады. Осылайша, әлемнің әр елінде белгілі бір өнімнің пайда болуы пайда болған стиль ұғымын анықтайтын өзіндік идеялық-көркемдік принциптер қалыптасады деп түйіндейміз.

Әдебиеттер:

1. *Казахская ССР. Краткая энциклопедия. – Алма-Ата. 1991*
2. *Искусство Стран Востока. – М.: Просвещение,*
3. *Клод Е.А. «Казахский народный орнамент». Изд. Искусство –1939. с.*
4. *Джанибеков У. По следам легенды о золотой домбре. – А.: Өнер, Эхо Алма Ата,*
5. *Ибраев М. Модернизация системы образования – главный вектор Пед. вестник.*
6. *Архитектор Толеу Басенов. Избранное. Том. – Алматы. – 2009. с. 102-173.*
7. *Клодт Е.А. «Казахский народный орнамент». Изд. Искусство. –1939. с.*
8. *Джанибеков У. По следам легенды о золотой домбре. – А.: Өнер, Эхо Алма Ата,*
9. *Ковешникова Н.А. Дизайн: история и теория: учебное пособие / Н.А. Ковешникова. – М.: Омега-Л., 2005. – 224 с.*

АВТОРЛАР ЖӨНІНДЕ МӘЛІМЕТ

1. **Берикбол Р.Р.**, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Алматы. Қазақстан, e-mail: rahat.berikbol@yandex.kz
2. **Байгутов К.А.**, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, PhD, Алматы. Қазақстан, e-mail: karimkhan.art@gmail.com
3. **Бекешов С.С.**, Қазақ бас сәулет-құрылыс академиясы мен Қазақ-Америка университетінің құқықтық мирасқоры, тарих ғылымдарының кандидаты, доцент. Алматы. Қазақстан, e-mail: bekeshov_sarsen@mail.ru
4. **Мульдеков И.О.**, М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті (Тараз, Қазақстан), Техника ғылымдарының докторы, профессор, e-mail: ospankulylu@mail.ru
5. **Абдирасилов М.**, М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті (Тараз, Қазақстан), Педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, e-mail: mr.abdimedetbek@mail.ru
6. **Куздеубаев А.Ж.**, М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті (Тараз, Қазақстан), Педагогика ғылымдарының магистрі, e-mail: aidar_kuzdeubayev@mail.ru
7. **Джанаев М.Б.**, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, Қауымдастырылған профессор. Алматы. Қазақстан, e-mail: miyat53@mail.ru
8. **Хуандых Х.**, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. Алматы, Қазақстан. «7М01416 Көркем білім, графика және жобалау» мамандығының 2 курс магистранты. e-mail: bek_mgl_0125@mail.ru
9. **Е.Ж. Мұстафаев.**, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, университет профессоры., Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан. e-mail: erkoja63@mail.ru
10. **Аскарова С.М.**, Қоқан мемлекеттік педагогикалық институты, "музыкалық білім беру" кафедрасының аға оқытушысы. Қоқан, Өзбекстан.
11. **Касимова Н.А.**, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы. Алматы, Қазақстан.
12. **М.М. Байтас**, М.Ауезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, ғылым магистрі, Шымкент, Қазақстан e-mail: maira_240994@mail.ru
13. **Д.С. Болысбаев**, М.Ауезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан. Педагогика ғылыми докторы, e-mail: daulet.bolisbaev.74@mail.ru
14. **М.Ж. Тәңірбергенов**, М.Ауезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Педагогика ғылыми докторы, профессор, Шымкент, Қазақстан. e-mail: Deu-me@mail.ru
15. **Рабилова З. Ж.**, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан. PhD, қауым. профессор, E-mail: zoya.rabilova@mail.ru
16. **Әлжан А.Т.**, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, 1 курс магистранты 7М01405 Кәсіптік оқыту, Алматы қ., Қазақстан. E-mail: alzhan.aigerim09@mail.ru
17. **Қырғызбекова С.С.**, Абай атындағы ҚазҰПУ, «Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы, Қазақстанның Дизайнерлер одағының мүшесі. Алматы, Қазақстан. e-mail: sveta010161@mail.ru
18. **Бекенова Б. Н.**, Абай атындағы ҚазҰПУ, "Көркем білім беру" кафедрасының аға оқытушысы, магистр. Алматы, Қазақстан. e-mail: bekanova62@mail.ru
19. **Султангубиев А.Н.**, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан, «Сәулет дизайны» мамандығының 1-курс магистранты, e-mail: gali84as@gmail.com
20. **Стамбекова Ж.Ж.** Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан. PhD, «Дизайн» кафедрасының меңгерушісі. e-mail: jazira_84_s@mail.ru

СВЕДЕНИЕ ОБ АВТОРАХ

1. **Берикбол Р.Р.**, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, магистр педагогических наук, старший преподаватель, Алматы. Казахстан, e-mail: rahat.berikbol@yandex.kz
2. **Байгутов К.А.**, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, PhD, Алматы. Казахстан, e-mail: karimkhan.art@gmail.com
3. **Бекешов С.С.**, Правопреемник ведущей Казахстанской архитектурно-строительной академии и Казахстанско-американского университета, кандидат исторических наук, доцент. Алматы. Казахстан, e-mail: bekeshov_sarsen@mail.ru
4. **Мутьдеков И.О.**, Таразский региональный университет имени М.Х. Дулати (Тараз, Казахстан), доктор технических наук, профессор, e-mail: ospankulylu@mail.ru
5. **Абдирасилов М.**, Таразский региональный университет им.М.Х. Дулати (Тараз, Казахстан), кандидат педагогических наук, доцент, e-mail: mr.abdimedetbek@mail.ru
6. **Куздеубаев А.Ж.**, Таразский региональный университет имени М.Х. Дулати (Тараз, Казахстан), Магистр педагогических наук, e-mail: aidar_kuzdeubayev@mail.ru
7. **Джанаев М.Б.**, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор. Алматы. Казахстан, e-mail: miyat53@mail.ru
8. **Хуандых Х.** Казахский национальный педагогический университет имени Абая. Алматы, Казахстан. Магистрант 2 курса специальности 7М01416-Художественное образование, графика и проектирование". e-mail: bek_mgl_0125@mail.ru
9. **Е.Ж.Мустафаев.**, Заслуженный деятель Казахстана, профессор университета, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г.Алматы, Казахстан. e-mail: erkoja63@mail.ru
10. **Аскарлова С.М.**, Кокандский государственный педагогический институт, старший преподаватель кафедры «музыкального образования» Коканд, Узбекистан.
11. **Касимова Н.А.**, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, магистр педагогических наук, старший преподаватель. Алматы, Казахстан.
12. **М.М. Байтас**, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, магистр наук, Шымкент, Казахстан, e-mail: maira_240994@mail.ru
13. **Д.С. Болысбаев**, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан. Доктор педагогических наук, e-mail: daulet.bolisbaev.74@mail.ru
14. **М.Ж. Танирбергенов**, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан, Доктор педагогических наук, профессор, e-mail: Deu-me@mail.ru
15. **Рабилова З. Ж.**, PhD, ассоц. профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан. E-mail: zoya.rabilova@mail.ru
16. **Алжан А. Т.**, Магистрант 1 курса 7М01405 профессиональное обучение., Казахский национальный педагогический университет имени Абая. г. Алматы., Казахстан. E-mail: alzhan.aigerim09@mail.ru
17. **Киргизбекова С.С.**, ст. преподаватель кафедры «Дизайна» КазНПУ им. Абая, член Союза дизайнеров Казахстана. Алматы. Казахстан. e-mail: sveta010161@mail.ru
18. **Бекенова Б.Н.**, 2ст. преподаватель кафедры «Художественного образования» КазНПУ им. Абая, Магистр педагогическз наук. Алматы. Казахстан. e-mail: bekenova62@mail.ru
19. **Султангубиев А.Н.**, КазНПУ им. Абая, г.Алматы, Казахстан, Магистрант 1 курса специальности «Архитектурный дизайн», e-mail: gali84as@gmail.com
20. **Стамбекова Ж.К.**, КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан. PhD, заведующий кафедрой "Дизайн". e-mail: jazira_84_s@mail.ru

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

1. **Berikbol R.R.** Abai Kazakh National Pedagogical University, Master of Pedagogical Sciences, senior lecturer, Almaty, Kazakhstan, e-mail: rahat.berikbol@yandex.kz
2. **Baigutov K.A.** Abai Kazakh National Pedagogical University, PhD, Almaty, Kazakhstan, e-mail: karimkhan.art@gmail.com
3. **Bekeshov S.S.** Legal successor to the Kazakh leading architecture and civil engineering academy and the Kazakh-American University, Candidate of Historical Sciences, associate professor. Almaty, Kazakhstan, e-mail: bekeshov_sarsen@mail.ru
4. **Muldekov I., M.H.** Dulati Taraz Regional University (Taraz, Kazakhstan), Doctor of Technical Sciences, Professor, e-mail: ospankulylu@mail.ru
5. **Abdirassilov M., M.H.** Dulati Taraz Regional University (Taraz, Kazakhstan), Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, e-mail: mr.abdimedetbek@mail.ru
6. **Kuzdeubayev A., M.H.** Dulati Taraz Regional University (Taraz, Kazakhstan), Master of Pedagogical Sciences, e-mail: aidar_kuzdeubayev@mail.ru
7. **Dzhanaev M.B.,** Abai Kazakh National Pedagogical University. Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Almaty, Kazakhstan, e-mail: miyat53@mail.ru
8. **Khuandykh H.** Abai Kazakh National Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan. 2nd year master's student of specialty 7M01416-Art education, graphics and design". e-mail: bek_mgl_0125@mail.ru
9. **Mustafaev E.Zh.,** Honored Worker of Kazakhstan, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan. e-mail: erkoja63@mail.ru
10. **Askarova S.M.,** Kokand State Pedagogical Institute, senior lecturer of the Department of "Music Education" Kokand, Uzbekistan.
11. **Kasimova N.A.,** Abai Kazakh National Pedagogical University, Master of Pedagogical Sciences, senior lecturer. Almaty, Kazakhstan.
12. **M.M. Baitas,** M. Auezov South Kazakhstan University, Master of Science, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: maira_240994@mail.ru
13. **D.C. Bolysbaev,** M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan. Doctor of Pedagogical Sciences, e-mail: daulet.bolisbaev.74@mail.ru
14. **M.Zh. Tanirbergenov,** M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan. Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, e-mail: Deu-me@mail.ru
15. **Rabilova Z. Zh.,** Ph.D., Associate Professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan. E-mail: zoya.rabilova@mail.ru
16. **Alzhan A. T.,** 21st year master's student 7M01405 vocational training., Abai Kazakh National Pedagogical University. Almaty., Kazakhstan. E-mail: alzhan.aigerim09@mail.ru
17. **Kirgizbekova S. S.,** Senior lecturer of the Department of "Design" of Abai University, member of the Union of Designers of Kazakhstan. Almaty, Kazakhstan. e-mail: sveta010161@mail.ru
18. **Bekenova B.N.,** Senior lecturer of the Department of "Art Education" of Abai University, Master of Pedagogical Sciences. Almaty, Kazakhstan. e-mail: bekenova62@mail.ru
19. **Sultangubiyev A.N.,** Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan. 1st year master's student of the specialty "Architectural design", e-mail: gali84as@gmail.com
20. **Stambekova Zh. K.,** Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan Ph.D., Head of the department "Design". e-mail: jazira_84_s@mail.ru